TÜRK-İSLÂM BİLİM KÜLTÜR MİRASI DİZİSİ: 7

Türkiye Bilimler Akademisi

Hoca Dehhânî Divanı

HAZIRLAYANLAR: ERSEN ERSOY - ÜMRAN AY

Hoca Dehhânî Divanı

Hoca Dehhânî Divanı

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: 7

Hazırlayanlar
Ersen Ersoy (Doç. Dr.)
Ümran Ay (Yrd. Doç. Dr.)

Editör
Nihat Öztoprak (Prof. Dr.)

ISBN: 978-9944-252-85-0
Ankara, 2017

Tasarım ve Uygulama
Murat Acar

Proje Sorumlusu (TÜBA Başkanı)
Ahmet Cevat Acar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Kurulu
Atilla Bir (Prof. Dr.)
Derya Örs (Prof. Dr.)
Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)
Hüseyin Gazi Topdemir (Prof. Dr.)
Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)
M. Fatih Andı (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Muhittin Macit (Prof. Dr.)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Koordinatörleri ve Danışmanları
H. Ahmet Arslantürk (Doç. Dr.)
Cahid Şenel (Yrd. Doç. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumlusu
Duygu Coşkun

Baskı
Ses Reklam Paz. Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mebusevleri Ayten Sk. 28/7 Çankaya - ANKARA

Kapak Görseli
Hoca Dehhânî Divanı, Zahriye Sayfası 1b

Kullanılan görsellerin yayın izinleri ile ilgili
maddi-manevi sorumluluklar eseri hazırlayanlara aittir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
Piyade Sokak - No: 27 Çankaya - ANKARA
bilimklasikleri@tuba.gov.tr
0 312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

Hoca Dehhânî Divanı

Hazırlayanlar
Ersen Ersoy
Ümran Ay

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TÜBA

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Büyük gelecekler, büyük geçmişlerin bilgi ve birikimi üzerine inşa edilir.

Türkiye, ihtişamlı bir medeniyetin ve zengin bir tarihin meydana getirmiş olduğu büyük bir birikimin varisidir. Kökleri bilime, bilgiye, hikmete ve irfana dayanan bu birikim, ülkemizin geleceğinin inşası gayretlerinde de en önemli referansımız olmalıdır. Bu büyük birikimden yararlanmadığımız takdirde, geçmişimizi "müzelik bir emtia"ya dönüştürürüz, sağlıklı bir gelecek inşa edemeyiz.

Zira tarih, sadece geçmişte olup biten değil, aynı zamanda bugüne kalan, yarına da aktarılacak olandır. Milletler tarihte yalnızca geçmişlerini değil, geleceklerini de ararlar. Geçmişiyle barışamayan, tarihini yorumlayamayan, ecdadına yabancılaşan milletler, sağlıklı bir gelecek inşa edemezler.

Çağımıza ve geleceğe yapacağımız etki bakımından, sahip olduğumuz zengin mirası yeniden ve daha güçlü biçimde harekete geçirmemiz gerekiyor. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütülen "Türk-İslâm Bilim ve Kültür Mirası Projesi"ni, işte bu amaca yönelik bir çalışma olarak değerlendiriyorum.

Proje kapsamında, sosyal bilimler, İslâmî ilimler, Türkiyat, sağlık ve tabiat bilimleri ve teknik bilimler alanlarında hazırlanan eserlerin, bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasını takdirle karşılıyorum.

Bu vesileyle, eserlerin müelliflerini rahmet ve şükrânla yâd ediyor, projenin hayata geçirilmesinde görev alan bilim adamlarımız ile TÜBA mensuplarını kutluyorum.

Recep Tayyip Erdoğan
T.C. Cumhurbaşkanı

Takdim

Toplumların gelişme ve kalkınmasında bilimsel ve teknolojik çalışmalar, belirleyici bir role sahip bulunmaktadır. Yeni bilim ve teknoloji yatırımlarının gerçekleştirilmesi yanında sahip olunan bilimsel ve kültürel birikim ve mirastan yararlanılması, bunun için de söz konusu mirasın gün ışığına çıkarılması büyük önem taşımaktadır.

Mensubu olduğumuz Türk-İslâm medeniyetinin insanlığın bilimsel, teknik ve kültürel birikim ve gelişimine önemli katkıları bulunmaktadır. Bununla birlikte, medeniyetimizin bilim ve kültür tarihindeki önemli başarıları ve katkılarının, egemen Batı merkezli bakış açısının da etkisiyle, yeterince görünür ve bilinir olmadığı bir gerçektir. Bu durum, tarihimizle övünmenin ötesinde hepimize bu zengin mirasın değerlendirilmesi konusunda yeni görevler yüklemektedir.

Türk-İslâm medeniyetine ait eserlerin gün ışığına çıkarılarak bilim ve kültür dünyası ile gelecek kuşakların istifadesine sunulması; bilim, ar-ge ve yenilikçilik konusundaki amaçlarımızın gerçekleştirilmesi için gerekli birikim, özgüven ve motivasyona değerli katkılar sağlamayı içeren önemli bir millî görevin yerine getirilmesini ifade etmektedir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından başlatılan "Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi", bu konuda atılmış önemli bir adımı oluşturmaktadır.

Matematik, astronomi, tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe gibi alanlardan seçilmiş birçok ünlü İslâm âlimi/düşünürü/yazarı tarafından hazırlanan eserleri bilim ve kültür dünyasına kazandırmayı amaçlayan bu proje, Türk-İslâm medeniyetinin bilim ve kültür literatürüne katkısını daha görünür ve yararlanılır hale getirecektir.

TÜBA mensuplarını bu değerli proje için tebrik ediyorum. Eserlerin yazarlarını hayırla yâd ediyor, eserlerin hazırlanması ve yayımlanmasına katkı sağlayan herkese teşekkür ediyorum. Projenin bilim ve kültür hayatımıza yararlı olmasını temenni ediyorum.

Dr. Faruk Özlü
T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı

Sunuş

Günümüzde bilim ve yenilikçilik, ulusal kalkınma ile uluslararası rekabette göreli üstünlük sağlamada belirleyici stratejik faktörler haline gelmiştir. Toplumların bilim ve yenilikçilik performansı açısından, toplumda bilimin, bilimsel düşünce ve yaklaşımların önemsenmesi, teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması ile gençlerin bilim ve araştırma alanına yönlendirilmesi, özel bir öneme sahiptir. Bu hususlar, dünyadaki muadilleri gibi Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bakımından da öncelikli amaç ve görevler arasında yer alır.

Bilim ve yenilikçilik performansı, güncel imkan ve kaynaklar yanında tarihsel birikim ve mirasın değerlendirilmesini de gerektirir. Millet olarak, önemli bir bölümü gün ışığına çıkarılmayı ve değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir bilim ve kültür mirasına sahip bulunuyoruz. Bu mirasın daha görünür ve yararlanılır kılınması, bugünkü ve gelecekteki performansımız ve ulusal hedeflerimize ulaşmamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Tarihsel birikim ve mirasın ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, diğer yararları yanında, başarılı bir performans için gerekli özgüven ve motivasyona yapacağı katkı bakımından da büyük önem taşır. Uluslararası yarışta son iki yüzyıldır ve günümüzdeki göreli konumumuz ile geleceğe yönelik yüksek amaçlarımız dikkate alındığında, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı bir benlik/kimlik ve özgüven inşası ile güçlü bir motivasyon ikliminin oluşturulmasına gerek olduğu ve bu konuda her Türk vatandaşı

ve kurumunun katkı ve destek sağlamasının ulusal bir görev olduğu açıktır.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, Akademimiz tarafından bu düşünceler doğrultusunda, Kalkınma Bakanlığı'nın mali desteğiyle 2014 yılında başlatılmıştır. Proje ile, Türk-İslâm medeniyeti havzasında, fen, mühendislik, Türkiyat, sosyal bilimler, dinî ilimler gibi alanlarda eski-farklı Türk lehçeleri ile diğer dillerde üretilmiş, uzman bilim insanlarımızca seçilen 100 eserin, imkân ve ihtiyaca göre transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi yapılarak yayımlanması yoluyla bilim ve kültür âleminin ve gelecek kuşakların istifadesine sunulması hedeflenmiştir.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, çok sayıda paydaşın doğrudan ve dolaylı katkı ve desteklerinin eseridir.

Öncelikle, bilime ve projeye verdikleri çok değerli destek için Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a kalbî şükranlarımızı arz ediyorum.

Bugüne kıyasla oldukça kısıtlı koşullarda bu eserleri kaleme alan bilim ve kültür tarihimizin kahramanlarını rahmet ve şükranla yad ediyorum. Bu eserlerin çoğaltılması, saklanması ve bugüne ulaşmasında rol alan isimsiz kahramanları da saygıyla anıyorum. Eserlerin transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi ve tahlilini yaparak günümüzün ve geleceğin okuyucu ve araştırmacılarına ulaşmasını sağlayan bilim insanlarımıza müteşekkiriz. Yayına hazırlık ve basım sürecinde rol alan üyelerimiz, bilim insanlarımız ve çalışanlarımız ile projeye katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza da teşekkür ediyorum.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi'nde yayımlanan eserlerin medeniyet ihyası/inşası süreci ile milletimizin bilim alanında ve topyekün gelişimi bakımından yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı

İçindekiler

Kıymetli hocalarımız
Orhan Bilgin, Kemal Yavuz,
Nihat Öztoprak ve
Sebahat Deniz'e ithaf ile...

TÜBA

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Önsöz

Türkçe, tarihî metinler bakımından dünyanın en zengin dillerinden birisidir. Bir tarafta hem yerli hem de yabancı arşivlerde sayısı yüzlerce milyonu bulan vesikalar, diğer tarafta yüz binlerce ciltlik yazma ve matbu eser bir önceki cümlemizdeki iddiamızı kanıtlar mahiyettedir. Dünyadaki tarihî metinlere sahip diğer dillerle karşılaştırdığımızda çok az dilin Türkçe kadar kadim ve zengin bir metin mirasına sahip olduğunu söyleyebiliriz. İlkin taşları kazıyarak düşüncelerini, tefekkürlerini, duygu ve nasihatlerini gelecek nesillere aktaran ecdadımız, tarihî süreç içerisinde çok farklı harfler kullanarak metinler meydana getirdiler. Göktürkler, runik alfabe denilen kendilerine has bir abece sisteminden yararlanıyorlardı. Uygurlar, Mani, Brahmi, Sogd, Tibet yazı sistemlerini kullandılar. Bunlardan başka Türk dili tarihin çeşitli dönemlerinde Süryani, İbrani, Grek harfleriyle de yazıldı. İslamiyet'in kabulünden sonra Arap harflerini kullanmaya başlayan ecdadımız bin yıllık bir zaman dilimi içerisinde bu harflerle milyonlarca metin üretti. Elimizdeki tarihî metinleri değerlendirdiğimizde en çok eserin Arap harfleriyle yazıldığını görürüz. Günümüzde İran'da ve Doğu Türkistan'da yaşayan Türkler Arap harflerini kullanmaya devam etmektedirler.

Türkiye'de Latin harflerinin kabulünden sonra Arap harfleriyle yazılan pek çok önemli metin bu alfabe ile neşredilmiştir. Bazı

akademisyen ve araştırmacılar, önemli metinlerin yayımlandığı bu aşamadan sonra metin neşri ile uğraşmanın gereksiz olduğu düşüncesindedirler. Oysaki Türkçe yazma ve matbu tarihî metinleri ihtiva eden çok az kütüphanenin tam ve mufassal bir kataloğu hazırlanmıştır. Bu sebeple gerek Türkiye'deki kütüphanelerde gerekse yurt dışındaki koleksiyonlarda yayımlanmayı bekleyen pek çok önemli metin vardır. Bahsini ettiğimiz eserlerin dil, edebiyat ve kültür tarihimiz açısından taşıdıkları kıymeti anlatmaya dahi gerek yoktur. Zikri geçen kültürel birikimin en büyük miraslarımızdan ve iftihar vesilelerimizden addedilmesi icap eder. Himmet sahibi gayretkeş ilim erbabından meydana gelecek bir komisyonun teşkil edilmesiyle en önemli kültürel miraslarımızdan olan ve Amerika'dan Çin'e, Rusya'dan Cezayir'e kadar dünyanın her tarafına dağılmış olan elyazması eserlerimizin dökümünün yapılması en öncelikli işlerden biri olarak görülmelidir. Bunun akabinde bu eserlerin detaylı bir kataloğu hazırlanmalıdır.

Elinizdeki bu eser, yukarıda anlatmaya çalıştığımız edebiyat tarihi bakımından kıymeti haiz bir metnin neşrinden ibarettir. Dehhânî, kendisi ve eserleri hakkında çok az şey bilinmesinin aksine edebiyat ve tarih ile ilgili çalışmalarda çok zikredilen bir şahsiyettir. Onu ilk önce Fuat Köprülü ilim âlemine tanıtmıştır. Köprülü'nün Dehhânî ile ilgili serdettiği görüşleri yüz senedir edebiyat ve tarih kitaplarında tekrar edilegelmiştir. İlk defa Köprülü tarafından söylenen şâirin Anadolu Selçuklu hükümdarı III. Alaaddin döneminde yaşadığı, klasik edebiyatın kurucusu olduğu ve din dışı konularda şiirler yazdığı, bir Selçuklu *Şehnâme*si kaleme aldığı gibi bilgiler pek çok referans kitabında yinelenmiştir. Ömer Faruk Akün, şâirin eldeki bir kasidesinden hareketle XIV. asrın ikinci yarısında hayatta olması gerektiğini ileri sürerek Köprülü'nün görüşünü tashih etmiştir. Günay Kut, Ömer bin Mezid'in *Mecmûatü'n-Nezâir* adlı nazire mecmuasından hareketle Dehhânî'nin Ahmedî ile çağdaş olması gerektiğini belirtmiştir. Dehhânî'nin Medine'deki Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey kütüphanesindeki bir divan mecmuasında bulduğumuz şiirlerinden hareketle onun XIV. yüzyılın ikinci yarısında hayatta olduğunu

kesin olarak ortaya koyuyoruz. Buna ilave olarak şairin Karaman Beyi Alaaddin Ali'nin meclisinde bulunduğunu, bir tabiat şairi olmakla birlikte din ve tasavvufa da tamamen bîgâne olmadığını ortaya koyuyoruz.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hoca Dehhânî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine dair bilinenler özetlenmiş, ikinci bölümde hayatı ve eserleri hakkında yeni tespitlerimiz ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde eserin şekil ve muhteva incelemesi yapılmış, dördüncü bölüm divan metnine ayrılmıştır. Bu kısımda el yazma nüshanın tavsifi, eserin imlâ hususiyetleri belirtildikten sonra divanın transkripsiyonlu metni yer almıştır.

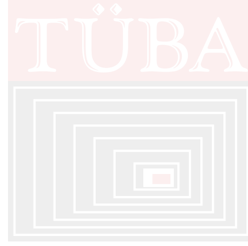
Eser; bibliyografya, sözlük, matlalar dizini ve manzumelerin tamamının genel diziniyle ikmal edilmiştir. Hoca Dehhânî Divanı'nın el yazma nüshasında gazeller derkenarda düzensiz olarak sıralanmıştır. Eser yayına hazırlanırken bu sıralamaya müdahale edilmemiş, çalışmanın sonunda elif bâ tertibine göre matlalar dizilerek çalışmadaki gazel numarası ve divandaki varak numarasıyla gösterilmiş, böylelikle okuyucuların aradıkları gazele daha çabuk ulaşmaları hedeflenmiştir. Genel dizinin hazırlanmasında *TürkSözDiz* programından faydalanılmıştır. Eserdeki imla hususiyetleri ve farklılıkları transkripsiyonlu metinde ve dizinde aynen korunmuştur.

Eserin yayına hazırlanma sürecinde alanında uzman hocalarımız bizden desteklerini esirgemediler. Prof. Dr. Orhan Bilgin ve Prof. Dr. Kemal Yavuz her zaman olduğu gibi metnin ortaya konmasında, müşkül beyitlerin hallinde ve eserin tertibinde baştan sona kadar kıymetli vakitlerini lutfederek rehberimiz oldular. Prof. Dr. Mesut Şen bazı dil ve imlâ hususiyetlerine dikkatimizi çekerek mümkün olduğunca düzgün bir metnin ortaya çıkmasına yardımcı oldu. Araş. Gör. Yurdagül Üngör ve Hamdi Üngör dizinle ilgili problemlerimizin halledilmesinde büyük emek sarfettiler. Ve her zamanki gibi İSAM Kütüphanesi kaliteden ödün vermeyen hizmet anlayışıyla kaynaklara zamanında ulaşmamızı sağladı. Kendilerine minnettarız. Divanın bilinen yegâne nüshasını edinmemizi sağlayan Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi

yetkililerine ve sevgili Şefika Biçer'e sağladıkları kolaylıklar için ayrıca teşekkür ediyoruz.

Her zamanki gibi eserin eksiklikleri bizden, güzellikleri büyüklerimizden menkuldür diyor, Eski Türk Edebiyatı alanında önemli bir boşluğu doldurduğuna inandığımız *Hoca Dehhânî Divanı*'nı keyifle okumanızı temenni ediyoruz.

Ersen Ersoy - Ümran Ay

Giriş

HOCA DEHHÂNÎ HAKKINDA BİLİNENLER[1]

Hayatı

Hoca Dehhânî, ilim dünyasına ilk kez Fuad Köprülü tarafından tanıtılmıştır. Osmanlı dönemi tezkirelerinin hiçbirinde Hoca Dehhânî'den bahsedilmez. Buna mukabil XIV-XVI. asırlar arasında yazılan bazı eserlerde onun ismine tesadüf edilir. Bunlar arasında Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa'nın kaleme aldığı *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*, Hatipoğlu'nun telif ettiği *Bahrü'l-Hakâyık*, *Letâifnâme* ve Şikârî'nin yazdığı *Karamannâme* adlı eserler vardır. Fuat Köprülü *Hayat* mecmuasında yayımlanan bir yazısında, Millet ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanelerinde Şikârî'nin Karaman tarihine dair bir eserinin kayıtlı olduğunu söyler. Bu eserde Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubad'ın (saltanatı 1220-1237) Dehhânî'ye bir Selçuklu *Şehnâme*'si yazmasını emrettiğini ifade eder.[2] Köprülü, Dehhânî'nin Ömer bin Mezid'in *Mecmûatü'n-Nezâir*, Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiu'n-Nezâir* ve

1 Hoca Dehhânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bu kitapta yer alan bilgiler, daha önce şaire ait yeni bilgilerin bilim dünyasına sunulduğu bir makalede özet halinde yayınlanmıştır. Ersen Ersoy, Ümran Ay, "Hoca Dehhânî Hakkında Yeni Bilgiler" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 1-26.

2 "Hicrî 1119'da istinsah edilmiş bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde ve diğer yeni bir nüshası da Dârülfünûn Kütüphanesi'nde 14104 numarada mukayyed bulunan Türkçe mensur bir Karaman Tarihi vardır ki *Şikârî Şehnâmesi* namıyla maruftur. Eserin baş taraflarında verilen malumata göre Selçuk Hükümdarı Sultan Alaeddîn Keykubâd, Firdevsî'nin *Şehnâme*'sine nazire olmak üzere Farsî bir *Selçukî Şehnâmesi* tertibini "Dehhânî" adlı bir şaire emr itmiş, muahhirede Karaman oğullarından Alâeddîn Beg (saltanatı 1361-1398) bunu takliden Yarcânî mahlaslı bir şaire aynı tarz ve mahiyette bir *Karaman Şehnâmesi* tanzim ettirmiş. İşte Şikârî, Farsî olduğu cihetle şöhret bulmayup rağbetten düşen bu eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Bu Selçuk ve Karaman şehnâmelerinin tarih itibariyle ehemmiyetleri pek sarih ise de maalesef bu eserler bize kadar gelememiştir. Yalnız bu tafsilattan Selçukîler devrinde "Dehhânî" mahlaslı bir şairin mevcudiyetini öğreniyoruz." Köprülüzâde 1926: 4).

özel kütüphanesindeki bir mecmuada mevcut şiirlerindeki dil ve üsluptan hareketle onun I. Alâeddîn değil ancak Selçuklu Sultanı III. Alâeddîn (saltanatı 1298-1302) döneminde yaşaması gerektiğini anlatır. Onun şiirlerindeki dilin Yunus ve Ahmed-i Fakîh'e benzemediği görüşündedir. Dehhânî, I. Alâeddîn dönemi şairi (ö. 1237) olsaydı İbn-i Bîbî gibi tarihçilerin muhakkak ondan bahsedeceğini ifade eder. Fuat Köprülü, belirtilen sebeplerden dolayı Dehhânî'nin Selçuklu sultanı III. Alâeddîn (ö. 1302) döneminde yaşamış olması gerektiğini düşünür. Daha sonra Dehhânî mahlasının güzel kokulu yağlar çıkarıp satan ıtriyatçı değil nakkaş manasına geldiğini iddia eder. Onun lâdînî konularda şiirler yazdığını ve klasik şiirin ilk temsilcisi olduğunu söyler. Köprülü adı geçen yazıda son olarak hususi kütüphanesinde bulunan bir şiir mecmuasındaki iki gazelin metnini verir (Köprülü 1926: 4-5). Söz konusu gazeller çalışmamızda 98 ve 102. sırada yer almaktadır.

Hikmet İlaydın, Dehhânî'nin III. Alâeddîn Keykubâd değil, I. Alâeddîn Keykubâd (1220-1237) döneminde yaşamış olduğunu, *Hoca Dehhânî gibi sanatına değer verilmesi umuduyla Horasan'dan Anadolu'ya gelen bir şairin, bölük pörçük saltanatını orada burada yolsuzluklarla, başarısızlıklarla sürdürmekte olan ve halkın sefaletini engelleyemeyen III. Alâeddîn gibi gölge bir hükümdara bel bağlamayacağını* ileri sürerek onun hayatını I. Alâeddîn'in ölümünden (1237) hemen öncesine alarak 13.yy'ın ilk yarısına götürür (İlaydın 1974: 765-774). Dehhânî'nin kasidesini tematik bir bakışla ele alan Çetin Derdiyok da İlaydın'ın görüşüne katılarak onu I. Alâeddîn devri şairi olarak gösterir (Derdiyok 1994: 61).

Ömer Faruk Akün, 1994 yılında yapılan 12. Türk Tarih Kongresi'ne gönderdiği bildiri özetinde Hoca Dehhânî'nin bir Selçuklu şairi ve divan şiirinin Anadolu'daki ilk temsilcisi olup olmadığını sorgulamış ve Dehhânî'nin şiirinde 14. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da geçen bir vaka ile ilgili çok açık işaretler bulunduğunu, *Selçuknâme* müellifi diye onu Selçuklu devrinde arama gayretinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Şairin Beylikler devresinde yaşamış olduğunu ve 14. asrın 2.yarısında henüz hayatta olduğunu, bu sebeple de Divan edebiyatının ilk temsilcisi olamayacağını ifade etmiştir (Akün 1994: 57-58). Maalesef Ömer Faruk Akün, kongreye bildiri metninin tamamını gönderemediğinden özette ifade ettiği hususlar önemli olmasına rağmen muhtasar ve iddiaları açıklanmaya muhtaç bir bilgi olarak kalmıştır.

Günay Kut, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Ansiklopedisi* için kaleme aldığı bölümde[3]

3 Günay Kut, "Nazım (XIII-XIV.yy)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.4, s.304-564 (Dehhânî'yle ilgili kısımlar için bkz. s.354-358), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

Hoca Dehhânî'nin III.Alâeddîn Keykubâd zamanında değil Karaman Beyi Alâeddîn Ali (ö.1398) zamanında yaşamış olabileceğine dikkat çekmiştir. Kut, Ömer bin Mezîd tarafından derlenen *Mecmuatü'n-Nezâir* isimli şiir mecmuasında Hoca Dehhânî ve Ahmedî (ö.815/1412)'nin karşılıklı nazireleri bulunduğunu, Ahmed-i Dâî (?-1421'den sonra)'nin bir şiirine de Ahmedî ve Hoca Dehhânî'nin nazire gazelleri bulunduğunu,[4] dolayısıyla Ömer bin Mezîd'in tespiti doğru ise bu şairlerin birbirleriyle çağdaş olmaları gerektiğini, Dehhânî'nin de Karaman sultanı Alâeddîn Ali (ö.1398) zamanında yaşamış olduğunu belirtir.

Günay Kut, Şeyhoğlu (ö.817/1414?)'nun *Kenzü'l-Küberâ* (telifi 803/1401) adlı eserinde "merhum" olarak anılmasından onun 14.yy şairlerinden olduğu düşüncesini kuvvetlendirdiğinin altını çizer (Kut 2004: 355). Kut'un belirttiği gibi Şeyhoğlu (ö.817/1414?)'nun *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* (telifi 803/1401) adlı eserinde geçen "Nice ki merhûm Hoca Dehhânî eydür. Beyt: Benem ol hümâ-yı devlet ki bu âşiyâna geldüm" (Yavuz 1991: 144) ifadesi eserin yazılmadan kısa bir müddet önce Hoca Dehhânî'nin vefat ettiğini düşündürür.[5] Hatiboğlu (ö.838/1435'ten sonra) *Bahru'l-Hakâyık* (telifi 812/1409) adlı kitabında nazımda şah kabul ettiği şairler arasında başta Mevlânâ Celâleddîn Rûmî olmak üzere Nizâmeddîn, Sadî ve Attar'ı; bunların tâbi'i olarak da Dehhânî, Ahmedî ve Şeyhoğlu'nu sayar (Türk 2009: 161). Adı geçen şairlerin kendisi için ya güneş ya ay olduklarını söyler.

Hatiboğlu, 817/1414 yılında tamamladığı *Letâyifnâme*'sinde yukarıdaki şairlere Senâyî, Gülşehrî ve Âşık Elvan'ı da ilave ederek bu şairleri görmediğini ama her insanın sözünden belli olduğu gibi onların da hepsinin sözün şahı, kendisinin de güneşi ve ayı olduklarını tekrarlar (Sevinçli 2007: 407). Hatiboğlu adı geçen her iki eserinde de üçer beyitle yer verdiği bu isimleri kendi arasında tasnif ederek Ahmedî, Şeyhoğlu ve Dehhânî'yi daima birlikte anar.

4 "840/1436-37 yılında derlenen *Mecmuatu'n-Nezâir* (Canpolat 1982)'de karşımıza çıkan 3, 8, 21, 40 ve 173. nazireler dikkatle incelendiğinde o gazeli ilk kez Ahmedî (ö. 815/1412)'nin ya da Dehhânî'nin yazdığı görülür. Meselâ 3. manzume olan, *Nazîre-i Dehhânî* başlığı altındaki "*Sun iy sâkî güle güle bize ol rûh-ı reyhânı / Ki gül yine bezemişdür bugün sahn-ı gülistânı*" matlalı kaside Ahmedî'nin *Mevlânâ Ahmedî-râst* başlığıyla başlayan "*Şehâ çünkim elün irdi geçürgil hoş bu devrânı / Bugün hoş geç ko yarını ki götürmez bu devr anı*" matla'ıyla başlayan kasidesine naziredir. 8. ve 40. nazire gazellerde ise yine orijinal gazel ilk kez Ahmedî tarafından söylnmiştir. 173.gazelde ise başlık *Dehhânî-râst* olarak atılmıştır. Bu gazele de mecmuanın derleyicisi Ömer tarafından yazılan iki nazire vardır…21. nazirenin ilk şairi ise Ahmed-i Dâî görünmektedir. Bu gazele Ahmedî, Nesimî, Dehhânî, Bahâ, Sâhibî, Şemsî, Nâmûsî, Mukimî, Nebî, Alâ'î, Bayram, Dilsûz Mehmed ve 'Ömer nazire söylemişlerdir." (Günay Kut 2004: s.354-55)

5 Dehhânî'yi hoca sıfatıyla tavsif eden ilk kişi Şeyhoğludur. Köprülü'nün onu tanıttığı yazısından sonra kaynaklarda genellikle Hoca Dehhânî şeklinde zikredilir. Ancak şairin manzumelerinde hoca sıfatına tesadüf edilmediği gibi bunu çağrıştıcak bir ifade de geçmemektedir.

Eserleri

Fuad Köprülü, 1926 yılında yayınladığı yazısının zeylinde, kendi hususî kütüphanesinde hicrî 8-9.yy'a ait bir mecmua içinde bulunan

Ṣabr eyle göñül derdüŋe dermān ire umma
Cān atma oda bīhude cānān ire umma

matla'lı gazeliyle (Köprülüzâde 1926: 5); Eğirdirli Hacı Kemal'in *Câmiü'n-Nezâir* isimli nazire mecmuasında bulunan

Bahār irişdi vü ḳıldı cihānı nūrānī
Gelüŋ teferrüc idelüm gül ü gülistānı

matla'lı gazelini tanıtmıştır (Köprülü 1926: 5; Morkoç 2003: 2280). Köprülü bu iki gazelin ardından Ömer Bin Mezîd'in *Mecmuâtü'n-Nezâir*[6] isimli nazire mecmuasında bulunan bir kasidesi ve dört gazelini daha tanıtarak (Köprülüzade 1928: 488) Dehhânî'nin toplamda bir kaside ve altı gazelinden ilim dünyasını haberdar etmiştir.

Mecdut Mansuroğlu, *Dehhânî ve Manzumeleri* adıyla yayınladığı kitapta, Köprülü'nün tanıttığı manzumelere 3 gazel daha ilave ederek şiir sayısını ona çıkarmıştır (Mansuroğlu 1947). Mansuroğlu, Üniversite Kütüphanesi Rıza Paşa nr. 1547'de bulunan bir nazire mecmuasının 88b, 135b ve 537b varaklarında Dehânî mahlasıyla yazılmış üç şiirden bahsetmiş,[7] bu şiirleri dil ve edâ bakımından Dehhânî'nin diğer şiirlerinden ayırmanın güç olduğunu, bu devirde vezin gereği mahlasların şeddesiz okunuşunun da çok görüldüğünü, "ağzı" anlamına gelen "dehanı" kelimesinin tevriyeli kullanıldığını düşünmüş ve ihtiyat kaydıyla bu üç gazeli Dehhânî'ye atfetmiştir.

Hikmet İlaydın, *Dehhânî'nin Şiirleri* başlığıyla yayınladığı makalesinde Fuad Köprülü'nün tanıttığı 1 kaside ve 6 gazelin metinlerine yer vermiş, Mecdut Mansuroğlu'nun ilave ettiği üç gazelden birinin Resmî'ye ait olduğunu, diğer

6 Ömer Bin Mezîd, *Mecmûatü'n-Nezâ'ir*, Haz. Mustafa Canpolat, TDK Yayınları, Ankara 1982, s.26-28, 32-33, 42, 54-55, 133-134.

7 Eserde, 8, 9 ve 10. numarada yer alan gazellerin matla'ları sırasıyla şöyledir:
Vasf-ı lebünle şi'rüm olur ser-be-ser lezîz
Kim âbı kand-i nâb-ı mükerrer ider lezîz (7 beyit) (Mansuroğlu 1947: 13);
Ay yüzinde hat belürse gözlerüm giryân olur
Hâle görinse kenâr-ı mâhda bârân olur (5 beyit) (Mansuroğlu 1947: 13-14);
Bir kadehle bizi sâkî gamdan âzâd eyledi
Şâd olsun gönli anun gönlümi şâd eyledi (7 beyit) (Mansuroğlu 1947: 14).

iki gazelin de şiirlerinde mahlas kullanmayan Kemalpaşazâde'ye ait olduğunu tespit etmiş ve bu şiirleri makale dışında bırakmıştır (İlaydın 1978, 137-176).

Günay Kut, 1988'de yayımlanan "Yazmalar Arasında II" başlıklı yazısında Hoca Dehhânî'nin British Library Or.4129 numaralı şiir mecmuasında 22a-b yaprakları arasında yer alan *nolaydı* redifli gazelini tanıtmıştır (Kut 1988: 182-183).[8] Günay Kut'un ilavesiyle Dehhânî'nin bilinen altı gazeline bir gazel daha eklenerek gazel sayısı yediye ulaşmıştır.

Sonuç olarak bugüne kadar yapılan çeşitli araştırmalarda Hoca Dehhânî'ye aidiyeti kesin olan bir kaside, yedi gazel olmak üzere toplam sekiz manzume araştırmacıların bilgisine sunulmuştur.

Edebî Kişiliği

Fuad Köprülü, Anadolu'da Acem edebiyatından alınmış ve yüksek sınıfa mahsus bir lâdinî şiir tarzının doğduğunu, tamamıyla sanat gâyesini hedef alan bu yeni tarz şiirin de ilk temsilcisinin Hoca Dehhânî olduğunu söyler. Köprülü'ye göre Sultan III.Alâeddîn'in takdir ettiği ve teveccüh gösterdiği bu şaire Farsça bir *Selçuklu Şehnâme*'si yazmasını havale etmiş olması, onun Farsçayı çok iyi bildiğini gösteriyordu. Ancak o, buna rağmen eserlerinde Selçuklu sarayının seçkin lisanı Farsçayı değil; edebî, ilmî ve dinî çevrelerde önem kazanmaya başlayan Türkçeyi gayet başarıyla kullanıyordu.

Dehhânî'nin dilini çağdaşlarından daha temiz ve pürüzsüz bulan Köprülü, nazım tekniğine layıkıyla vakıf olduğunu şiirlerinde hemen hiç tasavvuf tesirine rastlanmadığını, tamamen lâdinî bir ruhla gazellerini kaleme aldığını söyler. Gazellerini Sultan Veled'in gazelleri ile mukayese edilince Dehhânî'nin aruzu çok daha başarıyla kullandığını belirtir. İsminin ve eserlerinin 16.yy'a kadar gelebilmesini, çabuk unutulmamasını, başarılı bir şair olmasına bağlar (Köprülü 1980: 271-72).

Eldeki manzumelerine göre edebî kişiliğiyle ilgili tespitlerde bulunan Hikmet İlaydın da Köprülü çizgisini devam ettirir. Zamanın yaygın akımlarına, tasavvufa, bâtınîliğe, mezhep baskılarına kapılmadığını, yaşamın bütün fırsatları

8 Gazelin matla'ı şöyledir:
Lutf itse vefâ kılsa bize yâr nolaydı
Kör olsa işitse anı ağyâr nolaydı (5 beyit) (Kut 1988: 183).

ile rindâne bir edâ ile değerlendirilmesinden yana olduğunu, tabiatın, içki meclislerinin ve aşırı duygusal (özlem, hasret, yakınma vs.) hallerin onun şiir örgüsünü oluşturduğunu belirtir (İlaydın 1978: 139).

Günay Kut da Dehhânî'nin Farsçadan ziyade Türkçe yazması ve divan şiirinin belirli mazmunlarını kullanması sebebiyle genç yaşta Konya'ya gelmiş olabileceğini belirtir. Ona göre Dehhânî, ne Yunus ne de Ahmed-i Fakîh gibi yazmıştır, rind-meşrep bir eda ile yazdığı şiirlerinde reel aşktan bahseder. Tasavvuf neş'esiyle yazmayıp, zamanı iyi değerlendirip yaşamak isteyen Dehhânî, kasidesinde kullandığı kimi motiflerde Ahmedî'nin gazellerini çağrıştırır, sanat yönü bakımından Ahmedî'den etkilenmiş, gazellerinde divan şiirinin hayal dünyası ve ortak malzemesini işlemiştir. Yeri geldiğinde divan şairleri gibi kendi sanatını övdüğünü ifade etmiştir (Kut 2004: 357-58).

HOCA DEHHÂNÎ HAKKINDA YENİ TESPİTLER

Hayatı ve Eserleri

Hoca Dehhânî Divanı'nın yeni bulunan nüshasında ilk kasidedeki Alaeddîn isminin dışında dönemini aydınlatacak başka bir devlet büyüğünün adı geçmez. Günay Kut'un daha evvel tespit ettiği gibi Ömer bin Mezîd'in nazire mecmuasındaki Ahmedî ve Ahmed-i Dâî ve Dehhânî'nin birbirlerine nazirelerinin bulunuşu (Kut 2004: 355) şairin 14.yy'ın ikinci yarısında yaşadığının en önemli delillerinden biriydi. Divandaki iki yeni şiiri de Günay Kut'un bu tespitini destekler mahiyettedir. Şair, 64. ve 84. numaralı gazellerinin makta beyitlerinde Anadolu sahasındaki şairlerden Şeyhoğlu (ö.817/1414) ve Ahmedî (ö.815/1412)'nin isimlerini zikreder. Hoca Dehhânî'nin yaşadığı tarihle de ilgili önemli bilgiler veren bu iki belge gazel, çağdaşı olan bu şairleri şiirde üstad kabul ettiğini ve onlarla nazireleştiğini gösteren ifadeler içerir. Dehhânî, aşağıdaki "–ya düşer" redifli beyitte, kendisi söz meydanında papağan gibi şakımaya başlarsa kendisi gibi yetenekli bir şairi ancak Şeyhoğlu Mustafa'nın susturabileceğini, bu işin başkasına düşmeyeceğini belirterek onu över.[9]

Söziyle tûtî gibi nutk açarsa Dehhânî
Dilini bağlasa Şeyhoğlı Mustafâya düşer (48b)

9 Bu şiirle aynı vezin ve kafiyede *Ahmedî Divanı*'nda bulunan şiirin matla'ı şöyledir:
Gönül ki ışk-ıla bu zülf-i dil-rübâya düşer
Hevâ-yı âlem-i câńdur diyü belâya düşer (Akdoğan 1988: 124).

Belge niteliğinde olan "düşmesün" redifli gazelin makta beytinin ikinci mısraında "alsun cevâbın şi'rinün" ifadesi Dehhânî'nin Ahmedî'ye nazire yazmış olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi nazire veya tanzir etme tabiri şairler tarafından "cevap deme, cevap verme" anlamlarına da kullanılmıştır (Köksal 2006: 456). Ahmedî'nin zemin şiirinin ve Dehhânî'nin naziresinin matla ve makta beyitleri şöyledir.

Ahmedî:

Nâ-hak kan-ıçun gözlerüñ mekr-ile âla düşmesün
Gerçi ki 'ayn-i fitnedür çoh çoh vebâle düşmesün (g.513/1) (Akdoğan internet: 512)

Çün Ahmedî'nün sözlerin işide nefs-i nâtıka
Dir kim bu söylerken dahı kimse makâle düşmesün (g.513/9) (Akdoğan internet: 512)

Dehhânî:

Müşgîn saçunı dir ḳoma kim ol cemâle düşmesün
Ya'nî ḳamer tolunuban güneş zevâle düşmesün (54b)

Dehhânî la'lün vasfina dür dökdi gelsün Ahmedî
Alsun cevâbın şi'rinün ayruk su'âle düşmesün (54b)[10]

Hoca Dehhânî'nin elimizdeki divan nüshasında, Ahmedî ile aynı vezin ve kafiyede başka şiirleri de vardır. Şimdilik hangilerinin zemin şiir veya nazire olduğunu açıkça tespit edemediğimiz bu şiirlerden bazılarının matla' beyitleri şöyledir:

Dehhânî:

İy boyı serv yüzi güneş alnı müşterî
Bin cân u dil visâlüne cân-ıla müşterî (33b)

Ahmedî:

Sadr-ı mülûk Ayas Beg ü iy mülk serveri
Kim sini itdi Hak kamusı aybdan beri (Akdoğan 1988: 232)

Dehhânî:

10 Bu şiir *Ahmedî Divanı*'nda bir beyit farkla keydedilmiştir. Farklı olan beyitler Dehhânî'de;
Göz ḳara ider ḳanuma ḳara beŋüŋ hey di aŋa
Kim ben ġarībüŋ ḳanını döküp vebāle düşmesün (G.84/2) beyti, Ahmedî'de ise;
Gül vakti geldi uş geçürgil hoş geçer dem şöyle kim
Bu devr içinde lâle-veş elden piyâle düşmesün (b.5) (Akdoğan 1988: 190) beytidir.

Ḳanı mescid uş yirüm büthânedür
Dilberüm yanumda çün rindânedür (41a)

Ahmedî:

Akl zülfün bendine dîvânedür
Cân yüzünün şem'ine pervânedür (Akdoğan 1988: 112)

Hoca Dehhânî, Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* (telifi 803/1401) isimli eserinde "merhum" olarak anılmaktadır, bu da onun, eserin telifi olan 803/1401 tarihinden önce vefat etmiş olduğunu gösterir. Dehhânî'nin genç yaşta vefat etmeyip yaşlılık dönemini gördüğü divanındaki şu ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır.

'Azîz başun içün iy cüvân esirge beni / Ki pîr oldum u geçdi dem-i şebâb bugün (47a)
'İzzetini nicesi saklaya Dehhâni kim / Pîrligi çağında 'ışk 'âciz ü hâr eyledi (37a)

Bu beyitlerden Dehhânî'nin ömrünün yaşlılık yıllarını idrak ettiğini düşünürsek onun doğumunu 14.yy'ın başına götürmek mümkündür. Dolayısıyla Hoca Dehhânî, yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş ve 14.yy'ın sonunda vefat etmiştir.

Tashih edilmesi gereken bir başka husus da Dehhânî'nin *Şehnâme*'si meselesidir. Köprülü'nün adı geçen eserle ilgili görüşlerine daha önce temas edilmişti. Gerek Anadolu Selçukluları ile ilgili çalışmalarda gerekse edebiyat tarihlerinde Köprülü'nün ifadeleri tekrar edilegelmiştir. Dehhânî'nin Karamanoğlu Alâeddîn Ali Bey (ö. 1398) zamanında yaşadığı bu araştırmalarla kesin olarak ortaya konuldu. 1370 veya 80'lerde hayatta olan birisinin ne 1220-1237 arasında hükümran olan I. Alâeddîn Keykubad ne de 1294 tarihinde hayatta olan III. Alâeddîn'den Selçuklu *Şehnâme*'si telifi emrini alması mümkün değildir. Doğrusu bu emri veren kişi Karamanoğlu Alâeddîn (beylik dönemi: 1361-1398)'dir. Yanlışlık, Dehhânî'nin yazmaya başladığı Farsça Şehnâme'nin ömrünün kifayet etmemesi neticesinde Yârcânî tarafından tamamlandığını belirten Şikârî'nin cümlelerinin doğru anlaşılmamasından kaynaklanmıştır. *Şehnâme*'yi Farsçadan Türkçeye çeviren Şikârî'nin ifadeleri şöyledir: *"…Bir gün meclisde Firdevs'ün Sultân Mahmûd nâmına buyurduğu Şehnâme'yi okudılar. Meger Sultân Alâüddin bin Keykubâd-ı ma'deleddin nâmına Şehnâme söylemişler. Keykubâd'a dahı Dehhânî-i üstâd-ı nâmdâr yigirmi bin beyit bir Şehnâme söylemişler. Karamanoğlu Sultân Alaaddin dahı buyurdı: Yârcânî üstâd! Dehhânî Şehnâmesi'n Keykubâd oğlu Sultân Alâüddin namına tamâm edüp Karamanlı nâmına dahı altı yüz beyit söyleyüp itmâmı müyesser olmayup Allah emrine gitdi. Elbetde sen tamâm eyle deyüp ol şâir-i sihr-âferîn…"(Şikârî 2005:102; Tıpkı basım kısmı 5a-5b).* Bu ifadeler açıkça ortaya koymaktadır ki Dehhânî, bir Sel-

çuklu *Şehnâme*'si yazmaya başlamış, yirmi bin beyit kadar Alâeddîn Keykubad devrini anlatmış, kendini Selçukluların devamı gören Karamanoğulları'ndan da altı yüz beyit yazmış; ancak o esnada vefat etmiştir. Sultan da bu eserin tamamlanmasını meclisinde bulunan Yârcânî'den istemiştir.

Edebî Kişiliği

Bugüne kadar Dehhânî'nin edebî kişiliğiyle ilgili yapılan tespitlerden biri onun din dışı şiirler kaleme almış olduğudur. Dehhânî, genel olarak şiirlerinde rind-meşrep bir üslûba sahiptir. Özellikle tabiat, çiçek ve gül mevsimi, bitkiler bütün canlılığıyla çeşitli mecaz ve benzetmelerle şiirine konu olmuştur. Dehhânî'nin şiirlerinin ana temalarından biri de sevgilinin güzelliğidir. Sevgilinin güzelliğini çeşitli vasıflarıyla övdüğü aşıkâne gazellerinde divan şairinin beşerî aşkının terennümleri duyulur. Vuslatı mümkün olmayan, ahdinde de sadık olmayan sevgilinin aşk ateşiyle yanan âşığın bağrı kebap olmuş, gözleri kan çanağına dönmüş, dertlerden ve eziyetlerden benzi sararıp solmuştur. O, bu dünyanın rahatını elinin tersiyle itip zahmet ve eziyetlere kucak açar.

Kanı mescid uş yirüm büthânedür
Dilberüm yanumda çün rindânedür (41a);

Âkil uş bu gice gel birkaç kadeh nûş eylegil
N'olur encâmı gözetme gel ferâmûş eylegil (45a);

Gider nikâbı yüzünden ki büt-perest olalum
Müdâm mest gözünden harâb u mest olalum (51a);

Nicesi tevbe kıla gül çağında Dehhânî
Egerçi şeyh elini hezâr bâr dutar (53a)

gibi dizelerinde beşerî aşkın ve rindâne üslûbun coşkusu vardır.

Dehhânî'nin yeni tespit ettiğimiz bazı manzumelerindeki dinî-tasavvufî remizlerle ördüğü ifadeler onun sadece din dışı konularda yazmadığını aynı zamanda tevhid, münacat gibi dinî hüviyetli şiirler de yazdığını gösterir. Divanda dinî konuları işlediği dört şiirden ilki eserde ikinci sırada yer alan kasidedir. Dehhânî burada baştan sona kadar âdeta bir mürşid, mutasavvıf tavrıyla nasihatlerde bulunur.

Dünyâ makâm-ı işret u dâr u bekâ degül
Cüzvî durur ana nazarum mutlakâ degül (28b)

matla'ı ile başlayan bu kasidede ömrü rüzgar gibi boşa geçirmemeyi, riyakâr olmayıp elif gibi doğru olmayı, kılık kıyafetle değil dürüstlükle adam olmayı, Hz. Muhammed ile Ebu Cehil'in surette beşer oldukları ama manada aynı olmadıklarını, sevap yolunu tutup günahlardan tevbe etmeyi, nefsin dünyevî isteklerinden el çekmeyi, nefsini öldürmeyenin gaza ehli olmayacağını, ilahî aşkın sıkıntı ve eziyetleri gerçek kullara ve aşıklara vefa ve kerem gibi geldiğinden Leylâ'nın da Mecnun'a cefasının sevgi ve ihsan hükmünde olduğunu, dünya mülküne baş eğmeyenlerin mana ikliminin sultanı olduğunu anlatır. Bütün bu öğütleri kendine de ettiğini hatırlatarak

Çıkarma zinhâr kulagundan anı kim
Bir gün sana gerek ola yalguz ana degül mısralarıyla sözlerini bitirir.

Tevhid türünde olan 22 beyitlik 3. gazelde Cenâb-ı Allah'ın el-Hâlik ve el-Musavvir sıfatları övülür. Adeta bir cennet bahçesinde baharı yaşayan şair, tabiatın bu muhteşem güzelliğine hayran olur. Görünen ve görünmeyen güzellikler o nakkaşın kaleminden çıkmıştır ve mevcudât hal diliyle Allah'ın varlığı ve birliğini anlatmaktadır:

Kanı kulak ki_işide tayr dilinden tesbîh
Ya kanı göz ki _okıya gül varakından âyât (31a)

Hüsn-i ta'lil ile susen çiçeğinin iki dilli olmasını iki dinliliği yasaklayıp biri isbat etmek için iki diliyle birden konuşmasına bağlar:

Dü zebân olubanın sûsen uzatdugı dilin
İki dinileri nefy ide vü bire isbât (31a)

Eserde 15. sırada yer alan 7 beyitlik gazeli de adı konmamış bir münacat gazelidir.

İlâhî esîrem necât isterem
Ölüyem diri kıl hayât isterem
Aç ol genc-i rahmet kapısın bana
Ki bir müstehakkam zekât isterem (35a)

beyitleriyle başlayan şiirde Cenâb-ı Allah'tan günahlarından arındırmasını, iyi adla, güzel hasletlerle anılmayı, sözünde ve özünde doğru yoldan ayırmamasını niyaz eder.

Münacat türünde yazılmış olan bu gazelinin ardından yazmanın 45a yaprağında bulunan

İki âlemde özi mahmûddur
Tâli'i dâyim onun mes'ûddur

matla'lı beş beyitlik gazeli de naat hüviyetiyle dikkatimizi çeker. Gazelde âlemlerin fahri Hz. Muhammed(sav)'i öven şair, güzelliğin bütün alâmetlerinin onda toplandığını söylerken onun ahsen-i takvim üzere yaradılışına telmih yapar. Gönlünün onun aşkının ateşiyle yandığını ve asıl arzusunun, gönlünün maksadının da ona kavuşmak olduğunu ifade ederken bütün müminlerin mahşer gününde Efendimiz'in sancağı altında toplanma arzusuna telmihte bulunur.

Dehhânî'nin dinî-tasavvufî hüviyetteki son şiiri divanın 58b yaprağında "Eğer korkarısan ol son nefesden / Var elin yu bu nefsânî hevesden" mısralarıyla başlayan gazelidir. Gazelde bu dünyanın geçici heveslerinden kurtulup ebedî mutluluğa ulaşmayı arzulayan bir dervişle karşılaşırız. 9 beyitlik bu gazelde, dünyanın ve ömrün faniliği, canın bir kuş gibi ten kafesinden uçup gideceği, nice şahları mat eden, atlıları yaya eden bu dünya bahçesinde mağrur olmamayı, gaflet uykusundan uyanmadan menzile varılamayacağı dile getirilir. Şair son olarak insana daima tevazunun yakıştığını

Eger Dehhânî tâvûs-ı melâyik
Olursan kem gör özün bir megesden (58b) dizeleriyle dile getirir.

Hoca Dehhânî'nin Türkçesi oldukça sade, işlek ve samimi bir Türkçedir. Arapça ve Farsça terkipler yok denecek kadar azdır. 106 manzumeden 28 tanesi hece vezninin 11'li ölçüsüne tekâbül eden kısa kalıplarla yazılmıştır. Bu şiirlerindeki akıcılık, sade ve rahat üslûp adeta bir halk şairini okuduğumuz havasını uyandırır. Dili günlük konuşma dilinin zengin ifadeleriyle donanmıştır. *Ayruğa dimezem işid âhir sana direm, helal ola kara kanum gözün karasına, kimsenin suçı yok bir kişiden yok gilem, ayagın tozına fedâ olsun, odur âşık ki bilmez bunı anı, kullarından hatâ kerem senden, dahı senünle bu halkun ağ u karası ne, yüz uyrı ne bilem nere gitdi hele gitdi, aklumı şol bir müselman nitdi gör* gibi söyleyişlerde günlük Türkçenin kıvraklığı vardır.

Dehhânî'nin Türkçenin zengin atasözü ve deyim örnekleriyle ördüğü mecazlı anlatımı üslûbunun bir diğer özelliğidir, şiirinde iktibaslar yok denecek kadar azdır. Bugün kullanılan deyimlerin yanı sıra *elüni özinden yumak, göz kara kılmak, işine girih salmak, kıya bakmak, turak tutmak, kitap tutmak, işitmeze urmak* gibi artık söyleyişten kalkmış ya da bir hayli değişime uğramış deyimlere, *âkıbet suda yiter sulu senek, başı gideren dildir, eylük idip suya sal, sayru nice geçer geceler ne bilir sağ* gibi atasözlerine şiirlerinde ustaca yer vererek anlatımını zenginleştirmiştir.

Şair edebî sanatlar içinde en çok teşbih ve tezat sanatının örneklerini vermiştir. Tezatlarda kullandığı karşılaştırmalı anlatım, üslûbunun özelliklerinden biri haline gelmiştir. Nidâ sanatıyla arka arkaya gelen *iy gönül, iy gözüm, iy visâl, iy firâk* redifli dört gazelini *fe 'û lün fe 'û lün fe 'û lün fe 'ûl* vezninde yazarken bir yandan aruzun musıkîsini peş peşe gazeller arasında aynı tavırla devam ettirmiş, diğer yandan söyleyişle de dikey bir simetri kurmuştur. Göz-gönül, firak-visal kelimelerini art arda redif olarak kullandıktan sonra bu silsileyi aynı vezinde aşk redifli gazelle bitirerek coşkuyu doruk noktasına ulaştırması bir tesadüf olmasa gerektir. Bu durum, şairin gazeller arasında da belli bir kurguyu esas aldığını düşündürmektedir.

Hoca Dehhânî'nin şiirlerinde Fars edebiyatının ünlü kaside şairlerinden sadece Enverî (ö.585/1189)'nin adı geçmektedir (36a).

Divan

İnceleme

Şekil Yönünden İncelenmesi

Divanın Tertibi, Nazım Biçimleri ve Beyit Sayıları

Elimizdeki nüshaya göre Dehhânî divanı mürettep değildir, içinde 2 kaside 97 gazel yer alır. Şiirlerin kendi aralarında sıralanışları da elifba tertibine göre değil, karışıktır. 26 beyitlik ilk kaside önce iki şiir mecmuasında yayınlanmıştır, beyitlerin sıralaması mecmualardaki ile aynıdır. Karaman beyi Alâeddîn Ali Bey'e yazılan bu kasidenin tertibinde şair, klasik kaside yapısına uymuştur. Divandaki ikinci kaside 24 beyitten ibarettir. Kasidede herhangi bir devlet büyüğünün adı geçmez.

Dünyâ makâm-ı işret u dâr-ı bekâ degül
Cüzvî durur ana nazarum mutlakâ degül

matla beytiyle başlayan kaside klasik kaside tertibine uymaz, nasihatname türünde olan manzumede şair, ömrü boşa geçirmeme, riyakârlıktan uzak durup elif gibi sadakat ve doğrulukla hareket etme, nefis ile cihad, sevap kazanmanın kıymeti, elest gününde "belâ" diyenlere sıkıntı ve eziyetlerin kerem gibi geleceği dolayısıyla bunlara sabretme gibi konular ele alınmıştır. Şair kasidenin sonunda sözlerinin bir mana incisi gibi olduğunu, dinleyenlerin kulağına küpe etmesini isteyerek sözlerini tamamlar. Eserde kasidelerden sonra 97 gazel yer alır. Gazellerin beyit sayılarını tablo üzerinde şöyle göstermek mümkündür:[11]

11 Tabloya daha önce yayınlanan ve eserin ilave metinler kısmına aldığımız 7 gazel de ilave edilmiş

Beyit sayısı	Gazel numarası	Toplam gazel sayısı
5 beyit	9, 25, 29, 31,35, 36, 38, 42, 43, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 70, 77, 85, 87, 91, 95, 96, 104	26
6 beyit	17, 26, 28, 44, 54, 59, 74, 75, 81, 88	10
7 beyit	4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 76, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 89, 92, 93, 100, 101, 103	55
8 beyit	11, 90, 94	3
9 beyit	64, 71, 97, 98, 99, 102	6
10 beyit	2, 79	2
11 beyit	-	
12 beyit	1	1
22 beyit	3	1

Tabloda görüldüğü üzere Hoca Dehhânî Divanı'nda gazellerin beyit sayıları 5 ila 22 beyit arasında değişmektedir. Ancak şair, 55 gazeli 7 beyit, 26 gazeli ise 5 beyit halinde nazmetmiş, böylece gazelde beyit sayısı tercihini de ortaya koymuştur. Divanda sadece 3. gazel 22 beyitle nazmedilmiştir. 11 beyitlik şiire hiç rastlanmamıştır.

Dehhânî'yi takip eden yüzyılda Ahmed-i Dâî (?-1421'den sonra)'nin Türkçe divanında 27 kaside, 299 gazel, 5 kıta(?), bir müfred olmak üzere 331 şiir ve dört farklı nazım biçimi vardır. Şeyhî (1371?-1431?)'nin Türkçe divanında 15 kaside, 5 musammat, 201 gazel olmak üzere 216 manzume ve üç farklı nazım biçimi bulunmaktadır. Hoca Dehhânî'nin şiirlerinde başlığa tesadüf etmezken Ahmed-i Dâî ve Şeyhî'nin kasidelerinde başlıklar dikkatimizi çekmektedir (Kaside-i acîbe, Medh-i arûs-ı Hamza Beg). Bu başlıkların şairler tarafından mı yoksa divanı tertip eden müstensih tarafından mı konulduğu bilgimiz dahilinde değildir.

ve gazel numaraları koyu siyah rakamlarla belirtilmiştir. Diğer bir deyişle 97'den sonraki gazeller daha evvel yayınlanmış şiirleridir.

Vezinler

Hoca Dehhânî Divanı'nda kullanılan bahirleri, kalıpları ve kaç defa tekrar edildiğini aşağıdaki tablodan toplu bir halde takip etmek mümkündür.

Bahir	Vezin	Kaç kez kullanıldığı	Nazım biçimi ve numarası
Hezec	me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün	7	K1, G2, G40, G41, G99, G101, G103.
	mef ʿū lü / me fā ʿī lü / me fā ʿī lü / fe ʿū lün	7	G16, G19, G.22, G55, G74, G98, G104.
	me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / fe ʿū lün	4	G56, G77, G97, G100.
	mefʿūlü/mefāʿilün/feʿūlün	1	G67.
Remel	fe ʿi lā tün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lün	11	G3, G7, G9, G20, G26, G34, G63, G72, G85, G92, G96.
	fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lâ tün / fā ʿi lün	3	G52, G68, G80.
	fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün	10	G12, G23, G25, G30, G31, G35, G37, G50, G51, G54.
Muzârî	mef ʿū lü / fā ʿi lā tü / me fā ʿī lü / fā ʿi lün	22	K2, G1, G5, G8, G11, G13, G29, G61, G62, G65, G70, G76, G78, G81, G82, G86, G87, G88, G89, G90, G91, G94.
Recez	müs tef ʿi lün / müs tef ʿi lün / müs tef ʿi lün / müs tef ʿi lün	2	G4, G84.
	müf te ʿi lün / me fā ʿi lün / müf te ʿi lün / me fā ʿi lün	2	G10, G36.
Kâmil	mü te fā ʿi lün / fe ʿū lün / mü te fā ʿi lün / fe ʿū lün	1	G44.
Müctes	me fā ʿi lün / fe ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün	17	G6, G14, G17, G24, G53, G59, G60, G64, G69, G71, G73, G75, G79, G83, G93, G95, G102.
Mütekârib	feʿūlün / feʿūlün / feʿūlün / feʿūl	6	G15, G45, G46, G47, G48, G49.
Münserih	müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün	6	G18, G21, G32, G33, G38, G39.
Hafif	feʿi lātün mefāʿilün feʿilün	7	G27, G28, G42, G43, G57, G58, G66.

Tablodan izlendiği üzere Hoca Dehhânî, toplam 106 manzumede aruzun dokuz farklı bahrinde 15 farklı kalıp kullanmıştır. Şairin çağdaşlarından Şeyhoğlu Mustafa *Hurşidnâme*'sinde 11, Seyyid Nesîmî, bütün şiirlerinde 20, Kadı Burhaneddîn 24 (Ayan 1979: 100),[12] Ahmed-i Dâî (?-1421'den sonra) 19 farklı kalıbı kullanmıştır. Bu durumda elimizde sadece 106 manzumesi bulunan Hoca Dehhânî'nin çağdaşları gibi farklı aruz kalıplarını denemesi ve başarıyla uygulaması şairin vezne hakimiyetini gösteren bir delil sayılmalıdır.

Aruzun en çok remel bahrini kullanan şair bu bahirde 26 şiir kaleme almıştır. Remel bahrini sırasıyla muzârî (22 şiir), hezec (19 şiir) ve müctes (17 şiir) kalıpları takip etmiştir. Şairin en az kullandığı bahirler ise dört şiirle recez ve münserih, bir şiirle kâmil bahridir. Bahirler içinde en çok remel bahrini kullanmasına rağmen aruz kalıbında en çok tercih ettiği kalıp 22 şiirle muzârî bahrinde *mef ʿū lü / fā ʿi lā tü / me fā ʿī lü / fā ʿi lün* kalıbı olmuştur. Bilindiği üzere bu kalıp Türk şiirinin en çok kullanılan kalıbıdır.[13] Bunu 17 defa tekrar eden müctes bahrinde *me fā ʿi lün / fe ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün* kalıbı takip eder. Kalıp tercihinde üçüncü sırada remel bahrinde *fe ʿi lā tün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lā tün / fe ʿi lün* kalıbı yer almaktadır.

Hoca Dehhânî ile aynı çağda yaşayan Ahmed-i Dâî ve 15. yy. şairi Şeyhî de şiirlerinde daha çok mürekkep kalıpları kullanmışlardır (İsen-Kurnaz 1990: 17).[14] Her üçünün de en çok kullandığı vezin muzârî bahrinde *mef ʿū lü / fā ʿi lā tü / me fā ʿī lü / fā ʿi lün* kalıbı olmuştur. Hoca Dehhânî'de 1 kaside 21 gazel, Ahmed-i Dâî'de 3 kaside, 3 terkib-bend, 94 gazel ve 2 kıt'a, Şeyhî'de ise 5 kaside, 44 gazel yani divanın dörtte biri (İpekten 1989: 192),[15] bu kalıpla yazılmıştır.

Hoca Dehhânî ve Şeyhî ikinci sırada tercihi müctes bahrinde *me fā ʿi lün / fe ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün* kalıbı olurken, Ahmed-i Dâî remel bahrinde *fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lâ tün / fâ ʿi lün* kalıbını tercih etmiştir. Hoca Dehhânî'nin

12 Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşidnâme*, Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1979, s.100.

13 Türk aruzunda İran şiirinde olduğu gibi muzârî bahrinin en çok kullanılan kalıbı *mef'û lü fâ'i lâ tü me fâ' î lü fâ ʿi lün* kalıbıdır. Bu kalıp her devirde ve her tür nazım şeklinde, daha çok kaside ve gazellerde şairlerin benimseyerek kullandıkları bir kalıp olmuştur. Kadı Burhaneddin'de 146 gazel, Seyyîd Nesîmî'de 34 gazel ve 1 kıt'a, Ahmed-i Dâî'de 3 kaside 67 gazel bu vezinle yazılmıştır. Kalıbın kullanımıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Haluk İpekten, *Aruz Ölçüsü*, Erzurum Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1989, s.192-200.

14 Şeyhî ile ilgili bilgiler için bkz. *Şeyhî Divanı*, Haz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, , Akçağ Yay., Ankara 1990, s.17.

15 Haluk İpekten, *Aruz Ölçüsü*, Erzurum 1989, s.192.

monotonluktan uzak, karma vezinleri seçmesi ahenk yönünden ince bir söyleyişe sahip olduğunu gösterir.

Karma kalıpları tercih eden Dehhânî'nin şiirlerinde Türkçe heceleri aruza uydurma çabası sonucu doğan Türkçe kelimelerdeki imâle kusuru en çok rastlanan aruz hatalarındandır. Ancak bu tür imale hataları devrin kaçınılmaz kusurları olarak kabul edilmektedir.

Redif ve Kafiyeler

Hoca Dehhânî kafiye ve rediflerinde Arapça-Farsça kelimelere oranla Türkçe kelime (isim ve isim soyundan kelimeler, fiiller, vs.) ve ekleri daha çok tercih etmiştir.

Redifler:

Şair 2 kaside ve 86 gazelde rediflerini Türkçe kelimelerden, 18 gazelde ise Arapça-Farsça kelimelerden seçmiştir. Türkçe redifler içinde ise birinci sırada fiilleri, ikinci sırada isim/isim soylu kelimeleri tercih etmiştir. Türkçe redifleri şöyle tasnif etmek mümkündür:[16]

İsim ve isim soyundan olan kelimelerle kurulanlar: degül, yiri-durur, kanısın, kimün, gönül, gönülden, gözüm, bugün, senden, yiridür.

(Ek+) fiillerle kurulanlar: idelüm, idem, dürer, ider, direm, ide, isterem, gözükmez, eyledi, -e gitdi, -da gider, eyledi, nitdi gör, -ımış bildük, kılur, -a bak, gelür, olmışam, -a virmezem, eyler, itdüm, ola, eylegil, -de bulınmaz, ider, -a getürdi, buyurur, dutar, didiler, düşer, yağar, olur, -lık yiter, olalum, komaz, kalmışam, düşmesün, urdı, bile, vire, ire umma.

Ek+isim soylu kelimelerle kurulanlar: -durur iksi, -um kandasın, -i var, -sı var, -arsın ne-y-içün, -ı yok mı.

Fiil+isim soylu kelimelerle kurulanlar: didiler gerçek imiş.

Eklerle kurulanlar: -dan mıdur, -dür, -ına, -ından, -ı, -laruñ, -mışdur, -den.

Kafiyeler:

Hoca Dehhânî, şiirlerinde en çok kafiye-i müreddefeyi tercih etmiştir, bunu kafiye-i mücerrede örnekleri takip etmektedir. Kullanım sıklığına göre kafiye çeşitlerini şöyle örneklendirmek mümkündür:

16 Divanda aynı fiil bazen iki defa redif olarak tekrarlanmıştır. Tasnifte bir defa gösterilmekle yetinilmiştir.

Kafiye-i müreddefe: Revî harfinden (kafiyenin temel harfidir ve sonda bulunur) önce gelen elif, vav ve ye redif harfleri ile yapılan kafiyeye kafiye-i müreddefe denilmektedir, metindeki örnekler şöyledir:

reyh**ân**ı-gülist**ân**ı, fett**ân** durur iksi-c**ân** durur iksi, nefeh**ât**-mem**ât**, b**âğ**ından mıdur-ç**ağ**ından mıdur, derm**ân** yiri durur-âs**ân** yiri durur, haz**ân** idelüm-fig**ân** idelüm, yal**an** didiler gerçek imiş-peym**ân** didiler gerçek imiş, sel**âm** idem-kıy**âm** idem,hur**ûş** ider-c**ûş** ider, nec**ât** isterem-hay**ât** isterem, y**âş** eyledi-f**âş** eyledi, y**i**le gitdi-b**i**le gitdi, t**âr** eyledi-y**âr** eyledi, cân**ân** nitdi gör-firâv**ân** nitdi gör, yal**an**-imiş bildük-hem**ân**-imiş bildük, yârı var-gülzârı var, nig**âr**um kandasın-çen**âr**um kandasın, hayv**ân** kanısın-reyh**ân** kanısın, hayv**ân**a bak-reyh**ân**a bak, gülist**ân** gelür-Ken'**ân** gelür, hayr**ân** olmışam-giry**ân** olmışam, cih**ân**a virmezem-c**ân**a virmezem, dud**a**gından-bud**a**gından, k**an** iy gönül-fig**ân** iy gönül, y**âr** iy gözüm-kıy**ar** iy gözüm-nig**âr** iy gözüm, cem**âl** iy visâl-mel**âl** iy visâl, tur**ak** iy firâk-ır**ak** iy firâk, sel**âm** itdi ışk-gul**âm** itdi ışk, mes'**ûd** ola-mahm**ûd** ola, mahm**ûd**dur-mes'**ûd**dur, n**ûş** eylegil-ferâm**ûş** eylegil, dermân ider-ihsân ider, ikrâra getürdi-inkâra getürdi, kebâb bugün-azâb bugün, d**âg**-b**âg**-uz**ag**, sitemk**âr**alık yiter-h**âr**alık yiter, güzâf-lâf-hilâf, nûş idelüm-ferâmûş idelüm, rûzgâr komaz- bekâr komaz, bî-yâr kalmışam-hâr kalmışam, dil-sitân girih-bî-kerân girih, müşk-bâr dutar-cûy-bâr dutar, âşikâr gül-şermsâr gül, şarâb ola-rebâb ola, tevfîk-tahkîk, cemâle düşmesün-zevâle düşmesün, müşgîn urdı-temkîn urdı, yâr yiridür-ağyâr yiridür, y**âr**ı hûblarun-k**âr**ı hûblarun, nikâba hîç-âfitâba hîç, Kirdigâr bugün-yâr bugün, esîr ola-nefîr ola, dermân ire umma-cânân ire umma, dermânı yok mı-or**an**ı yok mı, nûrânî-hicrânı-cânı, nûrânî-gülistânı, yâr nolaydı-ağyâr nolaydı, k**an**-ak**an**-tûfân.

Kafiye-i mücerrede: Sadece revî harfi ile kurulan kafiyedir. Divanda kafiye-i müreddefeden sonra en çok kullanılan kafiye türüdür, tespit edilen örnekleri şöyledir:

bek**â** degül-mutlak**â** degül, üzr**e** dürer-gonc**a** dürer, mele**k**-yüre**k,** vefâ direm-devâ direm, ese**ri** var-naza**r**ı var,sehe**ri**-ese**ri**, serve**r** kimün-gevhe**r** kimün, abhe**r** kimün-anbe**r** kimün, cef**â** gönülden-dev**â** gönülden, Yeme**n**de bulınmaz-Hute**n**de bulınmaz, dev**â** buyurur-şif**â** buyurur, tûbâ didiler-a'lâ didiler, gühe**r** yagar-şeke**r** yagar, gü**l** aceb mi-bülbü**l** aceb mi, cefâ kıymetin bile-belâ kıymetin bile, cezâ vire-belâ vire, nefe**s**den-heve**s**den, lü'lü-hodrû-câzû,

Kafiye-i mukayyede: Revîden önce gelen –elif, vav, ye hariç-harf kayd harfidir, bu harfle yapılan kafiyeye denir, örnekleri şöyledir: kahra-zehre-zühre, sanem senden-usanam senden-dönem senden, büt-perest olalum-mest olalum.

Kafiye-i müessese: Revî harf ile arasında harekeli bir harf bulunan elif tesis harfidir ve bu şekilde yapılan kafiyeye denir. Tespit edebildiğimiz örnekler şöyledir: inâ**y**et ide-şikâ**y**et ide, bîçâ**r**e gözükmez-âvâ**r**e gözükmez, kâ**m**ildür-hamâ**y**ildür,büthâ**n**edür-rindâ**n**edür.

Edebî Sanatlar

Hoca Dehhânî divanı edebî sanatların işlenişi ve şiire yerleştirilmesi bakımından oldukça zengindir. Mecaza dayalı, anlamla ilgili ve söze dayalı edebî sanatlar olmak üzere üç bölüm halinde tasnif ettiğimiz bu bölümde divan beyit beyit taranmak suretiyle edebî sanatların tamamı tespit edilmeye çalışılmıştır. Taramalar neticesinde Hoca Dehhânî'in en çok teşbih ve tezat sanatlarına teveccüh ettiği görülmüştür. Bu sanatların ardından tenasüp ve cinas sanatı şairin oldukça başarılı olduğu sanatlardandır. Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin her üçünden gelen kelimelerle cinas örnekleri bulunan divanın bir diğer zenginliği deyim ve atasözlerini kullanmadaki başarısıdır. İrsal-i mesel sanatı olarak adlandırdığımız bu sanatla şair Türkçenin zengin deyim kadrosunu şiirine ustalıkla yerleştirmiştir. Hoca Dehhânî'nin sanatlarla ilgili dikkatimizi çeken bir diğer ifade özelliği "sormak" fiilini daima tevriyeli kullanmış olmasıdır.

Mecazlar:[17]

Teşbih

Bir kavramın herhangi bir özellik bakımından kendisinden daha üstün ve daha meşhur başka bir kavrama benzetilmesine teşbih denir. Dehhânî, sevgilinin yok denecek kadar küçük dudaklarını mim harfine benzetirken, çektiği aşk derdinden de elif gibi dosdoğru olan boyunun lam harfi gibi eğildiğini ifade etmektedir. Sevgilinin dudağının mim harfine, aşığın boyunun lam harfine benzetilerek teşbih sanatı yapılan beyitte ayrıca sormak fiiliyle tevriye, dudak-kad,

17 Söz sanatlarının tanımlarıyla ilgili bilgiler Menderes Coşkun'un *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar* adlı eserinden alınmıştır (Coşkun 2007).

lam-mim kelimeleriyle tenasüp, doğruluk ve eğrilik zıtlığının kurulduğu toğru ve lam arasında da tezat sanatı yapılmıştır.

Anuŋ mīm dudakların ṣormadın
Menüm ṭoğru ḳaddümi lām itdi ʿışḳ (49/7)

Yatay ve dikey simetrilerle sanatlı bir söyleyişin yakalandığı aşağıdaki beyitte birinci mısrada sevgilinin beni ve saçı şekil ilgisi bakımından yem ve tuzağa benzetilmiştir. Bu aynı mısra içinde yapılan teşbihten sonra iki mısra arasındaki ben-dâne, saç-dam kelimeleriyle de mürettеb leff ü neşr sanatının örneği verilmiştir.

Beŋüŋ saçuŋ anuŋ içün-durur çü dāne vü dām
Ki dāneyi görüben dām u pāy-best olalum (73/6)

Diğer örnekler için bakınız: K1-10, K1-11, K1-12, K1-13, K1-14, K1-16, K1-20, K2-3, K2-14, K2-19, K2-23, 1-5, 1-10, 2-2, 2-3, 2-6, 3-2, 3-4, 3-8, 3-12, 3-14, 3-17, 4-3, 5-7, 6-6, 7-5, 7-6, 9-2, 9-4, 10-6, 11-1, 11-2, 11-4, 11-7, 12-2, 12-4, 12-5, 12-7, 13-3, 13-7, 15-4, 16-4, 17-3, 19-2, 19-4, 22-4, 23-3, 23-6, 24-3, 24-4, 25-1, 25-5, 26-3, 26-5, 26-6, 28-1, 29-4, 30-1, 30-2, 30-3, 30-5, 31-1, 31-5, 34-4, 35-4, 35-5, 37-3, 38-1, 38-2, 38-3, 38-5, 39-1, 39-2, 39-5, 39-6, 40-1, 40-3, 40-5, 41-1, 41-2, 41-5, 41-6, 44-4, 47-3, 47-6, 48-3, 49-3, 51-5, 52-2, 53-1, 53-3, 53-5, 53-6, 54-4, 55-2, 55-3, 57-1, 57-2, 57-3, 57-4, 58-4, 59-1, 59-3, 59-6, 61-5, 62-2, 62-5, 63-1, 63-2, 63-3, 63-4, 63-6, 64-1, 64-3, 64-9, 65-1, 65-2, 65-3, 65-5, 65-6, 67-3, 68-1, 68-7, 69-1, 69-3, 69-4, 71-2, 71-3, 71-4, 71-7, 71-8, 71-9, 72-3, 76-2, 77-3, 79-9, 80-2, 81-2, 81-3, 84-1, 84-3, 84-5, 86-6, 87-2, 87-5, 91-3, 91-4, 92-2, 93-1, 93-3, 94-4, 94-5, 94-6, 95-2, 95-5, 96-2, 96-3, 97-3, 97-4, 97-9, 98-2, 98-3, 98-4, 98-5, 98-9, 99-1, 99-7, 99-8, 99-9, 100-2, 100-4, 100-5, 101-2, 101-3, 101-5, 101-7, 102-2, 102-6, 102-9, 103-1, 103-2, 103-4, 103-5, 103-7.

İstiare

Klasik şiirde, bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiare denir. İki çeşidi olan bu sanatta benzeyen ve benzetilen unsurlardan sadece kendine benzetileni söylüyorsak açık istiare, benzetileni gizleyip benzeyeni söylüyorsak kapalı istiare yapmış oluruz. Aşağıdaki ilk beyitte sevgilinin kanlı gözü, yol kesip haraç kesen yağmacılara benzetilmiş, yağmacı yahut eşkıya kelimesi kullanılmadığı için kapalı istiare yapılmıştır.

Ne bāc ister göŋülden ḫūnī ġamzeŋ
Saŋa cānum getürdüm armaġanı (56/4)

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin yüzüne gölge gibi düşen kıvrım kıvrım, siyah saçları sümbüle benzetilmiş, sümbüle benzeyen saç kelimesi gizlenerek açık istiare yapılmıştır.

Çü sünbülinden anuŋ gül yüzine sāye düşer
Seḥāb pāresidür ṣanuram ki aya düşer (64/1)

Diğer örnekler için bakınız: K1-17, 3-8, 4-1, 9-1, 17-3, 18-6, 19-6, 33-1, 33-3, 34-1, 36-4, 43-2, 44-5, 46-2, 46-4, 58-3, 61-3, 64-2, 64-4, 64-7, 69-2, 76-2, 77-5, 78-1, 79-3, 79-8, 79-9, 80-2, 81-6, 84-7, 90-2, 97-3, 97-4, 98-6, 99-6, 101-7.

Teşhis

İnsan dışı varlıklara kişilik veya ruh verilmesiyle veya insana ait özelliklerin insan dışı varlıklar için kullanılmasıyla meydana gelen edebî sanattır. Eline nacak alıp yürüyen servinin çavuşa benzetildiği aşağıdaki ilk beyitte gül de atına binmiş bir süvariye benzetilerek kişileştirilmiş, ikinci beyitte ise Dehhânî'nin darmadağın olmuş perişan gönlü, sevgilinin uç beyi gibi saçlarının ardından giden dağılmış askerlere benzetilmiştir.

Çāvūş bigi serv eline alup nacaḳ
Geldi piyāde çünki güli gördi kim süvār (1/6)

Ḫāṭırını niçesi cemʿ ḳıla Dehhānī
Ki saçı uç begi ardınca perākende gider (20/7)

Diğer örnekler için bakınız: K1-3, 1-1, 1-4, 1-7, 1-8, 1-11, 1-12, 2-4, 2-5, 2-6, 3-4, 3-8, 3-9, 3-13, 4-4, 9-3, 10-2, 10-3, 10-4, 10-6, 10-7, 11-3, 14-7, 20-2, 20-3, 20-4, 33-6, 39-4, 40-2, 41-6, 48-6, 57-2, 60-2, 64-4, 64-7, 68-4, 68-5, 68-6, 71-1, 71-5, 71-6, 75-5, 77-1, 77-2, 77-4, 79-4, 79-8, 81-1, 81-5, 85-2, 85-3, 91-2, 93-3, 95-3, 95-4, 99-2, 99-3, 103-1, 103-3.

Anlamla İlgili Edebî Sanatlar:

Tevriye

En az iki anlama gelen cinaslı veya çok anlamlı bir kelime, deyim ve ibarenin bir anlamını kullanıp diğer anlamını ifadenin içinde gizleme sanatı olan tevriyenin bulunduğu aşağıdaki beyitlerden ilkinde ikinci mısrada "sorduğ" ifadesi "soru sormak" ve "emmek" anlamlarında; ikincisinde ise "yârum" kelimesi "sevgilim" ve "yarım gitmek" anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır.

Yüzüŋi gördük ü ne maḥż-ı nūr-ımış aŋdük
Lebüŋi ***ṣorduġ*** *u ne ṭatlu cān-ımış bildük* (24/6)

Hevā bende_ ol ḳadar yoḳdur sekiz uçmaġa girmege
Heves bende_ol ḳadardur kim gidem ***yārum*** *ayaġına* (40/4)

Diğer örnekler için bakınız: 20-1, 34-6, 35-3, 39-4, 40-5, 41-1, 41-5, 49-7, 57-2, 60-1, 62-6.

Tekrir

Söyleyişi kuvvetlendirmek amacıyla şairin beyit ya da mısra içinde aynı kelimeyi yinelemesiyle oluşan tekrir sanatı örneklerinden seçilen aşağıdaki beyitlerden ilkinde bahçeye yalnız gelen dilberin iyice sarhoş olmasını isteyen aşık, sevgilisine ağzına kadar dolu bir kadeh sunulmasını ister. Dikkat edilirse burada "tolu" kelimesi bir defa kullanılmış olsaydı "leb-â-leb, pek çok, çok çok dolu"anlamındaki yoğunluğu yakalayamazdık.

Dilberüŋ ele girürse bāġ içinde yaluŋuz
Ṭolu ṭolu vir ayaġı ḳatı ser-ḫoş eylegil (52/4)

Aşağıdaki beyitte hey hey seslenişini iki kez tekrar eden şair bu tekrarla hem muhatabını hey sana diyorum diyerek uyarmakta hem de bu tür söyleyişle bir halk şairinin ifadesindeki coşkunluğu ortaya koymaktadır.

Hey hey bu söz ḫaṭā didüŋ estaġfirullāh id
Olsun Çalap hemīşe nigehdārı ḫūblaruŋ (90/8)

Diğer örnekler için bakınız: K1/1, 6-1, 10-1, 19-2, 23-7, 40-5, 52-3, 62-6, 65-3, 95-4.

Mübalağa

Anlatımı çarpıcı hale getirmek, muhatabı etkilemek, yanıltmak veya ikna etmek gibi sebeplerle şairlerce yaygın olarak başvurulan bu sanatın Hoca Dehhânî'de de güzel örnekleri vardır. Hasret acısıyla gözyaşı döken şair o kadar çok ağlamıştır ki bu gözyaşlarıyla bütün dünyayı tufana gark etmiştir. İkinci beyitin birinci mısraında hüma kuşuyla ilgili bir efsaneyi telmih yoluyla hatırlatan şair, ikinci mısrada da bendesi olduğu şahlar şahı sevgilisinin hüma kuşundan bile yüce bir makamda gezindiğini ve gölgesinin dahi hüma kuşunun üstüne düştüğünü nefis bir dille anlatır.

Gözlerüm ḥasret yaşıyla görüŋüz
Şindi ḳamu ʿālemi ṭūfān ider (54/2)

Hümāy sāyesi kime düşerse olur şāh
Bu şāhı gör ki bugün sāyesi hümāya düşer (64/8)

Diğer örnekler için bakınız: 5-5, 11-1, 12-4, 14-3, 15-4, 16-4, 19-5, 20-2, 22-4, 27-1, 27-2, 33-5, 45-5, 46-3, 64-5, 69-7, 83-5, 83-6, 93-6, 94-8.

Hüsn-i Talil

Bir olayı gerçek oluş sebebi dışında farklı bir sebebe bağlama sanatı olarak açıkladığımız hüsn-i talil sanatı divanda çok yer almamakla birlikte güzel örnekler barındırmaktadır. Ayın yörüngesel hareketi içinde dolunaydan hilale, hilalden dolunay şekline dönüşünün hatırlatıldığı beyitte sevgilinin güneş gibi yüzü sebebiyle ay, hilal şekline girmiş, zayıflayıp süzülmüştür.

Şimdi görüŋ siz anuŋ billāhi gün yüzini kim
Ne hilāl eyledi gör çarḫ-ı felekde ḳameri (34/5)

Bilindiği gibi denizlerin altında kıymetli bir bitki türü olan ve en kıymetlileri Aden denizinde bulunan sadeflerin içinde çeşitli tabiat olayları sonucu inci taneleri oluşur. Şair bu bilgi ve gözlemden hareketle sadeflerin, incileri sevgilinin dişine benzediği için koruyup gözettiklerini, bağrında sakladıklarını güzel bir hüsn-i talil ile anlatırken sadef-inci arasında anne-çocuk ilişkisi kurarak teşhis, sevgilinin dişlerini parlaklığı ve beyazlığıyla da inciye benzetmiş olduğu için teşbih sanatı yapmış üç farklı sanatı ustaca beyite yerleştirmiştir.

Dürer dişüŋe birez beŋzedügi-y-içün anı
Nicesi bağrına basdı vü besledi aṣdāf (71/7)

Diğer örnekler için bakınız: 20-3, 32-1, 32-2, 32-4, 41-6, 43-2, 68-1, 68-2, 79-7, 81-5, 101-3.

Telmih

Beyit ya da mısra içinde tarihî, dinî, menkıbevî, ilmî, edebî bir olay veya bilginin tamamını çağrıştıran kelimelerle kurulan telmih sanatının örneği olarak aşağıya aldığımız ilk beyitte, Hz. Süleyman'ın şekline bürünerek hatemini çalan şeytan ile mücadele eden Hz. Süleyman; ikinci beyitte şirin sözlü yarinin aşkıyla dağlara düşen Ferhat hatırlatılmıştır. Bunun yanında şair, "şirin" kelimesini tevriyeli, şirin-şeker-tatlı kelimelerini tenasüplü kullanarak sanatsal açıdan zengin bir söyleyiş yakalamıştır.

Süleymān rūḥı şād oldı ki fitne dīvini bunda
Bıraġuban bezemişsin Süleymān bigi devrānı (K1/16)

Yiridür ṭaġlara düşsem bugün Ferhād-veş andan
Ki şīrīn sözleri vardur şekerden hem daḫı ṭatlu (103/4)

Diğer örnekler için bakınız: K1-2, K1-3, K1-4, K1-5, K1-13, K1-14, K2-8, K2-18, 1-3, 3-2, 3-5, 3-11, 4-7, 5-7, 8-4, 10-5, 11-8, 13-7, 20-6, 21-5, 26-1, 29-4, 31-3, 32-4, 33-1, 37-5, 37-6, 38-2, 41-3, 42-2, 53-1, 53-3, 60-1, 63-3, 63-4, 63-5, 63-6, 63-7, 64-2, 64-6, 64-8, 65-2, 65-7, 69-7, 71-4, 71-8, 72-3, 72-5, 77-1, 79-8, 82-3, 85-3, 85-5, 86-7, 96-2, 97-2, 98-3, 98-4, 98-5, 98-6, 101-4, 102-3, 102-4, 102-7, 103-7.

Leff ü Neşr

Tenasüplü kelimelerin belli bir düzene göre sıralanmasıyla oluşturulan bu sanatta bir mısrada zikredilen en az iki kavramın her biriyle ilgili olarak diğer mısrada birer kavram kullanılır. Eğer bu sıralama düzenli olursa müretteb leff ü neşr, ilk mısrayla çapraz ya da düzensiz bir seyir takip ederse müşevveş yahut gayr-i mürettep leff ü neşr adını alır. Şairin sevgilinin güzelliğini övdüğü âşıkâne gazellerinden aldığımız ilk beyitte yüz-gülistan, ben-zağ ilgisiyle; ikinci beyitte ise saç-kamer, cemâl-güneş ilgisiyle mürettep leff ü neşr örneği verilmiştir.

Yüzinde beñini görüp didiler ehl-i naẓar
ʿAceb bu tāze gülistān içinde n'eyler zāġ (69/3)

Müşgīn ṣaçuŋı dir ḳoma kim ol cemāle düşmesün
Yaʿnī ḳamer ṭolunuban güneş zevāle düşmesün (84/1)

Klasik şiir geleneğinde çok rastlamadığımız orjinal bir teşbih ikilisi (Hz. Bilal-ben) bulunduran aşağıdaki beyitte, sevgilinin al yanağı Kabe'ye, yanak üzerindeki siyah ben de Hz. Peygamberimizin Habeşli azatlı kölesi Hz. Bilal'e teşbih edilmiş, yanak-Ka'be, ben-Bilal kelimeleri çapraz sıralanarak müşevveş leff ü neşrin güzel bir örneği vücuda gelmiştir.

Ol al yaŋaġuŋ üzere gören beŋüŋi didi
İder Bilāl mübāreklik-ile Kaʿbe ṭavāf (71/4)

Diğer örnekler için bakınız: 3-3, 5-7, 9-4, 11-2, 55-3, 63-6, 73-6, 75-3, 79-9, 80-4, 81-3, 84-5, 88-6, 91-1, 95-2.

Tenasüp

Anlam güzelliği ve bütünlüğü oluşturmak için birbiriyle ilişkili ve uyumlu kavramları bir arada kullanma sanatına tenasüp denilmektedir. Ali Nihat Tarlan Hoca'nın iç hendese, Cem Dilçin'in geometrik yapı olarak adlandırdığı tenasüp divan şiirinin en önemli sanatlarından biri sayılmış, şairin hünerinin ve sanat gücünün bir göstergesi sayılmıştır (Coşkun 2007: 143).

Meclis kim anda şāhid ü şemʿ ü şarāb ola
Bādām u nuḳl ü muṭrib ü çeng ü rebāb ola (82/1)

Şair, eğlence meclisinin cüzlerini saydığı yukarıdaki beyitte eğlence meclisinin tanımını yapmış ve orada bulunması gereken güzel, şem, şarab, bâdâm, nukl, mutrib, çeng ve rebâbın meclisin rüknlerinden olduğunu ifade etmiştir. Meclisle ilgili dokuz unsurun dile getirildiği bu beyitte, doğrusu çok güçlü ve güzel bir tenasüp örneğiyle karşılaşmaktayız. Beyitte birinci ve ikinci mısralarda yer alan meclis unsurlarını alelâde, gelişigüzel bir sıralamayla değil de bilinçli bir şekilde sıralayan şair ilk mısrada şahid, şem ve şarab kelimelerini önceleyerek meclisin güzelsiz, mumsuz ve şarapsız olamayacağını vurgulamıştır.

Sıkıntılarla dolu çetin aşk yolculuğunun anlatıldığı aşağıdaki beyitte hem âşıklığın halleri hem de yolculukla ilgili unsurlar bir arada kullanılarak iki koldan güçlü bir tenasüp sergilenmiştir. Beyitte fikr-endişe-gam-hasret-ah-figan-derd kelimeleri birinci tenasüp grubunu, kulavuz-azuk-hemdem ve hemrâh kelimeleri ikinci tenasüp grubunu oluşturmuşlardır.

Fikr ü endīşe ḳulavuz ġam u ḥasret hem azuḳ
Hem-demüm āh u fiġān derd-ile hem-rāh dirīġ (92/2)

Diğer örnekler için bakınız: K1-23, K1-25, K2-2, K2-9, K2-12, K2-22, 1-2, 1-8, 2-2, 2-7, 2-10, 3-15, 3-19, 4-2, 4-5, 5-3, 6-3, 7-1, 8-1, 8-5, 10-1, 10-5, 12-6, 14-5, 17-5, 18-4, 20-3, 21-5, 22-5, 23-5, 24-1, 24-2, 24-3, 24-5, 26-4, 27-2, 27-5, 33-6, 34-6, 37-2, 37-5, 38-3, 39-3, 40-6, 43-2, 45-3, 48-7, 49-5, 50-2, 50-3, 50-4, 51-2, 53-6, 55-4, 57-2, 57-3, 59-1, 59-5, 60-4, 60-5, 62-5, 62-7, 64-4, 64-5, 65-1, 65-6, 68-4, 71-5, 71-8, 73-7, 74-2, 76-1, 76-4, 76-5, 77-4, 79-2, 79-3, 80-6, 82-2, 82-4, 82-5, 82-7, 83-3, 83-4, 86-2, 87-1, 89-4, 90-3, 90-4, 90-6, 92-3, 94-1, 95-5, 96-2, 97-7, 98-2, 99-4, 99-7, 99-9, 102-1, 102-5, 103-5, 103-6.

Tezat

Klasik şiirde birbirinin zıddı olan kelime veya kelâmın, ifadeyi etkili ve güzel kılmak maksadıyla bir arada ve birbiriyle ilişkili olarak söylenmesine tezat veya tıbak denirken, anlam çerçevesi bakımından zıt ve çelişkili kavramların bir arada kullanılmasına da tezat adı verilmiştir. Adeta bir tezat ustası olarak telakki ettiğimiz Hoca Dehhânî'nin şiirlerinde tezat, en çok ve en güzel kullanılan sanatlardandır. İki örneğini aldığımız aşağıdaki beyitlerde "sine" kelimeleri "göğüs" ve "mezara" anlamında cinaslı kullanılırken sevgilinin ak sinesi ile âşığın kara sinesi arasında tezat ilgisi kurulmuştur. Bu ilgi sadece ak-kara kelimelerindeki renk zıtlığından değil, ak ve kara kelimelerinin uzak anlamlarından da kaynaklanmaktadır. Sevgilinin gümüş renkli bağrı, güzellik bakımından saflığının ve bahtının açıklığının, aşığın kara renkli bağrı da aynı zamanda kara bahtının bir sembolüdür. Sevgilinin ak bağrının aşığa dokunmasıyla aşık madden sevgiliye kavuşurken mecazen de talihi dönecek bahtı gülmüş olacaktır.

Ne eksile ki ḳara sine girmedin öŋdin
Şol aḳ sīneye doḳına bu ḳara sīne (17/2)

Aşağıdaki beyitte mübalağa sanatıyla birlikte karşımıza çıkan tezat sanatında şair yir-sema kelimeleri arasında güzel bir tezat ilgisi kurmuştur. "Güneşin ışıklarının yere inmesi şaşılacak bir şey değildir; asıl şaşılacak şey sevgilinin yüzünün ışığının gökyüzüne vurmasıdır." şeklinde nesre çevirebileceğimiz beyitte aşığın gönlündeki makamı bakımından semadan daha yücelerde olan sevgilinin ışığının azameti güneşi bile aşmış, gökyüzünü aydınlatmaktadır. Beyitte

güneşin ışıklarının yere düşmesinin aksine, sevgilinin yüzünün aydınlığının gökyüzüne yükselmesi iki ışık kaynağı arasındaki hareket yönünün zıtlığının da ifade edilmesi kelimeler arasında kavram bakımından kurulmuş güçlü bir tezat örneğidir.

Aceb degül ki güneş pertevi düşerse yire
ʿAceb budur ki yüzi pertevi semāya düşer (64/5)

Diğer örnekler için bakınız: K1-4, K1-7, K2-3, K2-10, K2-13, K2-15, K2-18, K2-20, K2-21, K2-22, 2-6, 3-1, 3-9, 3-18, 5-1, 5-4, 6-6, 7-1, 7-4, 8-3, 8-7, 9-1, 12-6, 13-1, 15-1, 15-4, 15-6, 16-2, 16-5, 17-3, 17-6, 18-5, 18-7, 20-5, 23-6, 25-2, 25-4, 27-3, 27-4, 27-5, 27-7, 28-2, 28-4, 29-3, 30-4, 31-2, 31-4, 31-5, 32-6, 33-3, 33-4, 34-4, 35-1, 35-2, 37-1, 42-1, 42-4, 44-1, 44-2, 45-3, 45-6, 46-5, 47-5, 47-7, 48-5, 48-6, 49-4, 49-6, 50-5, 54-1, 54-5, 55-3, 56-1, 58-5, 59-4, 60-1, 61-5, 63-1, 66-4, 69-1, 69-5, 69-6, 71-2, 72-3, 72-4, 72-6, 73-2, 73-3, 73-4, 74-3, 74-4, 74-5, 75-3, 76-7, 78-3, 79-6, 79-7, 80-1, 80-4, 80-7, 82-4, 82-5, 83-3, 83-4, 83-7, 85-3, 86-1, 86-4, 87-1, 87-4, 88-1, 88-3, 89-2, 89-5, 89-6, 90-1, 90-4, 90-7, 92-1, 92-4, 92-7, 94-8, 96-1, 97-8, 97-9, 98-1, 98-7, 98-8, 100-1, 100-3, 102-8, 104-3.

Nidâ

Söze doğallık katmak amacıyla şairin, kendisine, birisine / birilerine veya bir kavrama, nesneye seslenmesine nidâ sanatı denilmiştir. Aşağıdaki ilk beyitte esaretten kurtuluş isteyen Dehhânî Cenâb-ı Allah'a, ikinci beyitte ise "yar yeminine inanma" diye gönlüne seslenmektedir. Hoca Dehhânî Divanı'nda 45, 46, 47 ve 48.gazellerin rediflerinin nidâ sanatıyla kurulmuş olması da kanaatimizce yine şairin üslûbundaki hendesî bir kurgunun işaretidir. İy gönül, iy gözüm, iy visal, iy firak redifiyle ve aynı vezinde zincirleme sıralanan bu gazeller mana ve söyleyiş akustiği bakımından mükemmel bir bütünlük oluşturmaktadırlar.

İlāhī *esīrem necāt isterem*
Ölüyem diri ḳıl ḥayāt isterem (15/1)
Ne cānumda dutduŋ ṭuraḳ ***iy firāḳ***
Nedür benden olsaŋ ıraḳ ***iy firāḳ*** (48/1)

Diğer örnekler için bakınız: K1-1, K1-19, K1-26, 2-1, 4-1, 19-1, 20-6, 32-6, 44-6, 52-1, 66-1, 70-1, 72-1, 74-6, 76-1, 90-8, 91-1, 91-4, 98-1.

İstifham

Bir ifadeyi güzelleştirmek, bir fikri vurgulamak, söze nezaket, doğallık ve içtenlik katmak, dikkat çekmek, bir fikrin muhatap tarafından düşünülmesini ve kabul edilmesini sağlamak gibi sebeplerle soru sorulduğunda istifham sanatı yapılmış olur. Aşağıda "kandasın" ve "kanısın" redifleriyle sevgilisini arayan şairin bîçâre hali gözümüzde canlanmaktadır. Divanda 30 ve 31. sırada yer alan bu âşıkane gazellerde sevgilinin güzelliğini özlemle hatırlayan bir aşıkla karşılaşırız. Bu arayışın tek gazelde bitmeyip iki gazelde peş peşe devam etmesi bize firkatin uzunluğunu, şairin vaktinin daha çok güzeli aramakla geçtiğini gösterir. Aynı konuda yazılan bu gazellerde aynı vezin devam ettirilerek hem söyleyiş akustiği hem mana bütünlüğü parçalanmadan sürdürülmüştür.

Göŋlümi alduŋ nigārum ***ḳandasın***
İy boyı serv ü çenārum ***ḳandasın*** (30/1)
İy dudaġı āb-ı ḥayvān ***ḳanısın***
Saçları ter müşk ü reyḥān ***ḳanısın*** (31/1)

Yār benden ḳaçup aġyāra baḳarsın ne-y-içün
Ġayret odı-y-ıla cānumı yakarsın ne-y-içün

mısralarıyla başlayan ve divanda 96. sırada yer alan gazelde de şair rakiplerle bir olup kendinden köşe bucak kaçan sevgiliye bu davranışın sebebini sorar.

Diğer örnekler için bakınız: 3-16, 3-20, 6-6, 6-7, 10-2, 38-4, 75-3, 79-10, 102-3.

Tecâhül-i Ârif

İstifham sanatı gibi tecahül-i ârif sanatında da soru sormak esastır, eğer istifhama başvurulmasının sebebi bir şeyi bilmezlikten gelme ise tecahül-i ârif sanatı ortaya çıkar. Ancak tecâhül-i ârif sanatında bilmezlikten gelme durumu her zaman soru sorma ile sınırlandırılmaz, şair soru sormadan da tecâhül-i ârif yapabilir (Coşkun 2007: 199).

Aşağıdaki ilk beyitte sevgilinin Cennet'ten gelmediğini bildiği halde onu gül yüzlü cennet hurilerine benzeterek, Cennet'e yakıştıran âşık yine de bu soruyu kendine sormadan edemez. İkinci mısrada güneşin ışığını sevgiliden almadığı bilinen bir gerçektir. Şair yine bilmezlikten gelerek güneşin aydınlığının sevgilinin güzellik ışığından kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorgularken, aynı zamanda hüsn-i talil örneği vermektedir.

Yā Rab şu gül yüzli perī Firdevs bāġından mıdur
Ya nūr-ı şem῾-i ḫāverī ḥüsni çerāġından mıdur (4/1)

Cevabın içinde gizli olduğu aşağıdaki beyitte yine şair sevgilinin yüzündeki ter damlacıklarının inci olup olmadığını sorarken tecâhül-i ârif sanatının yanında der-dür ile cinas, jale-gül varakı-seher ve ter-yüz ile tenasüp, der-jâle; yüz-gül varakı arasındaki ilgiyle müretteb leff ü neşr ve sabahleyin bitkilerin üstüne çiğ tanelerinin yağdığını hatırlatarak telmih sanatı yapmış, böylece bir beyitte beş sanata birden yer vererek şairlik gücünü nefis bir şekilde göstermiştir.

Der mi ya dür midür yüzinüŋ ṣafḥasındaġı
Ya jāleler ki gül varaḳına seḥer yaġar (65/2)

Diğer örnekler için bakınız: 3-11, 4. gazel, 12-1, 29-1, 48-1, 62-5, 77. gazel, 99-4, 100. gazel.

İrsâl-i mesel

Bir fikri veya mesajı anlaşılır kılmak ve muhatabı ikna etmek için doğruluğu herkesçe kabul edilen veya kabul edilebilecek olan bir örnek vermeye irsâl-i mesel denir. Aşağıdaki beyitlerde şair, su testisi su yolunda kırılır, kişinin başına gelecek bilinmez veciz ifadelerini kullanarak söyleyişine güç katmıştır.

Yoluŋa Dehhāni bir gün öliser
῾Āḳıbet ṣuda yiter ṣulu seŋek (12/7)
Aŋsuzda başuma geldi bu ῾ışḳ
Bilmez kişi ne gelür başına (67/2)

Diğer örnekler için bakınız: K1-18, K2-4, K2-6, K2-11, K2-13, K2-23, 1-7, 1-10, 3-18, 3-19, 3-21, 9-4, 9-5, 10-2, 10-3, 11-5, 11-7, 13-5, 13-6, 16-6, 17-1, 17-4, 18-2, 19-1, 21-2, 21-3, 22-2, 28-6, 36-5, 37-2, 37-4, 39-7, 41-3, 41-4, 51-3, 53-3, 55-3, 56-5, 57-4, 59-1, 59-3, 60-4, 61-1, 61-3, 62-2, 62-4, 64-9, 66-2, 67-1, 67-3, 67-4, 70-5, 71-2, 74-3, 79-4, 80-6, 84-6, 84-2, 85-4, 86-3, 86-5, 88-6, 90-2, 92-3, 93-3, 96-2, 98-1, 99-4.

İktibas

İktibas, bir fikri desteklemek ve kuvvetlendirmek veya ifadeyi süslemek için başkasına ait bir ifadenin, ayet veya hadis metninin tamamen ya da kısmen

alıntılanarak kullanılması sanatıdır. Hoca Dehhânî'de nadiren rastladığımız bu sanata örnek olarak aşağıya aldığımız beyitlerin ilkinde Araf Suresinin 172. ayetinden "kâlû belâ" "Rabbimizsin demişlerdi" iktibası, ikinci beyitte ise "men şemme'l-verd" ibaresiyle Hz. Peygamber'in "Kırmızı gülü koklayıp da bana salavat getirmeyen bana eziyet etmiştir"mevzu hadisinden[18] kısmen iktibas yapılmıştır.

> ***Ḳālū belā*** *elest güninde diyenlere*
> *Renc ü belā vefā vü keremdür belā degül* (K2/15)

> *Bülbül işitdi meger nükte-i* ***men şemme'l-verd***
> *Ki gülüŋ ḳoḫusını aldı vü virür ṣalavāt* (3/9)

Diğer örnekler için bakınız: 13-3, 40-3, 53-4, 80-3.

Söze Dayalı Edebî Sanatlar:

Cinas

Anlam bakımından farklı, yazılış ve telaffuz bakımından aynı veya benzer olan kelimelerin bir ifade içinde kullanılmasına cinas adı verilir. Cinas sanatı harflerin (seslerin) cinsi, harflerin sayısı, harflerin heyeti ve sıralanışı bakımından kendi içinde sınıflandırılır. Burada ayrı ayrı sınıflandırmaya gidilmeden metinde rastladığımız cinas sanatı örnekleri toplu olarak verilecektir. Örnek alınan beyitlerden ilkinde "kanda gider" ibaresiyle tam cinas örneği, ikincisinde ise selâmet-melâmet kelimelerinde tam olmayan cinaslardan mütekârib cinas, âşık-ışk kelimelerinde müşevveş cinas örneği bulunmaktadır.

> *Yā Rab ol yār benüm göŋlüm alup* ***ḳanda gider***
> *Ki lebi aṣlına ṣordum şeker ü* ***ḳanda gider*** (20/1)

> *Kim eydür kim ola ʿāşıḳ* ***selāmet***
> ***Melāmet****dür belī ʿışḳuŋ nişānı* (56/2)

Diğer örnekler için bakınız: cihâd-cehd K2-12, sıdk-sâdık K2-18, 36-3, bu-dağ-bu dağ 6-5, yüz-yüz 12-2, vasl-visâl 14-6, yara-yâre 16-4 karasına-kara sine 17-1, kara sine kara sine 17-2, yâş-fâş 18-1, yâr-târ 21-1, kara-kara 29-2,

18 من شم الورد الأحمر ولم يصل علىّ فقد جفاني "Men şemme'l-verde'l-ahmara ve lem yusalli aleyye fekad cefânî" Manası: Kim kırmızı gülü koklar da bana salât u selam getirmezse beni kurutur. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C.2, s.255 (Hadis no: 2506) Mektebetü'l-Kudsî, H. 1351 Kahire.

kan-kanı 31-4, agına-agına 40-1, Hıtâ-hatâ 42-2, 64-3, 44-5, kûh-kâh 43-4, mihr-mühr 57-3, kanı-kanı 58-1, 102-7, aparalar-paralar 62-1, yâr-yâra 62-3, ma'şûk-âşık 62-4, der-dür 65-2, ceng-çeng 68-7, sağ-dağ 69-6, hamr-humâr 75-4, dağ-dağ 76-6, tîmâr-bîmâr 76-6, bâd-bâde 79-1, sûy-cûy 79-1, rûh-râh 80-5, gül-gül 81-2, kîl-kâl 84-6, yüz-yüz 85-4, göz-köz 86-3, cân-cihân 88-5, yâr-kâr 90-1, gül âb-gülâb, dür-der 91-2, nâgâh-âh 92-1, çîn-çîn 94-5, yir-yir 96-4, nefs-nefes 97-2, geçdi-göçdi 97-7, cemâl-celâl 99-4, belâ-bâlâ 99-4, cemâl-kemâl 100-6, sihr-seher 102-2.

İştikak

Şiirde aynı kökten türemiş kelimelerin yani müştakların bir arada kullanılması sanatıdır. Seçilen örnek beyitlerden birincisinde basîret-basar, ikincisinde ise teferruk-tefrîk kelimeleri aynı kökten türemiş müştak kelimelerdir.

Bī-baṣar diye baŋa ehl-i ***baṣīret*** *ne ki var*
Beŋzedürsem gözüŋi nergise kim yoḳ ***baṣar****ı* (26/5)

Nicesi cemʿ olısar ḫāṭırum bu ***teferruḳ****dan*
Civārumuza bıraḳdı cihān-ı dūn ***tefrīḳ*** (83/2)

Diğer örnekler için bakınız: K2/12 K2-19, âşık-ma'şûk 22-6, sadık-sıdk 36-3, 56-2, ışk-âşık 61-5, hulk-halk 78-3, gâzi-gazâ 87-3.

Musammat:

İç kafiye ve redifle yazılmış gazellere musammat gazel adı verilir. Hoca Dehhânî Divanı'ndaki 4. gazel aruzun tekrarlanan kalıplarından *müstefʿilün / müstefʿilün / müstefʿilün / müstefʿilün* kalıbı ile yazılmış, mısraların ortadan ikiye bölünerek beyitlerin dörtlük haline de dönüştürülebildiği orjinal bir örnektir.

Yā Rab şu gül yüzli perī (a)/ Firdevs bāġından mıdur (b)
Ya nūr-ı şemʿ-i ḫāverī (a)/ ḥüsni çerāġından mıdur (b)

Gül gibi beni güldüren (c)/ gülden etegin ṭolduran(c)
Gül çehresini ṣolduran (c)/ şol al yaŋaġından mıdur(b)

Aḥsende sīmīn ġabġabı (d)/ oldur göŋüller maṭlabı(d)
Āb-ı ḥayātuŋ meşrebi (d)/ laʿlüŋ ṣuṣaġından mıdur(b)

Gülse ḫacil ḳılur güli (e)/ niteki saçı sünbüli(e)
Bu kim begenmez ben ḳulı (e)/ kibri demāġından mıdur(b)

[Yürürse keklik-veş seker (f)/ hem cilve-i ṭāvus ider(f)
Göŋlüm ḳuşı bī-bāl ü per (f)/ zülfi ṭuzağından mıdur(b)

Özi melek midür ṣoyı (g)/ kim ḫalḳa beŋzemez ḫuyı(g)
Bu iʿtidāliyle boyı (g)/ ṭūbā budağından mıdur(b)

Dehhānī ṭağlar aşduğı (h)/ miḥnet deŋizin geçdügi(h)
Ferhād-veş ḳan içdügi (h)/ şīrīn ṭudağından mıdur(b) (G4)

Tarsi

Divanda bir örneğine rastladığımız tarsi sanatı, aynı cümle yapısına sahip iki ifadede geçen kelimelerin tamamını veya bir kısmını yapı (vezin) ve ses benzerliği (kafiye) bakımından birbirine uygun düşürmeye denir. Aşağıdaki örnekte gülse-olsa, lebinden-dilinden, güher yağar-şeker yağar ifadeleri birbirleriyle kafiyeli kelimelerden kurulmuş güzel bir tarsi örneğidir. Beyitte alt alta üç kelime grubu ile dikey paralelizm kurulmuştur.

mef ʿū lü fā ʿi - lā tü me fā ʿī - lü fā ʿi lün

Gül gibi gülse/laʿl lebinden/güher yağar
Ya söyler olsa/datlu dilinden/şeker yağar (65/1)

feʿilātün/ - fe ʿilātün - feʿilātün - feʿilün

Ḳanı ḳulaḳ/ki_işide ṭay/r dilinden/tesbīḥ
Ya ḳanı göz/ki_oḳıya gül/varaḳından/āyāt (3/16)

Diğer örnekler için bakınız: 2-9, 2-10, 8-3, 9-2, 11-3, 24-6, 39-1, 39-2, 39-3, 39-4, 53-1, 53-2, 63-2, 63-3, 63-4, 75-3, 76-7, 92-3.

Cem

Klasik şiirde, birden fazla kavramı ortak oldukları bir özellik etrafında birleştirmeye cem’ (toplama, birleştirme) denir. En az iki kavram bir özellikte birleştirilirken aralarındaki farklılık dile getirilirse cem ma’a’t-tefrik, yine en az iki kavram önce ortak bir hususta bir araya getirilip sonra farklı özellikleri sıralanarak birbirinden ayrılırlarsa buna da cem ma’a’t-taksim adı verilmiştir. Hem farklılığın söylendiği hem de taksimin yapıldığı birleştirmelere cem ma’a’t-tefrik ve’t-taksim adı verilmiştir. Aşağıdaki örnek beyitlerden ilkinde sevgilinin yüzü ve alnının ortak özelliği parlak olmaları, farklılıkları ise birinin

aya birinin güneşe benzemesidir. Yüz ve alın kelimeleri bir özellikte birleştirilirken aralarındaki farklılıkları-güneş ve ay gibi oluşları- dile getirildiği için cem ma'a't-tefrik sanatı yapılmıştır.

İkinci beyitte can vermez ve fermanımı tutmaz ifadelerinin ortak özelliği yalan olmalarıdır. Şair birinci mısrada iki ayrı yalanı dile getirip ikinci mısrada da bunların ikisinin de ortak özelliğinin yalan olduğunu dile getirmiş ve cem ma'a't-tefrik sanatı yapmıştır.

Buraya iki beytini örnek aldığımız gazelin tamamı cem sanatının nefis bir örneğidir (bkz. G2). Gazelin redifinin "iksi" kelimesi olması ve gazeller sırasında da divanda ikinci sırada yer alması Hoca Dehhânî'nin üslupla ilgili başka bir dikkati olsa gerektir.

Elüŋe gözgü al baḳın yüzüŋ alnuŋ ṣafāsına
Ki niçe ay u gün bigi bugün tābān-durur iksi (G2/2)

Dime yoluma cān virmez veyā fermānumı ṭutmaz
Muṭīʿu bende-fermānam baŋa bühtān-durur iksi (G2/8)

Diğer örnekler için bakınız: K1-6, K1-24, 14-2, 44-3, 49-5, 50-4, 53-6, 99-4.

Muhteva Yönünden İncelenmesi

Atasözleri ve Deyimler

Hoca Dehhânî Divanı, atasözleri bakımından zengin olmamakla birlikte, oldukça geniş bir deyim kadrosuna sahiptir. Aşağıda divanda geçen deyimlerin listesi verilmiş ve divanda geçtikleri yerler tespit edilebildiği kadarıyla alfabetik olarak gösterilmiştir. Eserin nesre çevirisi yapıldığı için burada ayrıca deyimlerin açıklamalarına yer verilmemiştir.

Atasözleri

Elifün arkası yükten dü-tâ degül: K2-6
Akıbet suda yiter sulu senek: 12-7
Başı gideren dildir: 28-6
Gelen gider, biten ahir yiter, doğan ölür 53-4
Güzeli görünce göz dutar: 61-1

Eylük idip suya sal: 67-6
Sayru nice geçer geceler ne bilir sağ: 69-6
Her gencin bir ejdehası olur: 88-6

Deyimler ve Kalıp İfadeler

fırsatı geçirmek: 102-6
adını deli takmak (kılmak): 49-2, 74-3, 96-3
agu yutmak: 15-6
ak berat virmek:3-13
aklını gidermek: 10-4
ayağa gelmek: 3-4
ayağı (tozu)na yüz vurmak: 73-2, 92-6
ayaktan düşmek: 89-6
ayık oyuk: 73-7
ayva beniz: 6-4
bağrını taş eylemek: 18-7
baş eğmek: k2-21
baş eylemek (başkan yapmak): 18-4
baş eylemek (yara çıkarmak):18-2
baş götürmek: 20-3
baş indirmek: 73-2
baş itmek: 10-2
baş koşmak: 18-1
başı gitmek: 99-7
başı zekatı: 67-4
başına kakmak: 74-5
başını kaşımaya fırsat bulmamak: 67-1
başını taşa dögmek: 3-7
bin cân u dil: 11-1
bir çöpe saymamak: 99-1
boynunu eğmek: 1-11
can atmak: 98-1
can bağışlamak: 28-2
can iltmek: 2-1
can terkin urmak: 58-2
can virmek: 24-7, 78-2, 90-4, 94-4
candan kopmak: 22-2
canına irişmek: 76-3
canına kıymak: 46-1
canını feda etmek: 36-2, 88-5
canını nisâr kılmak: 1-12
canını yakmak: 96-1
canını yoluna harc itmek: 61-3
dili uzun olmak: 1-7
dilini uzatmak: 1-7, 3-18, 10-3
düzme suret: k2-7
eğri sözlü: 71-2
el urmak: 1-8
eline fırsat girmek: 40-5
elini özünden yumak: k2-11
elini yumak:k2-11
firdevse dönmek: 3-2
gönlü düşmek: 67-1, 99-4
gönlü hoş olmak: 54-1
gönlü kaymak: 62-2
gönlü köze düşmek: 86-3
gönlü teng olmak: 68-6
gönlü yıkmak: 81-4
gönlünde gubar tutmak: 79-5
gönlüni mum eylemek: 18-7
gönlüni yiyü varmak: 16-1
gönlünü almak:20-1, 30-1, 32-3, 38-1, 58-1, 93-4, 57-5
gönül aparmak: 62-1

yek-reng olmak: k2-6
yil gibi geçmek: 74-2
yile gitmek: 19-1, 28-3
yile virmek: 1-10, 21-5, 41-6, 46-6, 55-4
yire depmek: 34-1
yol bulmak: 13-4
yol urmak: 90-2
yolına kurban olmak: 5-4
yoluna baş (u can) oynamak: 37-4, 39-7, 56-5
yoluna can vermek: 2-8, 36-2
yoluna su gibi akmak: 96-2
yolunda toprak olmak: 13-5
yüregi delük: 9-4
yüz döndürmek: 66-2
yüz suyunu ateşe dökmek:k2-4
yüz urmak: k1-19, 13-3
yüzi suyıyla yürimek: 23-2
yüzi suyunu yile vermek: 21-5, 86-2
yüzin kara kılmak: 11-7
yüzini kanıla yumak: 26-2
yüzüne bakmamak: 8-2
yüzüni ağ eylemek: k2-13
zebana vermek: 36-5
ziyana vermek: 36-2

Tabiat

Divan şairi tabiata ait unsurları; hayvanları, bitkileri, madenleri, tabiat olaylarını çeşitli vesilelerle şiirinde malzeme olarak kullanır. Bir aşk ve tabiat şairi olan Dehhânî'nin de divanı tabiata ait unsurlar bakımından hacmine göre bir hayli zengindir, eserde tabiata dair tespit ettiğimiz unsurları hayvanlar, bitkiler ve taşlar başlığı altında şöyle sıralayabiliriz:

Hayvanlar: Tâvûs, ejdehâ, mâr, bülbül, kumrı, hüdhüd, tûtî, dürrâc, keklik, semender, semek, Burak, har, efi, hümay, pervane, şir, zağ, asdâf, kumrı, sîmurg.

Bitkiler: Gül, lâle, nergis, serv, sögüd, çenar, benefşe, yasemen, hatmi, susen, mugaylan, anber, sünbül, reyhan, sanavber, ûd, abîr, semen, ar'ar.

Taşlar: Kehrüba, dürr, mercan, inci, yâkut-ı ahmer, la'l-i Bedehşân, akik, dürr-i galtân, murvarî.

Eşyalar, Giyim-Kuşam ve Yeme-İçme Kültürü

Eserde, 14.yy'ın sosyal hayatına, kullanılan eşyalar, giyim-kuşam ve yeme içme kültürüne ait malzemeler dönemin kültür ve dil özelliklerini yansıtır. Bu isimler arasında gözgü, susak gibi Türkçe arkaik kelimelerin bulunmasının yanında Arapça ve Farsçadan geçmiş kelimelerin de bol miktarda bulunması halkın

yüksek ve zengin bir dil ve kültür birikimine sahip olduğunu gösterir. Divanda tespit ettiğimiz isimler şöyledir:

Eşyalar: gözgü, çetr, mehdî, tesbîh, câm, susak, maşrab, kadeh, döşek, kalem, ok, yilek (okun arka uç kısmı), neşter, hokka, pergâr, hançer, fenâr, yanar, nacak, micmer, tas, çeng, rebâb, kânûn, ud, efser, şem, tîr, teber, gılâf, cür'a, al çadır, satranç, nerd.

Giyim kuşam: ton, dâmen, pirâhen, ak çadır, nil (geymek), etek, kemer, zer (altın kemer), tac, dügme, nikâb, burka, efser.

Yiyecek-içecekler: piste, enâr, ayva, bâdâm, şeker, cüllâb, süci, Kevser suyu, nemek, ağu, nebât, tuz, enâr, kebâb, şarâb.

Dinî İbareler

Tevbe etmek, riyâ, garaz, dört mezhep, bî-îmân, salavât vermek, kevser, kâlu belâ, tesbîh işitmek, âyât okumak, iki dînî, nefy itmek, Ka'be, rabbenâ, zekât, hamâyil, tavaf itmek gibi ibareler, eserde tespit edilen belli başlı dinî ibarelerdir.

Kişiler

Hoca Dehhânî'nin kişileri arasında peygamberlerden Hz. Muhammed Mustafa (Ahmed), Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsâ; halifelerden Hz. Ali; hükümdarlardan Fağfur, Hüsrev, Kisrâ, Firavun; Karaman beylerinden Alaâddîn Ali Bey; efsanevî-mitolojik şahıslardan Vamık, Azrâ, Leylâ, Mecnûn, Züleyha, Hızır, Ferhâd, Şirin; müşriklerden Ebû Cehil; şairlerden Fars şairi Enverî, Türk şairlerinden Ahmedî ve Şeyhoğlu Mustafa bulunur. Kavim ve millet isimleri olarak Hindû, Tatar, Arap, Hıtâyî isimleri bulunur.

Yer İsimleri

Şair, yeri geldikçe Horasan'dan ,Yemen'e; oradan Rum illerine geniş bir coğrafyayı Klasik edebiyatımızdaki bilinen özellikleriyle dile getirmiştir. Eserde tespit edilebilen ülke / bölge / yer isimleri şöyledir: Horasan, Mısır, Ken'an, Hind, Çin, Sind, Ken'an, Bedehşan, Tur Dağı, Tatar, Şam, Irak, Yemen, Huten, Aden, Rum ili. Hindistan ayrıca Zengibâr kelimesi ile yer alır. Firdevs bağı, İrem, Cennet, Ka'be, Cennât-ı Adn, Sidre gibi isimler de dinî mekan isimleri olduğu için bu başlık altına alınmıştır.

Arkaik Kelimeler

Günilemek, denemek, turmak, özi göyinmek, güle gitmek, yile gitmek, kaçan gele, kanda gider, yügürüp gitmek, baş götürmek, yorınmak, dürişmek, merhaba kılmak, dahı yir, yandurısar, yanar, eydivirmek, döymek, yigrek, tuman, assı, eyitmek, namaz itmek, yiltenmek, suvatmak, ög, yaşınmak, yukı, yazı, saklamak, yavlak, ivmek, küslü, yol urmak, yiyesi, var bunda, irmek, irürmek, yüze yüz gibi söyleyiş ve ifadeler bugün Türkçenin konuşulduğu bölgelerde belki ağızlarda yaşayan arkaik ifadelerdir.

El Yazması Nüshanın Tavsifi

Hoca Dehhânî Divanı, Medine'de Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Kütüphanesi'nde *Mecmua-ı Devâvîn* adıyla 251/811 numarada kayıtlı bir divan mecmuası içindedir (Şarlı 2001: 109). Mecmua, 15x25cm. ebadında, 96 varak, 13 satır, nestâlik hatla yazılmıştır. Dehhânî'nin şiirleri 28a-58b yaprakları arasında derkenarlardadır. Mecmuanın ana metninde Şeyhî Divanı, sayfa kenarlarında ise Hoca Dehhânî'den başka, İvazpaşazâde Atayî, Yahyaoğlu, Ahmedî, Hassân, İznikli Hümâmî ve Ahmed-i Dâî'nin şiirleri mevcuttur.

Yazmanın 1a yaprağının ortasında kütüphanenin vakıf mührü, üstte Divan-ı Şeyhî, Divan-ı Dehhânî ve Divan-ı Yahyaoğlu kaydı vardır. 1b ve 2a yaprakları bütün sayfayı kaplayacak biçimde nefis bir tezhiple süslenmiştir. Mavi rengin ve altın yaldızın hakim olduğu bu varakların her ikisinde ortada bulunan yuvarlak şemseler yazmanın erken dönemde istinsah edildiğine dair bir ipucu vermektedir (Bilgin 2013: 369). Şemselerin etrafı ağaç ve çiçek motifleriyle bezenmiştir. Yazmanın 2b yaprağında ortada, çift sütunlu, serlevhalı, mavi renkle cedvelle kenarları tezyin edilmiş ana metin kısmı bulunmaktadır. Bu cedvelli orta bölüm mecmuanın sonuna kadar Şeyhî Divanı için ayrılmıştır. 13 satırdan oluşan bu bölümün tamamı nefis bir hatla, düz satırlarla istinsah edilmiştir. Dış cedvelle çevrilmiş derkenarlarda yazı, mâil nestâlik yahut çelipâ adı verilen (Alparslan 2002: 506) sola yukarı doğru eğik satırlarla yazılmıştır. 2b-3a yaprağında satır aralarında da tezhip süslemeleri yapılmış, bundan sonraki diğer yapraklarda altın yaldızlı köşe ve orta süslemeleriyle cedveller çekilmiştir, satır aralarında süsleme yoktur. Yazmanın 95b varağında ise kütüphane vakıf mührü bulunmaktadır. Yazı ve süsleme özellikleri bakımından son derece kıymetli olan yazma, hasar görmemiş olup baştan ve sondan tamdır. Kolofon bulunmadığından ne zaman ve kimin tarafından istinsah edildiği belli değildir.

Yazının karakteristiği, yazmanın tezyinatı, nadir oluşu gibi sebeplerden önemli ve mevsuk bir nüsha olduğunu değerlendirdiğimiz bu yazmanın adı geçen şairlerle ilgili yapılacak neşirlerde muhakkak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Başı:

Eger hücûm-ı ecelden dilim bulursa mecâl
Diyem senâ-yı cemâl-i celîl-i celle celâl

Sonu:

Ol şehün işi izz ü nâz olsun
Düşmeninün gam u niyâz olsun

Derkenar, İvazpaşazâde Atâyî'nin "güneş" kasidesiyle başlar.

Eserin İmlâ Hususiyetleri

Türk dili sahasıyla uğraşan araştırmacılar Batı Türkçesini genellikle Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olmak üzere üçe ayırırlar ve Eski Anadolu Türkçesi'ni 13.asırdan 15.asrın sonuna kadar olan devir olarak tanımlarlar. Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesi'ni de kendi içinde Selçuklu Türkçesi Dönemi (XI-XIII.yy'lar arası) ve Beylikler Türkçesi Dönemi (XV.yy ortalarına kadar uzanan dönem) olmak üzere ikiye ayırır. Dehhânî 14.yy'ın sonlarına kadar yaşamış ve eserini muhtemelen 14.yy'ın ikinci yarısında vermiştir. Çağdaşı Ahmedî gibi Eski Anadolu Türkçesi'nin ilk Osmanlıca devrini temsil etmektedir[19] ve kelime kadrosunda bulunan anmayısar, düşmegil, ağlayu giderem, ideyin, yuhı (uyku), kaynayuban, gibi kelimeler eserin bu dönemde yazıldığına işaret eder.

Eserin imlasıyla ilgili özelliklerin incelendiği bu bölümde Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazımı, ünsüzlerin yazımı, ek-bağlaç ve edatların yazımı ayrı başlıklar altında incelenmiş, son olarak da imlâyla ilgili dikkatimizi çeken diğer özellikler belirtilmiştir.

19 Ahmedî'nin dil özellikleriyle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Akalın, "Ahmedî'nin Dili" *Dil Yazıları*, Haz. Recep Toparlı, Atatürk Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 163-365.

1. a ve e ünlülerinin yazımı

Divanda a ve e ünlüleri, üstün, elif, üstünlü elif, medli elif, güzel he, üstünlü güzel he ile gösterilmiştir.

Üstünle gösterilmesi: Şair Türkçe kelime ve eklerin yazımında açık hecelerde veya ünsüzle biten kapalı hecelerin vokallerini üstünle göstermiş, hecenin 1,5 hece değerinde okunmayacağına işaret etmiştir.

اِدَر ider G.3/14 var وَر G.77/3, اُرَلى uralı G.9/5

Nadiren açık hecelerde de orta hece ünlüsünü elif ile göstermiştir.

اُوزارَه üzere G.79/3

Elifle gösterilmesi: Önsözlerde kısa, iç ve son seslerde uzun okunması gereken yerlerde kullanılmıştır.

ايرى شالى irişeli G.3/15, نداين nideyin G.10/7, سوارم severem G.44/3, باكه baŋa G.76/6, چكمازم çekmezem G.78/5

Üstünlü elif ile gösterilmesi: içinde a,e ünlüsü bulunduran kapalı heceyi 1,5 hece değerinde okutur.

واَردى vardı G.8/6

Medli elif ile gösterilmesi: Açık hecenin imâleli okunması gerektiğini belirtmek için kullanılmıştır.

آتكن etegin G.75/3, آرِدُر eridür G.76/6, آلنى elini G.86/4, آنُك anuŋ G.14/3

Güzel he ile gösterilmesi: Genellikle son seslerde, bazen de iç seslerde a, e sesini karşılar.

آيوه ayva, G.6/4, گودَدَه gevdede, G.21/3, قنده سن ḳandasın G.30/1

Açık hece ya da kapalı heceyi karşılaması her zaman bir kurala bağlı değildir.

كولا كوله güle güle K.1/1 "le" hecelerinin her ikisi de kapalı heceyi karşılamasına rağmen farklı imlâ ile yazılmıştır.

Üstünlü güzel he ile gösterilmesi: genellikle son seslerde a, e sesini karşılar.

وَصليلهَ vaṣlıyla G.8/3, يازِدهَ yazıda G.10/5, بيزهَ bize G.24/3

2. ı ve i ünlülerinin yazımı

Esre, ye, esreli elif, elif ye, esreli ye, ile gösterilmiştir.

Esre ile gösterilmesi: Vezin gereği kısa okunmak durumunda olan ön seslerde

iç ve son seslerde kullanılmıştır. İçinde ı,i ünlüsü bulunduran ve bir uzun heceye tekâbül eden kapalı heceler de vokal yazılmadan esre ile harekelenmiştir.

یارِ وار yārı var G.25/1, نِرده nirde G.9/ 2, اِشلروُمِ işlerümi G.8/6, زمانِ zamānı G.10/4, دِدِلر didiler G.63/1

Ye ile gösterilmesi: كلزارى gülzārı G.25/1, اَلنى elini G.79/10

Esreli elif ile gösterilmesi: Vezin gereği kısa okunan açık hecelerde kullanılır.

اِنَنمزسك inanmazsaŋ K.1/11, اِرُركِل irürgil G.15/5, اِرى در iridür G.26/2

Elif ye ile gösterilmesi: Türkçe kelimelerin başında açık heceyi teşkil eden ı ve i'leri kapalı okumak gerektiğinde yani imale yapmak gerektiğinde kullanılmıştır

ايكى iki G. 79/10, ايدَرَم iderem G.37/2

Esreli ye ile gösterilmesi: Genellikle iç ve son seslerde uzun okunması gereken açık hecelerde kullanılır. Kapalı hecelerde esreli ye'nin kullanımı düzenli değildir.

نامَه مىِ nāmemi G.15/4, يِيردَن yirden G.76/4

Terkip i'si bazen y harfi, bazen esre ile gösterilmiştir. Terkiplerde tamlayan ile tamlanan arasında herhangi bir işaret ya da harf konulmadığı da görülür.

باغى بهشته bāġ-ı beheşte G.10/6, شاه طوبيه şāh-ı ṭūbiye G.11/3, شاه سيّاره şāh-ı seyyāre G.80/2

3. u ve ü ünlülerinin yazılışı

Ötre ile gösterilmesi: Türkçe kelimelerde kısa okunması gereken açık heceler ya da bir kapalı hece değerinde okunması gereken, içinde ünlü bulunduran heceler ötre ile yazılmıştır.

قمرنُك ḳumrınuŋ G.10/7, اَجيُب acıyub G.10/7, بُكَن bugün G.2/2, كُزلرمه gözlerüme G.8/5, اُلرسه olursa G.77/2

Ötreli elif ile gösterilmesi: Ön seslerde kullanılır. Açık hecelerde ötreli elif kısa okunmak gerektiğinin işaretidir.

اُلورسم olursa G.89/5, اُزق uzaḳ G.92/4

Ötreli vav ile gösterilmesi: Ön, iç ve son seslerde kullanılır, hecenin uzun okunması gereğine işaret eder; ancak açık hecelerde de bu imlâya tesadüf edilmiştir.

اُوزَدُر uzadur G.79/4, اِشلَرُوم işlerümi G.8/6, كوُزِم gözümi G.18/1, اُويَنمادُک uyanmaduŋ G.97/7, بكوُكى beŋüŋi G.71/4

Elif vav ile gösterilmesi: Genellikle ön seslerde açık hecelerin gösterilmesinde kullanılmıştır.

اورامزم uramazam G.88/3, اوره ura G.78/5, اوللُم olalum G.73/1

Vav ile gösterilmesi: İç seste kapalı hecenin 1,5 değerinde okunduğunu belirtmek üzere yazılır:

كوكول göŋül G.62/1

Ünsüzlerin yazılışı

Arapçada p, ç, nazal n sesleri yoktur. Metindeki p, ç seslerinin yazılışında Arap imlasının tesiri ile cim ve be harflerinin sık sık kullanıldığı görülür.

1. *Pe-be'nin yazımı*

İç ve son seslerde p nin yazılışında belirli bir kaide yoktur, -p gerindium (zarf-fiil) eki b ile yazılmıştır.

تُبراق tobraḳ G.86/2, طُپراغه ṭopraġa K.1/15, يكيلُب yaŋılup G.2/5

2. *c-ç'nin yazımı*

Metinde چ ünsüzü Arap imlasının tesiriyle çoğunlukla ج sesiyle karşılanmıştır.

جَكمازم çekmezem G.78/5, انوكيجون anuŋ-içün G.79/7, صَجوكى saçuŋı G.84/1, كجدى geçdi G.89/3

3. *ñ, g, k'nin yazımı*

Belirgin bir farklılık gözetilmemiştir.

نون تک جورک اَنى قِلدِ كمان Nūn tek cevrüŋ anı ḳıldı kemān G.27/5

4. *s-ṣ'nin yazımı*

Metinde kalın sıradan kelimelerin zaman zaman س ile de yazıldığı örneklere rastlanmıştır; su, saç, sakın, savaş, suç gibi kelimelerde ikili imla dikkat çekmektedir.

صوينى ṣuyını G.21/5,سوينى suyını G.90/3, ساجكك saçıŋuŋ G.35/2, صَجوكى saçuŋı G.84/1

5. ṭ-t ve d- ṭ'nin yazımı

Metinde kalın sıradan olan kelimelerin önsesleri ط, ince sıradan olan kelimelerin ise ت ile yazılmıştır.

Kalın sıradan olduğu halde ط yerine ت ile yazılan kelimeler de vardır.

تُبراق tobraḳ G.86/2, طُپراغه ṭopraġa K.1/15

Dudak kelimesinin د'lı ve ط'lı iki imlası bulunmaktadır.

دُداغی dudaġı G.31/1, طوُطَغی ṭuṭaġı G.39/2

4. Bazı ek, bağlaç ve edatların yazımı

-(ı)p[4] partisip ekinin yanı sıra ekin, eski Anadolu Türkçesinde genişlemiş şekli olan uban-üben yazımına da rastlanmaktadır.

وربن virüben G.78/2, کُروبن görüben G.79/4, طولونبن ṭolunuban G.84/1

Ayrılma eki -den,-dan,-ten, -tan ekinin düz dar ünlüyle yazımı da vardır.

کِرمَدِن اُکدِن girmedin öñdin G.17/2, سَقلمدِن saḳlamadın G.86/4

-lıḳ[4] yapım eki –lıġ şeklinde de yazılmıştır.

بی بصَرلغِله bī-başarlıġ-ıla G.71/3, بی وفالِغ bī-vefālıġ G.90/1

-durur eki kelimeye bitişik ve ayrı olmak üzere iki şekilde de yazılmıştır.

یُق دُرر yoḳ-durur G.47/3, کمدرُر kim-durur G.58/4, اولدرُر ol-durur G.87/3, الُم درُر ölüm-durur G.90/6

-ki aitlik eki kalın sıradan kelimelerden sonra geldiğinde غی şeklinde yazılmıştır.

صَفحه سِندَغی ṣafḥasındaġı G.65/2

ki bağlacı kendisinden önceki kelimeye bitişik de yazılmıştır.

کلکه gel ki G.72/4

-mı[4] soru eki bitişik de yazılmıştır.

عجبمی 'aceb mi G.77/1, بَنمی ben mi G.88/2

gibi edatının yazımında farklı imlâlar kullanılmıştır.

یِل بیکی ...صو کبی yil bigi….ṣu gibi g.74/2, بکی bigi G.76/2,بیکِ bigi G.86/2, کیب G.65/1

Yalnız edatı farklı imla ile yazılmıştır.

یالوڭز yaluŋuz G.52/4, یالڭز yalŋuz G.88/2

dahı bağlacı vezin sebebiyle farklı imlâyla yazılmıştır.

دخی G.76/7, داخی G.89/3

Nice-niçe yazımı bir hususiyet gözetmeksizin farklı yazılmıştır.

نیچه نجه niçe nice G.52/3

Atıf vavı genellikle açık heceye tekâbül ettiğinde ötre ile, kapalı heceye tekabül ettiğinde vav harfi ile gösterilmiştir, ancak bu imlâ düzenli değildir.

دونُ کن dün ü gün G.17/3, آغُ وقراسی aġ u ḳarası G.17/6, آی و کن ay u gün G.18/4, حور و پری ḥūr u perī G.18/4

5. Diğer yazım özellikleri

Bilindiği gibi Klasik şiirde hakim unsur aruz veznidir, özellikle Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin sonraki yüzyıllara oranla daha az kullanıldığı bu dönemde Türkçenin aruza uydurulması amacıyla kelimelerin imlasında değişiklikler görülmektedir.

بکُن bugün G2/2, کجه G.13/7, کناشی güneşi G.64/4, دَاله دَله dele dele G.19/2

Türkçe kelimelerde olduğu gibi Arapça-Farsça kelimelerin imlası da aruz gereği farklı yazılmıştır.

یَدلره yadlara G.16/5, طُوبدن ṭūbiden G.63/1

Tam cinas yaptığında kelimelerin bitişmesini farklı yazarak buna işaret etmiştir.

مرغ زار مرغزار G.1/1

Talik yazının bir özelliği olan sin harfinin altına üç nokta koyma örneği divan nüshasında da sık sık göze çarpmaktadır.

seyyâre G.3/2, ister, gülistan G.31/5,

da'ire, dâ'imâ gibi içinde hemze bulunduran Arapça kelimelerde hemzenin yerini y almıştır.

دایره سنده dayiresinde G.26/6, دایم dayim G.51/1

Birleşmeyen harflerden sonra gelen güzel he, bazen bitiştirilerek yazılmıştır.

ذره ...جهره zerre…çehre G.57/5

Yazmada zaman zaman küçük müstensih hataları da göze çarpmaktadır. Bu hatalar metinde tamir edilerek yazılmıştır.

Bunları şöyle örnekleyebiliriz:

3.gazelde unsur-ı erba'a tamlaması atıf vavı ile yazılmıştır.

عنصروواربعه ʿunsur-ı erbaʿa G.3/2

Yine aynı gazelde çadır kelimesi çar şeklinde yazılmıştır.

آق چارِین aḳ ça(dı)rın G.3/6

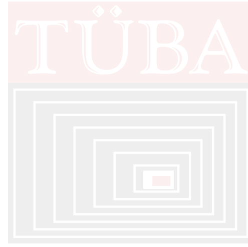
71.gazelde kelimelerin sıralamasıyla ilgili bir yanlışlık bulunmaktadır.

Mısra دشكله دُرِ نه يتيم اوله كم şeklinde dizilmiştir. Mısrada "ne" kelimesi "yetim" kelimesinden sonra yazılarak دشكله دُرِ يتيم نه اوله كم biçiminde dizildiğinde anlam düzelmektedir.

Transkripsiyon Alfabesi

ا	a, e, ʿ	ص	ṣ
آ	ā, a	ض	ż, ḍ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	˘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
د	d	ک	k, g, ŋ
ذ	ẕ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	و	v,o,ö,u,ü,ū
س	s	ه	h, a,e
ش	ş	ی	y,ı,i,ī

Metin

KASİDELER

I [1]

mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

[27b] [01] Ṣun iy sāḳī güle güle bize ol *ravḥ-ı reyḥānı*[2]
Ki gül yine bezemişdür bugün ṣaḥn-ı gülistānı

[02] Cemāl-i ṣūret-i Leylī kelāmın virdi Mecnūna
Ki bülbül göge irürdi bu dem derdinden efġānı

[03] ʿAceb degül eger bülbül ḳılursa naġme-i Dāvūd
Ki gül üstine dutmışdur sögüd çetr-i Süleymānı

[04] Çü Yūsuf Mıṣr şehrinde ʿazīz oldı gül ü bülbül
Uş ider gice vü gündüz fiġān çün pīr-i Kenʿānī

[28a] [05] Eger oḳ urmadısa gül yine bülbül yüregine
Niçün ḳana bulaşupdur serāser şöyle peykānı

[06] Gül-i sūrī gül-i sūsen gül-i nesrīn gül-i raʿnā
Bu dördüyle bezenmişdür cihānuŋ çār erkānı

1 Ömer Bin Mezîd, *Mecmûatü'n-Nezâ'ir*, Haz. Mustafa Canpolat, TDK Yayınları, Ankara 1982, s.26-28. Ahmedî'nin *Yüzi nevrûzumuz şükrin idemedük zī noḳṣānī / Saçı gicemüzüŋ ḳadrin bilimedük zī nādānī* matlalı kasidesine naziredir. Canpolat, s.24-26.

2 Kur'ân 56/89, Rahatlık ve rızık.

[07] Bu dürlü gülleri_isterseŋ beḳā bāġında var iste
Dirīġā kim vefā itmez bize bu ʿālem-i fānī

[08] Bu gül devrinde ʿömrüŋi geçürme żāyiʿ iy ġāfil
Ki gül devri bigi tīzcek geçer bu ʿömr devrānı

[09] Müdām iç bir yaŋaġı gül nigār-ıla gülistānda
Ki ḳarşuŋa ḳıla her dem yaŋaḳlarla gül-efşānī

[10] Bu mevsimde gül ü meyle kişi beslemese cānın
Ṣan anı bir ḳuru gevde ki yoḳdur ʿaḳlı vü cānı

[11] Cihān cennet olup-durur serāser ger inanmazsaŋ
Gözüŋ nergis gibi aç gör ki güldür ḥūr u ġılmānı

[12] Meger bezm-i şehenşehdür leṭāfetde bugün gülşen
Ki_olupdur bülbül ü ḳumrı nedīm ü [hem] ḫoş-elḥānı

[13] Şehenşāh-ı felek-rifʿat ʿAlā'-i dīn ü dünyā çün
Ki ḳaṭʿ itdi ʿAlī bigi cihānda nesl-i Mervānı

[14] ʿAlī-vārdur eger her kim göre ẓāhir diler-ise
ʿAlī gibi göz açup gör cihānda şīr-i merdānı

[15] Eyā şāh-ı felek-rifʿat ki dāyim baḫt-ıla devlet
Ḳılur dergāhuŋa secde urur ṭopraġa pīşānī

[16] Süleymān rūḥı şād oldı ki fitne dīvini bunda
Bıraġuban bezemişsin Süleymān bigi devrānı

[17] Biḥamdillāh ki medḥüŋi bugün her meclis içinde
Dehānından dür-i maʿnī döker söziyle Dehhānī

[28b] [18] Yiri-durur ḳulaġuŋda dutasun sözümüñ dürrin
Ki ol dürden ḫacāletde ḳalupdur dürr-i ʿummānī

[19] Yüz urup ṭapuŋa geldi icāzet vir aŋa şāhā
Ki yine devletüŋde ben görem milk-i Ḫorasānı

[20] Hemīşe tā bu mevsimde cemāli ṭalʿatı kevnüŋ
Senüŋ yüzüŋ bigi şāhā bezenür bāġ u bostānı

[21] Kemāl-i devletüŋ güni bezesün bāġ-ı dünyīyi
Daḫı noḳṣān ḫazānından İlāhum saḳlasun anı

[22] İşidüp aduŋı şāhum sefer ḳıldum bu iḳlīme
İrişdüm yüzüŋi gördüm didüm zī vech-i nūrānī

[23] Seḫāvetde şecāʿatde daḫı ʿadlüŋ işidürdüm
Seni Ḥaḳ müstedām itsün seversin dīn ü īmānı

[24] Dilegüm bu-durur senden bu dördi saḳlağıl muḥkem
Hemīşe dīn-ile ʿadli şecāʿatle ḫoş iḥsānı

[25] Mürüvvetde ne kim vardur benüm ḥaḳḳumda ḳılduŋ sen
Vefānuŋ maʿdeni olduŋ seḫānuŋ luṭf-ıla kānı

[26] Diri olduḳça ben ḳuluŋ işidesin eyā şāhum
Senüŋ medḥüŋle ṭolduram niçe defterle dīvānı

2

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Dünyī maḳām-ı ʿişret ü dār-ı beḳā degül
Cüzvī-durur aŋa naẓarum muṭlaḳā degül

[02] Kim geldi bu maḳāma ki biŋ dürlü derd-ile
Gitdükde işi nāle vü vā ḥasretā degül

[03] Nergis gibi göz aç bu gülistān içinde bul
Bir tāze gül ki hemdem-i ḫār-ı cefā degül

[29a] [04] Yüzüŋ ṣuyını oda döküben bu ḫāk içün
ʿÖmrüŋi virme yile ki bād-ı hevā degül

[05] Ger dileseŋ ki ḥācetüŋi Ḥaḳ revā ḳıla
Bu dirlik-ile ölmegil āḫir revā degül

[06] Yek-reng ol ki kimse saŋa ḥarf dutmaya
Kim hīç elīfüŋ arḳası yükden dü-tā degül

[07] Bu düzme ṣūret-ile nicesi er olasın
Kim er şiʿārı ṣıdḳ u ṣafādur ḳabā degül

[08] Bū-cehl Aḥmed-ile egerçi beşer-durur
Ṣūretde ille maʿnīde çün Muṣṭafā degül

[09] Niteki ney şeker-ile bir rengedür müdām
İllā şeker maḥalli ney-i būriyā degül

[10] Ḳoma s̠evāb yolını ḳılma h̠aṭā dah̠ı
Ehl-i s̠evāb bile ki bu söz h̠aṭā degül

[11] İy yār sen elüŋi özüŋden tamām yu
Kim kendözinden el yumayan pārsā degül

[12] Nefs-i merīd-i mürtedi öldürmeyen becid
Tīġ-i cihād-ı cehd-ile ehl-i ġazā degül

[13] Şol kim günāh-ıla ḳara ḳılmadı nāmesin
Aġ eyledi yüzini ki gözi ḳara degül

[14] Ol genc üstine oturanuŋ çü ejdehā
Şimdi laḥidde mūnisi cüz ejdehā degül

[15] [3] *Ḳālū belā* elest güninde diyenlere
Renc ü belā vefā vü keremdür belā degül

[16] ʿIşḳ bābını oḳumayan illā rumūzını
Ne bā[b-ile] bile ki ol ehl-i velā degül

[29b] [17] Ol kim belā vü miḥnete ṣabr eyleyümedi
Ḳālū belā[dan] aŋa söz açmaḳ revā degül

[18] Bundan ḳıyās eyle ki Mecnūna Leylīnüŋ
Cevr ü cefāsı mihr ü vefādur cefā degül

[19] ʿIşḳuŋ yolında ṣubḥ bigi ṣādıḳ olmayan
Bilüŋ ki göŋli ṭopṭolu ṣıdḳ u ṣafā degül

[20] Görsün bu mis vücūdumuzı nice ḳıldı zer
Ol kūr kim dir er naẓarı kīmyā degül

[21] Ol ṣūreti gedā ki mülūke baş egmedi
Sulṭān-ı maʿnī diŋiz aŋa kim gedā degül

[22] Ol pādişeh kim ancılayın bir gedāydan
Himmet dilemedi iline pādşā degül

3 15a *ḳālū belī* Kur'ân 7/172

[23] Dehhāni sözlerini ḳulaġuŋa küpe ḳıl
Her biri dürr-i maʿnī-durur kehrübā degül

[24] Çıḳarma zīnhār ḳulaġuŋdan anı kim
Bir gün saŋa gerek ola yalġuz aŋa degül

GAZELLER

I

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Esdi nesīm yir yüzini ḳıldı murġzār
ʿUşşāḳ bigi nāle ḳılur yine murġ zār

[02] Bu şeş cihāt ṣanma güli heft reng ider
Ol bir ider ki aŋa ṭanuḳdur nüh ü çehār

[03] ʿAẕrā-ṣıfat cemālini gül ʿarża ḳılalı
Vāmıḳ bigi bülbüli eyledi bī-ḳarār

[04] Ṭoldı şükūfeden çemen etegi ser-te-ser
Ṣunar eline lāle meger cām-ı bī-şumār

[30a] [05] Çün ġonca sāġarı ṭolu yāḳūt-ı nābdur
Nergis niçün gözin açuban şimdi pür-ḫumār

[06] Çāvūş bigi serv eline alup nacaḳ
Geldi piyāde çünki güli gördi kim süvār

[07] Sūsen egerçi sebzede dilini uzadur
Āzādedür dili uzun olur-ısa ne var

[08] ʿUşşāḳ bigi serv ü sögüd raḳṣ ider meger
Ḳuşlar nevāda çeng çalar el urur çenār

[09] Bir serv boylu yaŋaġı gülgūn nigār-ıla
Var cūybāra kim göresin naḳş-ıla nigār

[10] Bu rūzgār[ı] ḫoş dut u ʿömr-i ʿazīzüŋi
Virme yile ki yil gibi geçer bu rūzgār

[11] Bilür ki ʿömr kemdür ü fānī-durur cihān
Boynın eger benefşe ṭonını göge boyar

[12] Gül laʿl ḥoḳḳasın açuban zer saçar-ısa
Dehhānī yār ayaġına cānın ḳılur nis̱ār

2

mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

[01] Şehā gözüŋ-ile ḳaşuŋ ʿaceb fettān-durur iksi
Nice iltem bulardan cān belā-yı cān-durur iksi

[02] Elüŋe gözgü al baḳın yüzüŋ alnuŋ ṣafāsına
Ki niçe ay u gün bigi bugün tābān-durur iksi

[03] Leb ü dendānuŋuŋ vaṣfın kim idebile ḥaḳḳınca
Velīkin bu ḳadar direm dür ü mercān-durur iksi

[04] Ḳara çetr ursa ḳaşlaruŋ şu şehlā gözler üstine
Yiridür ki güzellikde şeh ü sulṭān-durur iksi

[30b] [05] Ḫıred diyeli aġzuŋa yaŋılup piste vü ġonca
Feraḥdan piste vü ġonca ne ḥoş ḫandān-durur iksi

[06] Felek ġurfālarından baş anuŋ-içün çıḳarurlar
Gice vü gündüz ay u gün saŋa ḥayrān-durur iksi

[07] Riyāsuz tevbe itmekde ġarażsuz vaʿde virmekde
Benüm ḳavlüm senüŋ ʿahdüŋ iŋen yalan-durur iksi

[08] Dime yoluma cān virmez veya fermānumı ṭutmaz
Muṭīʿ u bende-fermānam baŋa bühtān-durur iksi

[09] Beni menʿ eyleyen senden seni günileyen benden
Yaḳīn bil dört mez̠hebde ki bī-īmān-durur iksi

[10] Lebüŋi kām-ıla ṣormaḳ bilüŋi çün kemer ḳuçmaḳ
Bu dem derdüŋe Dehhānī iŋen dermān-durur iksi

3

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Ṭaŋ yili ṭaġıdalı yazıya müşgīn nefeḥāt
Gör nebātı nice iḥyā ider uş baʿde memāt[4]

[02] ʿUnṣur-ı erbaʿa vü sebʿa-i seyyāre ʿaceb
Ne naẓar ḳıldı ki firdevse döner sitte cihāt

[03] Bu nebāta baḳıcaḳ gözüme şīrīn görinür
Virdi dihḳān-ı nemā aŋa meger mā-i ḥayāt

[04] Ḳardan südini keseli bu dehr anası gör
Yir mehdinden ayaġa gelür eṭfāl-i nebāt

[05] Çemen oldı çü Züleyḫā ḳarı-y-iken yigid uş
Dikenüŋ Yūsufı itdügi-çün aŋa ḥasenāt

[06] Aḳ çadı[rı]n başına alubanın ṣaḥrāya
Ḳat ḳat olup çıḳar uş ḫayl-i şükūfe çü benāt

[31a] [07] Bunlaruŋ geç gelüben gitdügi-y-içün tīzcek
Nīl geyüp başını ṭaşa döger Nīl ü Furāt

[08] Çarḫ-ı zerrīn ʿarabāne eline alalı kūz
Mest olup cām-ı hevāda niçe oynar ẕerrāt

[09] Bülbül işitdi meger nükte-i *men şemme'l-verd*[5]
Ki gülüŋ ḳoḫusını aldı vü virür ṣalavāt

[10] Bu ḳızıl gülleri bize kim ide ʿarża bugün
Ger hevā ṣaçmaz-ısa bu ḳara yire berekāt

[11] ʿAceb aḳan ṣu mı cüllāb mıdur ya Kevs̱er
Bilmezem yazı İrem bāġı mıdur ya cennāt

[12] Ḥıżr gibi yir olursa ne ʿaceb ḥaērā-pūş
Ki bulayduŋ ẓulümātından eger āb-ı ḥayāt

---

4 *baʿde memāt*: Kur'ân 2/164'e telmih.

5 "Men şemme'l-verde'l-ahmara ve lem yusalli aleyye fe-kad cefânî" mevzu hadisinden kısmen iktibastır. Manası: Kim kırmızı gülü koklar da bana salât u selam getirmezse beni kurutur. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C.2, s.255 (Hadis no: 2506) Mektebetü'l-Kudsî, H. 1351 Kahire.

[13] Bülbül ü ḳumrı bugün ġulġul iderler ki Ḫudā
Virdi ḳadrini bilüp yāsemene aḳ berāt

[14] Yine ṭāvūs-ṣıfat cilve ḳılur cümle aġaç
Çü ṣabā şīveler ider bular eyler ḥarekāt

[15] Yaza irişeli şükr-ile gülüŋ ṣaḥfından
Hüdhüd ü ṭūṭi vü dürrāc oḳırlar daʿavāt

[16] Ḳanı ḳulaḳ ki_işide ṭayr dilinden tesbīḥ
Ya ḳanı göz ki_oḳıya gül varaḳından āyāt

[17] Tā ki ola ulü'l-ebṣāra delīl-i rūşen
Ḥaṭmiden düzdi bugün nāme-i tābān mişkāt

[18] Dü zebān olubanın sūsen uzatduġı dilin
İki dīnīleri nefy ide vü bire is̱bāt

[19] Ḳalem-i ḳudretinüŋ naḳşını levḥ-i ḫırede
Ḳalem-ile nice yazam ki ḳan aġlar bu devāt

[31b] [20] Çünki naḳḳāş görinmez bu ʿaceb naḳşı ʿayān
Nice taḥḳīḳ ḳıla ʿaḳl-ı mecāzī heyhāt

[21] Gerçi Dehhāni virür gül gibi ʿömrin yile
Ya dutar lāle bigi cām-ıla göŋlin ẓulümāt

[22] Yā Rabim ʿāḳıbetin ḫayr ḳıl u mühlet vir
Ki yine tevbe ḳıla dileye ʿöz̠r-i mā-fāt

4

müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

[01] Yā Rab şu gül yüzli perī Firdevs bāġından mıdur
Ya nūr-ı şemʿ-i ḫāverī ḥüsni çerāġından mıdur

[02] Gül gibi beni güldüren gülden etegin ṭolduran
Gül çehresini ṣolduran şol al yaŋaġından mıdur

[03] Aḥsende sīmīn ġabġabı oldur göŋüller maṭlabı
Āb-ı ḥayātuŋ meşrebi laʿlüŋ ṣuṣaġından mıdur

[04] Gülse ḫacil ḳılur güli niteki saçı sünbüli
Bu kim begenmez ben ḳulı kibri demāġından mıdur

[05] Yürürse keklik-veş seker hem cilve-i ṭāvus ider
Göŋlüm ḳuşı bī-bāl ü per zülfi ṭuzaġından mıdur

[06] Özi melek midür ṣoyı kim ḫalḳa beŋzemez ḫuyı
Bu iʿtidāliyle boyı ṭūbā budaġından mıdur

[07] Dehhānī ṭaġlar aşduġı miḥnet deŋizin geçdügi
Ferhād-veş ḳan içdügi şīrīn ṭudaġından mıdur

5

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[32a] [01] Ger ḳılsa yār derdüme dermān yiri-durur
Ya itse müşkil işümi āsān yiri-durur

[02] Şol itdügi cefālarına uṣanubanın
İnṣāfa gelse olsa peşīmān yiri-durur

[03] Yiri-durur ki ben ḳuluna merḥamet ḳıla
ʿAdl eyleye raʿiyyete sulṭān yiri-durur

[04] Bir cān nedür ki yolına ḳurbān ḳılam anuŋ
Biŋ cānum olsa yolına ḳurbān yiri-durur

[05] Hecrinde gözlerüm yaşı bu resme kim aḳar
Yir yüzini dutar-ısa ṭūfān yiri-durur

[06] Çün ḫāṭırumı cemʿ idemezem bu derd-ile
Ḳomazsa bini şöyle perīşān yiri-durur

[07] Dehhānī yār içün çekegör ḳahr-ı düşmeni
Kaʿbe sevene zaḫm-ı muġaylān yiri-durur

6

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Ḫazān irişdi gelüŋ ʿişret-i ḫazān idelüm
Çemenlere girüben bir zamān fiġān idelüm

[02] Eger kesildise ırmaġ içinde āb-ı revān
Bu çeşm çeşmesini ırmaġa revān idelüm

[32b] [03] Çü yapraġuŋ yüzini zaʿferāni ḳıldı ḫazān
Ḳızıl mey-ile beŋiz sāzın erġavān idelüm

[04] Vedāʿ-ı bāġ idüben şöyle uralum āhı
Ki ayva beŋzini oddan çü zaʿferān idelüm

[05] Ḫaber virelüm enāra ki yandı budaġlar
Bu dāġ ile içini dāne dāne ḳan idelüm

[06] Ṣararuban ḳamu yapraḳ bigi ḳara yirde
Nihān yatur ḳanı göz kim saŋa ʿayān idelüm

[07] Ḳanı şular ki saŋa dirler-idi Dehhānī
Oturmaġıl ṭurugel ʿazm-i būstān idelüm

7

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Ṭapuŋuŋ vaʿdesi yalan didiler gerçek-imiş
Beklemez ʿahd-ile peymān didiler gerçek-imiş

[02] Ḫūbluġ içinde niçe kim deŋerem yoḳ miṡlüŋ
Līk cevrüŋi firāvān didiler gerçek-imiş

[03] Gice aġyār-ıla ḫalvetce menüm raġmıma ḫoş
Ḳadeḥ urur seni pinhān didiler gerçek-imiş

[04] Bu ki ben sūḫte didüm saçuŋa ʿanber-i ḫām
Ḳatı göŋlüŋi perīşān didiler gerçek-imiş

[05] Ṣubḥa beŋzetdigüm alnuŋı iŋen ṣādıḳdur
Zülfüŋe şām-ı ġarībān didiler gerçek-imiş

[06] Boyuŋa serv-i sehī didim-ise rāst-durur
Gözüŋe uġru vü fettān didiler gerçek-imiş

[07] Didüŋ-idi ki bu Dehhāniyi ḳul idinesin
Ḳavlına oldı peşīmān didiler gerçek-imiş

8

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[33a] [01] Ḥāşā ki yārı ben daḫı görüp selām idem
Ya ḳarşuma gelür-ise ṭuram ḳıyām idem

[02] Çün ḳulluġum begenmedi baḳmadı yüzüme
Ben daḫı özgeye ḳul olam intiḳām idem

[03] Bir daḫı yār vaṣlı-y-ıla ṣubḥa çıḳaram
Nice anuŋ firāḳı-y-ıla ṣubḥ u şām idem

[04] Dutam kim anuŋ işigi cennāt-ı ʿAdndur
Ṣanmaŋ anuŋ varam işigini maḳām idem

[05] Ne lāzım ol döşekde yata bir ḫasīs-ile
Ben gözlerüme her gice uyḳu ḥarām idem

[06] Ol vardı kim firāḳ odına ḳarara yanam
Ya işlerümi kendü elüm-ile ḫām idem

[07] Bed-nām yār-ıla niçe Dehhāni olasın
Dimez misin ki kendözümi nīk-nām idem

9

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Derleseŋ ḫoş dizilür gül varaḳı üzre dürer
Ḥüsn ṭomārını aġzuŋ açıcaḳ ġonca dürer

[02] Ḫādimidür saçuŋuŋ ḳanda biterse sünbül
Hindusıdur beŋüŋ[üŋ] nirde biterse ʿanber

[03] Gözüŋi görübenin ḳanda biterse bādām
Hem lebüŋden ḫacil olur eriyüpdür şekker

[04] İncü dişüŋden ü yāḳūt lebüŋ reşkinden
Gevher ü laʿlüŋ olupdur yüregi delükler

[33b] [05] Ḫāṭıruŋ baḥr bigi mevc uralı Dehhānī
Dür-i naẓmuŋa be-cān ḥalḳa-be-gūş oldı güher

10

müfteʿilün/mefāʿilün/müfteʿilün/mefāʿilün

[01] İrdi bahār u bülbül uş gördi güli ḫurūş ider
Irmaġ aḳar her ṭaraf çeşme [de] cūş cūş ider

[02] Lāle ḳadeḥ alup ele ṣāfī çemende ṣalınur
Ṭaŋ mı ṣalınsa baş idüp bunca ḳadeḥ ki nūş ider

[03] Sūsen ü tāze gül yüzin ṣubḥ deminde görüben
Dil uzadur ki vaṣf ide vaṣf idemez ḫamūş ider

[04] Çün ṣucıdur ḥarīfümüz düni güni bahār-ıla
Ger giderürse ʿaḳlumuz bāri zamānı ḫoş ider

[05] Ḳaṭreyi gevher eyleyen aŋla o yil-durur anı
Yazıda cevherī ider bāġda gül-fürūş ider

[06] Bāġı behişte beŋzedür ṣuları Kevs̱ere Çalap
Ḥūri bigi aġaçları gül-ile ḥulle-pūş ider

[07] Ḳumrınuŋ içi acıyup dost nideyin aydur uş
Baġda meger Dehāninüŋ ṭatlu sözine gūş ider

11

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] İy boyı serv yüzi güneş alnı müşterī
Biŋ cān u dil viṣālüŋe cān-ıla müşterī

[02] İncü dişüŋle laʿl-i lebüŋ görüp ehl-i dil
Gözden bıraḳdı dürr-ile yāḳūt-ı aḥmeri

[03] Secde buyurdı yüce boyuŋ ş̱āḫ-ı ṭūbiye
Cūşa getürdi nūş-ı lebüŋ ḥavż-ı kevs̱eri

[34a] [04] Bād-ı ṣabā saçuŋ ḳoḫusın Çīne ilteli
Topraḳ bigi ḫār ḳılur müşk ü ʿanberi

[05] Yarından aġzuŋuŋ utanup çeşme-i ḥayāt
Ger girdise ḳara yire yiri-durur yiri

[06] Ṭaŋ ol degül ki perriye dīvāne olalar
Ṭaŋ bu-durur ki yüzüŋe dīvānedür perī

[07] Yüzin ḳara ḳılup başını kes ḳalem bigi
Her kim yazarsa vaṣfuŋı dīvāne serserī

[08] Dehhāni ḫāṭırını ki enver ḳılur yüzüŋ
Dir-ise ʿabduhu yaza billāh Enverī

12

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] Yā Rab ol ḥūrī perī mi ya melek
Kim ḳarara yandı hecrinde[n] yürek

[02] Gözleyüp yüz yıl göziyle dünyede
Görmedi yüzi bigi bir ay felek

[03] Ṭudaġın öpüp şekerden söylerem
Dutmayısar mıdur ol ḥaḳḳ-ı nemek

[04] Kirpüginüŋ oḳlarından bulalar
Yarsalar baġrumı biŋ ḳanlu yilek

[05] Yüregüm odına gözüm yaşına
Geh semender oluram gāhī semek

[06] Ḳan yudaram ġuṣṣa yirem āh kim
Baŋa budur dün ü gün içmek yimek

[07] Yoluŋa Dehhāni bir gün öliser
ʿĀḳıbet ṣuda yiter ṣulu seŋek

13

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[34b] [01] İy bī-vefā cefālaruŋa ben vefā direm
Zaḫmuma ʿayn-ı merhem ü derde devā direm

[02] Direm şikāyetüm var-ısa hem ḫayālüŋe
Ṣanma ki senden özgeye ben mācerā direm

[03] Miḥrāb olalı ḳarşuma peyveste ḳaşlaruŋ
Miḥrāba yüzüm urubanı *rabbenā* direm

[04] Ben kim olam ki vuṣlatuŋa yol bulam senüŋ
Yir öperem ıraḳdan u her dem duʿā direm

[05] Ol baş kim yoluŋda senüŋ ṭopraḳ olmadı
Ṭopraḳ ol başa ne baş aŋa hebā direm

[06] İŋen daḫı işitmeze gel urma sözümi
Ayruġa dimezem işid āḫir saŋa direm

[07] Dehhāni āhı her gice Sidre'ye irişür
ʿAşḳına anuŋ anuŋ-içün müntehā direm

14

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] N'ola eger baŋa şol yār bir ʿināyet ide
Niçe cefāsı elinden göŋül şikāyet ide

[02] Ġarīb ü ʿāşıḳ u müflis ʿaceb niçe yüriyem
Ola ki ḥālümi görüp baŋa ḥimāyet ide

[03] Bu resme odı kim anuŋ içümde gizlü yanar
Cihānı yandura ger ṭaşuma sirāyet ide

[04] Esirgeyüp bilürem ḥālüme özi göyünür
Baŋa ne itdügini ger kişi ḥikāyet ide

[35a] [05] Cefā vü cevrine kim ḳatlana bu ṭāḳat-ıla
Eger cefāsını ḳullarına be-ġāyet ide

[06] Ne ḥaddüm ola ki anuŋ viṣāline irişem
Meger ki devlet-i vaṣlı baŋa hidāyet ide

[07] Cihān etegini Dehhāni ṭoldura dirler
Çü ʿışḳ mesʾelesinden dili rivāyet ide

15

feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl

[01] İlāhī esīrem necāt isterem
Ölüyem diri ḳıl ḥayāt isterem

[02] Aç ol genc-i raḥmet ḳapusın baŋa
Ki bir müsteḥaḳḳam zekāt isterem

[03] Heves ẓulmetinden öte çekmege
Çerāġ-ı hüdā nūr-ı ẕāt isterem

[04] Ḳara nāmemi yumaġa dün ü gün
Gözüm yaşlarını Furāt isterem

[05] Ṣıfāt-ı nikūya irürgil beni
Bedel ḳıl ḥamīde ṣıfāt isterem

[06] Süci içüben raḥmetüŋ umaram
Aġu yudar-iken nebāt isterem

[07] O Dehhāniyem kim sözüm bī-s̱ebāt
Çü inṣāfa geldüm s̱ebāt isterem

16

mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[01] Göŋlüm yüpürürdi yine bī-çāre gözükmez
Kim bile kime uydı ol āvāre gözükmez

[35b] [02] Yaraladı ʿışḳı savaşında anı gördüm
Ölü mi diri mi ne ʿaceb yāre gözükmez

[03] Adı benüm-ile velī ol gideli bundan
Bir mūnis ü bir hem-dem ü ġam-ḫ^{v}ār[e] gözükmez

[04] Feryād ki cānuma benüm kirpügi oḳı
Biŋ yara urur günde ki bir yāra gözükmez

[05] Biŋ pāre şeker bir gülüş-ile döker aġzı
Yadlara velī bilişe bir pāre gözükmez

[06] Göz ḳara ḳılup cümle gözelleri gözetdüm
Arada senüŋ bigi gözi ḳara gözükmez

[07] Her kişi ḳılur derdine biŋ çāre vü dermān
Dehhāni ölür derd-ile bir çāre gözükmez

17

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Ḥelāl ola ḳara ḳanum gözüŋ ḳarasına
Ki niçe ʿāşıḳı ḳoymışdur ol ḳara sine

[02] Ne eksile ki ḳara sine girmedin öŋdin
Şol aḳ sīneŋe doḳına bu ḳara sīne

[03] Yüzüŋ güline naẓar ḳılalı bu nergisümüŋ
Aġı ḥased iledür dün ü gün ḳarasına

[04] Dürüst degül ki ura saçuŋ-ıla ʿanber lāf
Bahāda ḫākdür ol ḫāṭırı ḳarasına

[05] Niçeme müflisem ʿışḳ[ı] içinde düşmenümüŋ
Ṣarartmadum bu ḳızıl beŋzi bir ḳarasına

[06] Gözüŋ çün aġlamaġ-ıla aġardı Dehhānī
Daḫı senüŋle bu ḫalḳuŋ aġ u ḳarası ne

18

müfteʿilün/fāʿilün/müfteʿilün/fāʿilün

[36a] [01] Yaşı uzun yārumuŋ gözümi yaş eyledi
Rāzumı gözüm yaşı ʿāleme fāş eyledi

[02] Baş ḳoşup aġyār-ıla bile ṣalınup yürür
Ġayret odı baġrumı yaḳdı vü baş eyledi

[03] Ṣūret-i bī-cān bigi ḳalmadı bende ḥayāt
Tā gözüme ṣūretin ʿışḳ ṭudaş eyledi

[04] Ḥūr u perī ay u gün öpüp ayaġın dura
Kim Çalap anı bugün ḫūblara baş eyledi

[05] Küsdürüben yārumı girü barışam didüm
Küsdi vü barışmadı girü savaş eyledi

[06] Kimsenenüŋ suçı yoḳ bir kişiden yoḳ gilem
Ne ki baŋa eyledi ol göz ü ḳaş eyledi

[07] Ḳamuya göŋlini mūm eyledi Dehhāniye
Nevbet-i vaṣl iricek baġrını ṭaş eyledi

19

mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[01] Çün yār sefer ḳıldı vü yola yile gitdi
Didüm göŋül ey āh kim ʿömrüm yile gitdi

[02] Ḳaddümi kemān itdi vü cānum ṭamar yine
Hecri oḳı neşter bigi dele dele gitdi

[03] Çün çāre bulımadı ki ansuz ḳala cānum
Bī-çāre tene itdi vedāʿ u bile gitdi

[04] Göŋlüm ḫaberin alıbanun yil bigi yola
Yüz urdı ne bilem nere gitdi hele gitdi

[05] Ardınca gözüm yaşını şol deŋlü aḳıtdum
Kim yār yarım yolda'ken ol menzile gitdi

[36b] [06] Ben aġladuġuma görüŋ ol serv-i ḫırāmān
Gördi beni maḫdūm özi gördüm güle gitdi

[07] Dehhāni inanma yine gelem didi-y-ise
ʿÖmri ki gide çün yine ḳaçan gele gitdi

20

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Yā Rab ol yār benüm göŋlüm alup ḳanda gider
Ki lebi aṣlına ṣordum şeker ü ḳanda gider

[02] Şöyle taʿcīl ile gider ki yügürüp yitemez
Gözümüŋ yaşı ki ardınca şitābende gider

[03] Her seḥergeh ki güneş baş götüre maşrıḳdan
Ay yüzin görübeni maġribe şermende gider

[04] Gerçi gül eyler i cān lāle vücūdını ʿadem
Yaŋaġı rengini gördükçe ser-efgende gider

[05] Ben kim olam kim anuŋ bendeligine yorınam
Çün selāṭīn ḳapusına gelür bende gider

[06] İy ki dirsin kim anuŋ vaʿdesine aldanma
Gey saḳın kim beni aldadı vü söz Sinde gider

[07] Ḫāṭırını niçesi cemʿ ḳıla Dehhānī
Ki saçı uç begi ardınca perākende gider

21

müfteʿilün/fāʿilün/müfteʿilün/fāʿilün

[01] İtmedi aġyār anı baŋa ki yār eyledi
Gitdi vü gözlerüme ʿālemi ṭar eyledi

[02] Gerçi işidür-idi urdı işitmeze hīç
Niçe ki ardınca cān nāle vü zār eyledi

[37a] [03] Gitdi ḳarār u göŋül gideliden bu ʿaceb
Gevdede ansuz bu cān nice ḳarār eyledi

[04] Yazdum aŋa ḳan-ıla derdüm-içün nāme ben
Adumı ol nāmede aŋmaġa ʿār eyledi

[05] ʿIşḳ yüzüm ṣuyını n'ola virürse yile
İy niçenüŋ ṭopraġın ʿışḳ ġubār eyledi

[06] Bizüm-ile birligi var-ıdı yāruŋ velī
Şimdi bu ayrılıġı bize düçār eyledi

[07] ʿİzzetini nicesi saḳlaya Dehhāni kim
Pīrligi çaġında ʿışḳ ʿāciz ü ḫᵛār eyledi

22

mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[01] Yine görürem bende saʿādet es̱eri var
Kim şol gözelüŋ baŋa ʿināyet naẓarı var

[02] Beŋzer ki ḳatı göŋline āhum es̱er itmiş
Her āh ki cāndan ḳopa ṭaşa es̱eri var

[03] Dīvāne anuŋ şemʿ-i cemāline naẓar ḳıl
Tā rūşen ola dünyede kim saŋa perī var

[04] Görmedi felek gözleyüben biŋ göz-ile hīç
Aġzı bigi bir ḥoḳka ki ṭolu güheri var

[05] Yalŋuz mı menem ʿāşıḳ u āvāre elinde
Bu bābda biŋ bencileyin derbederi var

[06] ʿĀşıḳda ne var kim ide maʿşūḳına īs̱ār
Ger nesnesi yoḳsa hele āh-ı seḥeri var

[07] Dehhāni anuŋ bilini bilüŋ ki ḳuçamaz
Ger ḳuçsa kemer ḳuça ki bilinde zeri var

23

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[37b] [01] Cānuma hicrān-ı cānān n'itdi gör
Göŋlümi renc-i firāvān n'itdi gör

[02] Ḫoş yüzüm ṣuyı-y-ıla yürür-iken
Ḳıldı ṭopraġ-ıla yeksān n'itdi gör

[03] Kāfir olmasun benüm tegin delü
ʿAḳlumı şol bir müselmān n'itdi gör

[04] Fikrümi cemʿ idemezem ġuṣṣadan
Baŋa şol zülf-i perīşān n'itdi gör

[05] Gerçi kim peydā atar kirpük oḳın
Demreni baġrumda pinhān n'itdi gör

[06] Şol güneş yüzlü menüm derdüme hīç
Ḳılmadı bir ẕerre dermān n'itdi gör

[07] Dürlü dürlü cevr-ile Dehhāniye
ʿĀḳıbet şol şūḫ-ı fettān n'itdi gör

24

mefāʿīlün/feʿilātün/mefāʿīlün/feʿilün

[01] Şehā bizüm-ile ḳavlüŋ yalan-ımış bildük
Vefā vü mihrüŋ ü ʿahdüŋ hemān-ımış bildük

[02] Viṣālüŋ ele gire mi diyü dürişdügümüz
Hemān ḫayāl-i muḥāl ü gümān-ımış bildük

[03] Bu kim göŋül virüben ʿışḳuŋı ṣatun alduḳ
Ṣoŋ ucı bize ol işden ziyān-ımış bildük

[04] Ṣanur-ıduḳ ki hemān ʿayn-ı fitne gözüŋdür
Ḳaşuŋ daḫı ne belā-yı cihān-ımış bildük

[38a] [05] Beŋüŋ ki devr-i ḳamerden ḫaber virür rūşen
Bize ne fitne-i āḫir-zamān-ımış bildük

[06] Yüzüŋi gördük ü ne maḥż-ı nūr-ımış aŋdük
Lebüŋi ṣorduġ u ne ṭatlu cān-ımış bildük

[07] ʿİnāyetüŋi ki Dehhāni cān virüp bulamaz
Raḳībe anı iŋen rāygān-ımış bildük

25

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] Ol kişinüŋ kim yanında yārı var
Āferīn ṣolmaz yüzi gülzārı var

[02] Hecrüŋüŋ odına yanmaz ol kişi
Vaṣluŋuŋ ümmīdine iḳrārı var

[03] Hergiz ol ʿāşıḳ murāda irmedi
Kim nigārına anuŋ inkārı var

[04] ʿĀşıḳ olan yārini gey saḳlaya
Zīre her yirde cihān aġyārı var

[05] İmdi cevr itme begüm Dehhāniye
Kim dilinde ṭūṭi teg güftārı var

26

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Ger ṣaçuŋ çīni ṭaġıtsa bu nesīm-i seḥerī
Müşk-i Çīn ḳoḫusınuŋ ḳalmaya hergiz es̱eri

[02] Ḳan-ıla yüzini yur laʿl-i lebüŋ reşkinden
Kān-ı yāḳūt ki iridür ezelīden güheri

[03] Şol yaŋaguŋ üzere ḳara beŋüŋi göricek
ʿAḳl-ı kül didi budur fitne-i devr-i ḳamerī

[38b] [04] İy melek reşki seni ḥūra nice beŋzedeyüm
Kim özinden beri olur yüzüŋi görse perī

[05] Bī-baṣar diye baŋa ehl-i baṣīret ne ki var
Beŋzedürsem gözüŋi nergise kim yoḳ baṣarı

[06] N'ola Dehhāni çü pergār olup ser-geşte
ʿIşḳuŋuŋ dāyiresinde yitüre pā vü seri

27

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Gözlerüm nice döke yirlere ḳan
Ḳan-durur gözlerümden uşda aḳan

[02] Derd ü ḥasretle yandı oda içüm
Ḳopdı gözüm yaşından aŋla ṭūfān

[03] Nice kim sırrumı saḳınur-ıdum
Gözlerüm yaşı ḳıldı cümle ʿayān

[04] Fehm irişdürmedüm anuŋ biline
Ṣıdḳuma rūşen olmadı bu gümān

[05] Oḳ bigi ṭoġru ḳaddümi hecrüŋ
Nūn teg cevrüŋ anı ḳıldı kemān

[06] Ayaġuŋ tozına fedā olsun
Yaradılan be-külli kevn ü mekān

[07] Āşikāre ḫaber budur şāhum
ʿIşḳı Dehhāni idemez pinhān

28

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Dilberüm ḥüsn içinde kāmildür
Aḳ ḳolı boynuma ḥamāyildür

[39a] [02] Vaṣlı ölüye cān bagışlarsa
Hecrini gör ne zehr-i ḳātildür

[03] Gül yüzine ne nisbet ol yāruŋ
Yile gider ḳaçan muḳābildür

[04] Her ne eydürse sözi şīrīndür
Yaʿni cāhil degül ü ʿāmildür

[05] Būse diledüm-idi virdi güler
Āferīn gülsün aŋa ʿāḳildür

[06] Berk ṭut indi dilüŋi Dehhānī
Yaluŋuz başı gideren dildür

29

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Bu çarḫı gör ki yārumı benden cüdā ḳılur
Çarḫ eylemez baŋa bu işi bel Ḫudā ḳılur

[02] Ḳan dökdügin[i] ṭaŋlamaz [o] ḳara gözlerüŋ
Her kim ḳara ola bilüŋüz kim ḫaṭā ḳılur

[03] Luṭfa gelicigez ol anuŋ laʿl-i lebleri
Dertlü göŋüle bir būse virse devā ḳılur

[04] Faġfūr eger düşer ise ʿışḳuŋ kemendine
Taḥsīn ʿışḳuŋa kim anı mübtelā ḳılur

[05] Dehhāniye kerem ḳılur ol meh-liḳā bu gün
Her ḳanda görür-ise anı merḥabā kılur

30

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] Göŋlümi alduŋ nigārum ḳandasın
İy boyı serv ü çenārum ḳandasın

[39b] [02] Bülbülem zār iderem irte giçe
İy yaŋaġı gül-ʿiẕārum ḳandasın

[03] Ḳandasın iy lebleri āb-ı ḥayāt
Ḳara saçı müşk-bārum ḳandasın

[04] Uş ḫazān itdi beni hicrān [u] derd
İy yüzi evvel bahārum ḳandasın

[05] Ben benefşe bigi boynum egmişem
Sen yaŋaġı lālezārum ḳandasın

[06] Oda yandurur beni kimdür ʿadū
İy benüm sevgülü yārum ḳandasın

[07] Yandı Dehhānī firāḳuŋ odına
Dimedüŋ oda yanaram ḳandasın

31

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] İy dudaġı āb-ı ḥayvān ḳanısın
Saçları ter müşk ü reyḥān ḳanısın

[02] Derdüŋe düşdüm devāyı bulmazam
İy benüm derdüme dermān ḳanısın

[03] Göŋlümüŋ Mıṣrı bugün oldı ḫarāb
Tiz iriş iy ḫūb-ı Kenʿan ḳanısın

[04] Ḥasretüŋden gice gündüz gözlerüm
Yirlere dökdi şehā ḳan ḳanısın

[05] Ṭapuŋı Dehhāni ister dün ü gün
İy yüzi tāze gülistān ḳanısın

32

müfteʿilün/fāʿilün/müfteʿilün/fāʿilün

[01] Laʿl-i lebinden aḳar çeşme-i ḥayvāna baḳ
Gün yüzine gölge_ider sünbül ü reyḥāna baḳ

[40a] [02] Gülleri māt eyledi bāġ içinde bugün
Ṭāvus olup cilve_ider serv-i ḫırāmāna baḳ

[03] Al-ıla ala gözi aldı benüm göŋlümi
Nicesi yaġma ḳılur beŋleri fettāna baḳ

[04] Yāḳut-ı ter lebleri gör nice ḳıldı kesād
Niçe ḳızartdı yüzin laʿl-i Bedaḫşāna baḳ

[05] Her ki anuŋ gül yüzin gördi vü ḥayrān olup
Ḳarşusına beg ola vālih ü ḥayrāna baḳ

[06] Egri ḳaşuŋ yayına ṭoġru ḳodum cānumı
Sen daḫı iy cān u dil bir n’ola ḳurbāna baḳ

[07] Ṣanma ki Dehhānidür ancaḳ anuŋ ʿāşıḳı
Nicesi ʿāşıḳ ider bu güzel oġlana baḳ

33

müfteʿilün/fāʿilün/müfteʿilün/fāʿilün

[01] ʿAḳlı olan gel berü tāze gülistān gelür
Ḳarşu çıḳuŋ yola kim Yūsuf-ı Ken'ān gelür

[02] Bāġ gülini tamām saçuŋuz ayaġına
Zīre kim işbu yola server-i ḫūbān gelür

[03] Öle-y-idüm derd ile sevinürem uş bugün
Nicesi sevinmeyem derdüme dermān gelür

[04] Mürde göŋüller bu dem zinde olur ḳamusı
Zinde nite olmaya çeşme-i ḥayvān gelür

[05] Gördi beni ol nigār esrigedi çoḳ velī
Gözlerümüŋ yaşını gördi meger ḳan gelür

[06] Secdeye vardı çenār yatdı ṣanavber o dem
Ḳamusı çün gördiler serv-i ḫırāmān gelür

[07] Gör yine Dehhāni siḥr idüb[en] eydür ġazel
[40b] Şehre meger kim bugün bir güzel oġlan gelür

34

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Çarḫ-ı kej-rev görüŋüz niçe sever bī-hüneri
Yire deper görürem dāyima ehl-i hüneri

[02] Yār işiginde muḳīm oldı bu dem uş dil ü cān
Ḥāşa kim daḫı yire göŋlümüz ide seferi

[03] Naẓarı niçe ḳılasın i şeh aġyāra müdām
N'ola biz ḳula daḫı luṭf-ıla ḳılsaŋ naẓarı

[04] Niçe hicrānuŋ odı yandurısar bini çü şemʿ
Benem ol meclisüŋ uş gündüz [ü gice] yanarı

[05] Şimdi görüŋ siz anuŋ billāhi gün yüzini kim
Ne hilāl eyledi gör çarḫ-ı felekde ḳameri

[06] Lebüŋi vir ṣorayın baŋa ne ol āb-ı ḥayāt
Ṣormazam şāhā gerekmez bu mükerrer şekeri

[07] İmdi Dehhāni kim uş oldı saŋa ʿāşıḳ u zār
ʿĀlemi dutdı bugün uşda bu sözüŋ güheri

35

fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün

[01] Gül yüzüŋ şavḳında ḥayrān olmışam
ʿIşḳuŋuŋ odında giryān olmışam

[02] Saçuŋuŋ küfrine virdüm göŋlümi
İşbu küfr içinde īmān olmışam

[03] Leblerüŋi ṣoralıdan Ḥaḳ bilür
Ṭatlu sözden āb-ı ḥayvān olmışam

[04] Niçe kim vaṣfuŋı ẕikr eylerem uş
[41a] Ḥaḳ bilür ṭūṭī-i devrān olmışam

[05] Yār işiginde ṭurur Dehhāni çün
Ṣanaram muṭlaḳ ki sulṭān olmışam

36

müfteʿilün/mefāʿilün/müfteʿilün/mefāʿilün

[01] Dilberüŋ ayaġı tozın iki cihāna virmezem
Bir dem anuŋ viṣālini ṭatlu bu cāna virmezem

[02] Ṣıdḳum odur o dilberüŋ yolına cān idem fidī
İderem işbu işi ben ṣıdḳı ziyāna virmezem

[03] Ṣādıḳıyam nigārumuŋ ḥāşa ki kej ḫayāl idem
Saḳlaram uşda ṣıdḳumı ḥāşa gümāna virmezem

[04] Servi boyuŋ ḫayāli çün gözlerüme ṣafā virür
Teŋri bilür ḫayālini rūḥ-ı revāna virmezem

[05] Sırruŋı saḳlar iy begüm aŋla anı Dehāni uş
Cānum içinde saḳlaram anı zebāna virmezem

37

fāʿilātün/ fāʿilātün/ fāʿilün

[01] Ḳanı mescid uş yirüm büthānedür
Dilberüm yanumda çün rindānedür

[02] Yüzüm altun sözümi dür iderem
Ḳulağın dutar sözüme dānedür

[03] ʿIşḳınuŋ nārına gör bu göŋlümi
Ḫoş yaḳar bāl ü perin pervānedür

[04] Dilberinüŋ yolına baş oynayan
Bilürem bu yolda gey merdānedür

[05] *Ḫüsrev ü Şīrīn* ḥikāyetleri hep
Ḳıṣṣama baḳsa benüm efsānedür

[41b] [06] Virmeŋüz hergiz naṣīḥat göŋlüme
Ḳoŋ ögüt işitmez ol dīvānedür

[07] Ṭaŋlacak Dehhāniye ne kim didüŋ
Bu gice gey er-iseŋ peymānedür

38

müfteʿilün/fāʿilün/müfteʿilün/fāʿilün

[01] Göŋlüm alan ḫūblar şāhid-i server kimüŋ
Yüzi güneş alnı ay lebleri gevher kimüŋ

[02] Ölü dirildür sözi cādūdur iki gözi
Ḳand-i mükerrer sözi gözleri ʿabher kimüŋ

[03] Niçe ki vaṣfın yazam ol yaŋağuñ lālenüŋ
Ḳan-ıla rengīn olur oḳı bu defter kimüŋ

[04] Ṣoraram eydivirüŋ baŋa bilinden nişān
Kimsene bilmez bunı işbu müsemmer kimüŋ

[05] Ben kim o Dehhāniyem ay yüzi şemʿine
Ṣormadı uş yanaram işbu semender kimüŋ

39

müfteʿilün/fāʿilün/ müfteʿilün /fāʿilün

[01] Göŋlümi yaġma ḳılan gözleri ʿabher kimüŋ
ʿĀşıḳı şeydā iden saçları ʿanber kimüŋ

[02] Ṭuṭaġı ḳand ü nebāt sözleri āb-ı ḥayāt
Ḳamu güzeller şehi ʿāşıḳa manẓar kimüŋ

[03] Her ki görür yüzini unudur ol özini
Cādū gözini süzen māh-rū dilber kimüŋ

[04] Boyını gördi çenār secdeye vardı i yār
Ṣoraram eydivirüŋ lebleri şekker kimüŋ

[42a] [05] Niçe ki kirpükleri baġrumı dildi-y-ise
İŋileyüp dimedüm āh bu ḫançer kimüŋ

[06] Cāna maḥabbet ki ben saḳladum uş cāndadur
Ṣormaduŋ āḫir baŋa gizlü bu gevher kimüŋ

[07] Niçe ki Dehhāni cān yoluŋa cān oynadı
Dimedi işbu iŋen bende-i kemter kimüŋ

40

mefāʿilün/mefāʿilün/mefāʿilün/mefāʿilün

[01] Ṭolaşdı göŋlümüŋ ḳuşı nigāruŋ zülfi aġına
Naẓar ḳılmaḳ diler iken o şāhuŋ yüzi aġına

[02] Nice boy kim urar ṭaʿna ʿacāyib ḳāmeti vardur
Ḫacāletler getürür gör boyı ṭūbī budaġına

[03] Eger ṭaġlar ola-y-ıdı döyemeyeydi Ḥaḳ bilür
Nicesi döyerem ṭaŋdur anuŋ ben hecri daġına

[04] Hevā bende_ ol ḳadar yoḳdur sekiz uçmaġa girmege
Heves bende_ol ḳadardur kim gidem yārum ayaġına

[05] Su'ālüm çoḳ-durur furṣat elüme ger girür olsa
Neler ṣoram ağız ağız anuŋ şekker dudağına

[06] Varuram dirmege güller benefşe sünbül ü reyḥān
İrişmişdür varuram ben nigāruŋ ḥüsni bāğına

[07] Eger Dehhāni irerse göre dildār yüzini
Eger yanarsa ġam yimez nigāruŋ ḳahrı_ocağına

41

mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

[01] Ṣoraram derdüme dermān nigāruŋ bal dudağından
Anuŋ boyı baŋa yigrek bu dem ṭūbī budağından

[42b] [02] Çü göŋlüm ṭolaşur yāruŋ görürem zülfine dāyim
Bilürem ḳurtılur degül anuŋ zülfi duzağından

[03] Anuŋ işigi yigdür hem baŋa el-ḥaḳ Ḫudā ḥaḳḳı
Hezārān Mūsī Ṭūrından daḫı Firdevs bāğından

[04] İşümi altun eyledüm bugün ḫāliṣ olupdur men
Zīre kim ḫāṣ olup çıḳdum anuŋ hecri ocağından

[05] Eger bu ḥālümi ṣorsam ola kim raḥm ide-y-idüŋ
Bilürem luṭf idicidür anuŋ şekker dudağından

[06] Yile virdi görüp lāle başından tāc-ı laʿlīni
Utandı ṭopraġa düşdi nigāruŋ yüzi ağından

[07] Eger Dehhāni girsedi nigāruŋ bir ḳucağına
Cihān ayırmaya-y-ıdı nigārınuŋ ḳucağından

42

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Ol ṣanem göŋlüme cefā eyler
Ḫoş gelür ṣanuram vefā eyler

[02] Bilürem ol Ḫaṭāyīnüŋ gözini
Dem-be-dem ʿāşıḳa ḫaṭā eyler

[03] Kendü luṭfından ol nigār bugün
ʿĀşıḳın görse merḥabā eyler

[04] Bilürem yaddan cefā yoḳdur
Ḳamu cevri baŋa Ḫudā eyler

[05] Āferīn dilbere ki Dehhānī
Görse yüzin melek duʿā eyler

43

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Şol ala gözlüye nigāh itdüm
Naẓar ideli günden āh itdüm

[43a] [02] Āhumuŋ tütüninden ay u güni
Nūrı yoḳ ḳamusın siyāh itdüm

[03] Gözümüŋ yaşı sırrumı açar
Uġrı yolda anı be-rāh itdüm

[04] Özümi fażl-ıla çü kūh-iken uş
Ṣanemā hecrüŋ ile kāh itdüm

[05] Derd-ile ḳan yudar bu Dehhānī
Uş buġur luṭfuŋa penāh itdüm

44

müfteʿilün/feʿūlün/ müteʿfāʿilün/feʿūlün

[01] Niçe bir ḳılasın ī cān ḳuluŋa cefā göŋülden
N'ola derdlü göŋlüme sen ḳılasın devā göŋülden

[02] Seni özgeler bigi ben nicesi sevem mecāzī
Severem seni ḥaḳīḳat naẓar-ı ṣafā göŋülden

[03] Yüregüme yara urduŋ yine ḳahr ṭuzın ekdüŋ
Sevene bunı mı_idersin seni bī-riyā göŋülden

[04] Niçe ġonca leblerüŋden göre bunca şādī uçmaḳ
Ḳuluŋam baŋa da ḳılsaŋ n'ola bir ʿaṭā göŋülden

[05] Seni vecd içinde bir kez dimişem anı severem
İ Ḫaṭāyī n'oldı gitmez daḫı bu ḫaṭā göŋülden

[06] N'ola kim ḳuluŋdur iy şeh ḳabūl it Dehānī[yi] kim
N'ola bir būse virseŋ aŋa ḫod revā göŋülden

45

feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl

[01] Niçe döke gözüm hi ḳan iy göŋül
Niçe idiserem fiġān iy göŋül

[43b] [02] Saŋa dāyimā ḫūblardur heves
Benüm sırrum olmaz nihān iy göŋül

[03] Senüŋ maḳṣaduŋ ḳand ü laʿl ü nebāt
Baŋa aṣṣı nedür ziyān iy göŋül

[04] Yüzi gündüziyle senüŋ ʿişretüŋ
Beni azdurur bu ṭuman iy göŋül

[05] Gözüm ol ḳadar dökdi yire yaşı
Utandı bu āb-ı revān iy göŋül

[06] Çü sen ṣıdḳ-ıla sevdüŋ ol dilberi
Özümde daḫı yoḳ gümān iy göŋül

[07] Niçeye degin şāha Dehhāniye
Vefā ḳılmasa_ eyle ziyān iy göŋül

46

feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl

[01] Vefā eylemez saŋa yār iy gözüm
Bilürem cānuŋa ḳıyar iy gözüm

[02] Ne aṣṣı vefā itmez ol gül-ʿiẕār
Yanar yüregüŋde fenār iy gözüm

[03] Gözüm yaşı-la ḳıl cihānı bıŋar
Saŋa meyl ḳılmaz nigār iy gözüm

[04] Seversin ki gökçek yüze ḳalasın
Beni öldürür ol Tatār iy gözüm

[05] Ne aṣṣı gözelden diyüptür saŋa
Seni gice gündüz ḳınar iy gözüm

[06] Menüm ḳamu işümi virdüŋ yile
Göŋül saŋa uydı ne çāre_iy gözüm

[07] Çü sen gözedürsin güler yüz görüp
[44a] Ne çāre Dehānī yanar iy gözüm

47

feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl

[01] Gözümüze göster cemāl iy viṣāl
Oda yaḳdı bini melāl iy viṣāl

[02] Kemāle irişmedin uşda murād
Getürdüŋ başuma zevāl iy viṣāl

[03] Gelürsin geçersin güneş bigi tīz
Saŋa yoḳ-durur iḥtimāl iy viṣāl

[04] N'ola bir kezin elüme giresin
Gözümde ne olduŋ ḫayāl iy viṣāl

[05] Bilüm iki bükildi hicrān-ıla
Daḫı dimege yoḳ mecāl iy viṣāl

[06] Saʿādet [ayını] çü bedr itmedüŋ
İki günde ḳılduŋ hilāl iy viṣāl

[07] Elif ḳaddüni cevrüŋ-ile müdām
Dehānīnüŋ itdüŋ çü dāl iy viṣāl

48

fe'ūlün/fe'ūlün/fe'ūlün/fe'ūl

[01] Ne cānumda dutduŋ ṭuraḳ iy firāḳ
Nedür benden olsaŋ ıraḳ iy firāḳ

[02] Iraġ ol keremden bu bī-çāreden
İçüŋde yoġ-ısa nifāḳ iy firāḳ

[03] Ne yire varursam yitersin baŋa
Ṣanasın binersin burāḳ iy firāḳ

[04] Niçe kim saŋa ḫıdmet idem müdām
Ne aṣṣuŋ baŋa iştiyāḳ iy firāḳ

[44b] [05] Ola mı ki nā-geh eyitseŋ baŋa
Ḳatumda ḳara yüzüŋ aḳ iy firāḳ

[06] Niçe urasın baġruma dün ü gün
Esirge ġarībem nacaḳ iy firāḳ

[07] Niçe derd ile yana Dehhāni āh
Geze Rūm u Şām u 'Irāḳ iy firāḳ

49

fe'ūlün/fe'ūlün/fe'ūlün/fe'ūl

[01] Yine göŋlüme çün selām itdi 'ışḳ
Beni öz özine ġulām itdi 'ışḳ

[02] Delü ḳıldı 'aḳlumı gelmez daḫı
Baŋa ṭatlu dilden kelām itdi 'ışḳ

[03] Didi baŋa uy ki namāz idesin
Ḳara göz[lerini] imām itdi 'ışḳ

[04] Niçe puḫte ḳıldum-ısa işümi
Anı bir kirişmeyle ḫām itdi 'ışḳ

[05] Cefāsı vü cevri firāḳı baŋa
Ḳamusın içümde tamām itdi 'ışḳ

[06] Ḥelāl uyḫuyı gözlerüme ʿaceb
Ne suç eyledüm kim ḥarām itdi ʿışḳ

[07] Anuŋ mīm dudakların ṣormadın
Menüm ṭoġru ḳaddümi lām itdi ʿışḳ

[08] Sevinür hele uşda Dehhāniyi
Cihānda bugün nīk-nām itdi ʿışḳ

50

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[45a] [01] Ṭāliʿi dildārumuŋ mesʿūd ola
Dilerem kim ʿāḳıbet maḥmūd ola

[02] İçerem bu gice tā vaḳt-i seḥer
Ḫāṣṣa dildārum elinde ʿūd ola

[03] Şöyle yanam micmerinde ʿışḳıŋuŋ
ʿĀşıḳuŋ cānı ne nesne ʿūd ola

[04] Ḫulḳ u luṭf u ʿizzet-ile hem kerem
Dilber olanda gerek mevcūd ola

[05] Ne ziyān eylerse Dehhānīye yār
Cānına gerek kim anuŋ sūd ola

51

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] İki ʿālemde özi maḥmūddur
Ṭāliʿi dāyim anuŋ mesʿūddur

[02] Şöyle burdı ʿışḳ eli ḳulaġumı
Zār u efġānum bu dem uş ʿūddur

[03] Ḥüsn içinde ne nişān ister-iseŋ
Dilberümde ḳamusı mevcūddur

[04] Ben nice istemeyem vaṣlın anuŋ
Vaṣlı anuŋ göŋlüme maḳṣūddur

[05] ʿIşḳuŋ odına yanar Dehhānī uş
Ḫoş çıḳar ḳoḳusı bu dem ʿūddur

52

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] ʿĀḳil uş bu gice gel birḳaç ḳadeḥ nūş eylegil
N'olur encāmı gözetme gel ferāmūş eylegil

[45b] [02] ʿIşḳ odına yanar-iseŋ ʿāşıḳ-ı pervāne-vār
Tā ki ḫāliṣ olasın ḳaynayuban cūş eylegil

[03] Gözümi ḳan yaş-ıla niçe niçe ṭoldurasın
Bu gice ḳoynuma gir dügmelerüŋ boş eylegil

[04] Dilberüŋ ele girürse bāġ içinde yaluŋuz
Ṭolu ṭolu vir ayaġı ḳatı ser-ḫoş eylegil

[05] Niçe bir Dehhānīye hecrüŋ ola dāyim naṣīb
N'ola ḫalvetde anı bir kez der-āġūş eylegil

53

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] ʿAḳīḳ laʿlüŋe nisbet Yemende bulınmaz
ʿAbīr zülfüŋe beŋzer Ḫutende bulınmaz

[02] Ne daʿvī ḳılduġ-ısa şāhum anda bulınduḳ
Ne ʿahd itdüŋ-ise biri sende bulınmaz

[03] Dişüŋ bigi dür-i ġalṭān ʿazīz ü murvārī
Ḥamāyile içem andı ʿAdende bulınmaz

[04] Gelen gider biten āḫir yiter ṭoġan ölür
Eyit ki bir kişi kim bu miḥende bulınmaz

[05] Enārı yaŋaġuŋuŋ iy nigār-ı gül-endām
Ne and içeyüm inanuŋ semende bulınmaz

[06] ʿAbīr saçı vü nergis gözi boyı ʿarʿar
Bu resme māh-rū görüŋ s̱emende bulınmaz

[07] Çü bāġ içre bu gün serv ṣaldı ḳāmetini
Niçün Dehānī nigāruŋ çemende bulınmaz

54

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[46a] [01] Ol ṣanem kim derdüme dermān ider
Göŋli ḫoşdur ḳamuya iḥsān ider

[02] Gözlerüm ḥasret yaşıyla görüŋüz
Şindi ḳamu ʿālemi ṭūfān ider

[03] Kimde kim vardur hüner iy gül-ʿiẕār
Cānını dildārına ḳurbān ider

[04] Ḥaḳ Teʿālā leblerini laʿl idüp
Aġzı suyı çeşme-i ḥayvān ider

[05] Ṣanuram cevr itdügince luṭf ider
Çünkim ol cevri baŋa cānān ider

[06] Derd-ile Dehhānī bu dem kim görüŋ
ʿĀlemi başdan başa seyrān ider

55

mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[01] Sevdügümi dilber meni iḳrāra getürdi
İşidicegez sevgümi inkāra getürdi

[02] Sini severem didüm-idi tuḥfe iş itdi
Biŋ bencileyin ḳarşuma āvāre getürdi

[03] Şekker lebini aġzuma ṣundı o nigārum
Tīmārı bu dem luṭf-ile bīmāra getürdi

[04] Güller utanup virdiler evrāḳını yile
Tāze yüzini çünkim o gülzāra getürdi

[05] Başını eline alur uş imdi Dehānī
Yār işigine bir görüŋüz dāra getürdi

56

mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün

[46b] [01] Ne ʿāşıḳdur bilen sūd u ziyānı
Odur ʿāşıḳ ki bilmez bunı anı

[02] Kim eydür kim ola ʿāşıḳ selāmet
Melāmetdür belī ʿışḳuŋ nişanı

[03] Yüzümüŋ ṣarusına urma ṭaʿna
Senüŋ derdüŋde ṣaru ḳıldum anı

[04] Ne bāc ister göŋülden ḫūnī ġamzeŋ
Saŋa cānum getürdüm armaġanı

[05] Şehā Dehhānīnüŋ maḳṣūdı oldur
Yoluŋa oynaya ol baş u cānı

57

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Luṭf ḳıl kim döyemezem ḳahra
Kim döyer ṭās-ile ṭolu zehre

[02] İy yüzi āfitāb alnı ḳamer
Müşterī ḳara gözüŋe Zühre

[03] Mihr ü meh mührüŋ urduŋ iy meh-rū
Bozmadum saḳlaram baḳ ol mühre

[04] Nice ayırdı bini gör senden
Ṭās-ı çarḫa felek atup mühre

[05] Aldı Dehhānīnüŋ göziŋ göŋlin
Ẕerre ḳılmaz vefā o gül-çehre

58

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Göŋlüm alanı eydüŋüz ḳanı
Görmeyelden gözüm döker ḳanı

[47a] [02] Cānumuŋ terkin ururam gey bil
Ḥāşa kim terk idem ne söz anı

[03] Görmedüm ben anuŋ bigi dildār
Aḳıdur laʿli āb-ı ḥayvānı

[04] Kim-durur kim aŋa göŋül virmez
Ḫar-durur sevmeyen o cānānı

[05] Öliser derdüŋ-ile Dehhānī
Ḳılmaduŋ derdine ḫo dermānı

59

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Firāḳuŋ odı ḳılur baġrumı kebāb bugün
Ṭuz ekdi zaḫmuma hecrüŋ zihī ʿaẕāb bugün

[02] Eger bizüm odaya gelür-ise ol yüzi gül
Ayaġı altına ḳılam yüzüm türāb bugün

[03] Eger yavuz ṣanur-ısam saŋa i şāh-ı cihān
Dutar Ḫudā ḥaḳı-y-içün beni kitāb bugün

[04] ʿAzīz başuŋ içün iy cüvān esirge beni
Ki pīr oldum u geçdi dem-i şebāb bugün

[05] Bahār irişdi ne tevbe ḳo içelüm şāhum
Çalındı çeng-ile ḳānūn işid rebāb bugün

[06] Kerem ḳıl imdi Dehānī güler yüzüŋ görsün
Güneş yüzüŋden i dilber götür niḳāb bugün

60

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Şu ġonca lebleri kim derdüme devā buyurur
Ölüyi ṣorar-ısa Ḥaḳ bilür şifā buyurur

[47b] [02] Yaŋaġı alını gördi seḥerde bāġda gül
Budaḳda medḥ idüben yāra merḥabā buyurur

[03] Niçe ki zülfi hevāsına yiltenür göŋlüm
ʿAbīr zülfini gör göŋlüme hevā buyurur

[04] Eger başum diler-ise virem aŋa der-ḥāl
Nicesi dutmayayın ḥükmi dil-rübā buyurur

[05] Firāḳ odına Dehhānī yandı vü tütdi
Şol iki laʿl-i lebi suyını ʿaṭā buyurur

61

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿilü/fāʿilün

[01] Maʿşūḳa ol-durur ki işidürse söz dutar
Elbetde güzeli göricek şāha göz dutar

[02] Ben [anı] sevdügüme ne-y-içün ʿayb ḳılduŋuz
Bu meẕhebi ḫo ben bilürem ḳamuŋuz dutar

[03] Niçe ki cānumı yolına ḫarc idem anuŋ
Dāyima ḳapusında beni ol ucuz dutar

[04] Ḥüsnüŋ bahārına yine maġrūr olma kim
Dāyim bahārı göre-durursın ki güz dutar

[05] Dehhānī ʿışḳ yolına egri_olma zīnhār
ʿĀşıḳ odur ki kendüyi oḳ bigi düz dutar

62

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Ḫūbān egerçi ġamz-ile göŋül aparalar
Şol ḫūni gözlü ġamze-ile göŋli pāralar

[02] Güzelleri göŋül göricek nice ḳaymasun
Ṭaġı kirişme-y-ile yirinden ḳoparalar

[48a] [03] Yār ol-durur ki yaramuza ura merhemi
Ne yār ola ki göŋlümüzi ṣāfī yaralar

[04] Maʿşūḳa didilerse ki ʿāşıḳ ḳanı ḥelāl
Dimediler ki ḳanını ṭopraġa ḳaralar

[05] Şol dem kim ol yüzi güneş evden çıḳa ʿaceb
Gün pertevinde nice görinür sitāreler

[06] Sensüz süci degül ḳadeḥe ḳoyup içdügüm
Baġrum ḳanı-durur ki düşer pāre pāreler

[07] Miskīn ṭabībler ḳamu bī-çāre ḳaldılar
Dehhānī derdine biri bulmadı çāreler

63

feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilātün/ feʿilün

[01] Yüce himmetlüler ol boya ki ṭūbā didiler
Ṣoŋra ḳāṣır oluban ṭūbadan aʿlā didiler

[02] Saçını sünbüle oḫşadana verhem uruban
Gözini nergise beŋzedene aʿmā didiler

[03] Aġzınuŋ yarına su içdügi su ad uruban
Ayaġı ṭopraġına efser-i Kisrā didiler

[04] Zülfinüŋ ḥalḳasına efʿī-i Firʿavn diyüp
Yüzinüŋ şuʿlesine āteş-i Mūsā didiler

[05] Nefesiyle ölüyi diri ḳılur laʿl lebi
Anuŋ içün nefesine dem-i ʿĪsā didiler

[06] Leb ü yüzini görüben şeker ü gül diyene
Ṭūṭi-i ḫoş-nefes ü bülbül-i maʿnā didiler

[07] Ala gözler-ile Dehhānīye gizlü baḳalı
Yine mecnūn idiser anı bu Leylā didiler

64

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[48b] [01] Çü sünbülinden anuŋ gül yüzine sāye düşer
Seḥāb pāresidür ṣanuram ki aya düşer

[02] Çün ol selāsil-i müşgīn yüzinde ḥalḳa urur
Gelür bu delü göŋül ḥalḳa-i belāya düşer

[03] Saçını müşk-i Ḫıṭā diyübenin ögene diŋ
Ḳosun bu fikr-i perīşānı kim ḫaṭāya düşer

[04] Ṣabā götürme yüzinden niḳābı kim günden
Güneşi ditreme dutar ḳamer ḥayāya düşer

[05] ʿAceb degül ki güneş pertevi düşerse yire
ʿAceb budur ki yüzi pertevi semāya düşer

[06] Heves iden yüzini görmege gerek ki yana
Ki şemʿ odına pervāne bu hevāya düşer

[07] Yüzini görmek içün gice ay bacalara
Gelür çü şeb-revi gizlü be-her sarāya düşer

[08] Hümāy sāyesi kime düşerse olur şāh
Bu şāhı gör ki bugün sāyesi hümāya düşer

[09] Söziyle ṭūṭī gibi nuṭḳ açarsa Dehhānī
Dilini baġlasa Şeyḫoġlı Muṣṭafāya düşer

65

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Gül gibi gülse laʿl lebinden güher yaġar
Ya söyler olsa datlu dilinden şeker yaġar

[02] Der mi ya dür midür yüzinüŋ ṣafḥasındaġı
Ya jāleler ki gül varaḳına seḥer yaġar

[49a] [03] Saçı ki ḥalḳa ḥalḳa olupdur zirih gibi
Andan-durur ki yüzine tīr-i naẓar yaġar

[04] Gülden gülāb olduġını görmedüŋ-ise
Ḳoḫula şol deri ki yire çün dürer yaġar

[05] Geh oḳ u geh ḳılıc u gehī ṭāş u geh belā
Gör kim başuma yār elinden neler yaġar

[06] Sāḳī şarāb ṣun ki bugün hecr odına
Baġrum ḳanı kebāb ḳanından beter yaġar

[07] Dehhānī yüz siper gibi dönderme yārdan
Ger başuŋa bugün ḳamu tīġ ü teber yaġar

[08] Yüzi ḫayāli gelse gözüme aḳar yaşı
Çün ay burc-ı ābīye irse maṭar yaġar

66

feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Baŋa ne gelse iy ṣanem senden
Ḫoş gelür ṣanma uṣanam senden

[02] Gerçi benden yüzüŋi döndüresin
Ḥāşe lillāh ki ben dönem senden

[03] Ger seni sevdügüm ḫaṭā-y-ise
Ḳullaruŋdan ḫaṭā kerem senden

[04] Ḫᵛāh luṭf eyle baŋa ḫᵛāhī ḳahr
ʿAyn-ı rāḥat-durur elem senden

[05] Ger ḳadem rence ḳıluban ṣorasın
Ben ġarībi zihī ḳadem senden

[06] Müddeʿīden-durur ġamum yoḳ-ısa
Öldürürseŋ beni ne ġam senden

[49b] [07] Hīç Dehhāninüŋ şikāyeti yoḳ
Ger vücūdı ola ʿadem senden

67

mefʿūlü/mefāʿīlün/feʿūlün

[01] Düşeli göŋül göz ü ḳaşına
Furṣat bulımaz başın ḳaşına

[02] Aŋsuzda başuma geldi bu ʿışḳ
Bilmez kişi ne gelür başına

[03] Ḫışm-ıla ol āhuvāne gözi
Ger şīre baḳarsa ḳan ḳaşına

[04] Ne eksile ger başı zekātı
Merhem ḳosa baġrumuŋ başına

[05] Ol yaşı uzun olasıya diŋ
Nice görüben beni yaşına

[06] Eylük idedi ṣuya ṣaladı
Ursaydı naẓar gözüm yaşına

[07] Dehhānī yolına ölse ne ġam
Yā Rab irür anı biŋ yaşına

68

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[01] Açma burḳaʿ ol güler yüzden ki gül bī-reng olur
Süzme gözüŋ nergise ḳarşu ki mest ü deng olur

[02] Beŋzümüŋ rengi ṭonuḳdur yanduġumı şemʿe ṣor
Kim benümle yanmaġ içre her gice hem-reng olur

[03] Geh beni oda yaḳarsın geh yaḳarsın yadlara
İy vefāsuz di benümle bu nicesi yeng olur

[50a] [04] Ol ḳara tozlu yay-ıla ḥācib olalı ḳaşuŋ
Ḥüsn mülkine gözüŋ ḫancer çeküp serheng olur

[05] Ḳan dökilür gözüm ü göŋlüm arasında müdām
Gözüŋ-içün yaʿnī ḳanda mest olursa ceng olur

[06] Ġonca dirsem aġzuŋa ġonca feraḥdan bāġda
Deryeye sıġmaz velī göŋli bu sözden teng olur

[07] Fürḳatüŋ çengine Dehhānī esīr olalıdan
Ḳaddi günden güne varur iki ḳat çün çeng olur

69

mefāʿīlün/feʿilātün/mefāʿīlün/feʿilün

[01] Ezelde yüregüme miḥnet odı uralı dāġ
Gözüme ʿayn-ı dikendür bu gülsitān-ıla bāġ

[02] Ḫayāl-i laʿlüŋe düşdüm gözüm döker gevher
Saçı ṣıfātını disem ḥadīs̱üm olur uzaġ

[03] Yüzinde beŋini görüp didiler ehl-i naẓar
ʿAceb bu tāze gülistān içinde n'eyler zāġ

[04] Ḥaẕer nice ḳıla göŋlüm saçı duzaġından
Ki_ezelde ḳodı saçını ḳażā yolına duzaġ

[05] Müdām ḥasret ü dāġ-ıla geçerem dün ü gün
Ne var canumda ḳarār u ne var göŋülde ferāġ

[06] Var iy refīḳ bu dāġ-ıla ṭaʿna urma baŋa
Ki ṣayru nice geçer giceler ne bilür saġ

[07] Daḫı taḥammül idemez bu derde Dehhānī
Taḥammül itmeye hergiz bu derde ṭaş-ıla ṭaġ

70

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[50b] [01] Şāhā bizümle itme sitemkāralıḳ yiter
Gözüŋe hey di aŋa bu ẖūn-ẖᵛāralıḳ[6] yiter

[02] Bī-çāralıḳda niçe geçiser bu ʿömrümüz
Gel çāre eyle bize bu bī-çāralıḳ yiter

[03] ʿIşḳuŋ elinden illere āvāre olmışuz
Daẖı ne yirde varalum āvāralıḳ yiter

[04] Rıēvān behişt bāġına ḳoymazsa bizleri
Dīdārlık güli bize naẓẓāralıḳ yiter

[05] Dehhānīnüŋ çü varlıġın ayırdı gözlerüŋ
Ḳıyma ḳızıl ḳanına ḳo göz ḳaralıḳ yiter

71

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Dişüŋle dürr-i yetīm n'ola kim ögine güzāf[7]
Ne cānı var kim ura laʿlüŋ-ile mercān lāf

[02] Boyuŋa serv-i sehīden didüm-ise doġrı
Her egri sözlü idemez bu doġrı söze ẖilāf

[03] Gözüŋe göz göre nergis diyüben ögene di
Bu bī-başarlıġ-ıla kim ide suçını muʿāf

[04] Ol al yaŋaġuŋ üzere gören beŋüŋi didi
İder Bilāl mübāreklik-ile Kaʿbe ṭavāf

[05] Ala gözüŋ ṭara gelüp ne ḳan dökeydi eger
Şu ʿayn-ı fitne vü nūn-veş ḳaşuŋ dimes-idi ḳāf

[06] Gözümle göŋlüm arasında ṣāfī ḳan dökilür
Senüŋ-içün ideliden biri biriyle maṣāf

6 Metinde ẖūn-hᵛāhlıḳ olarak yazılmıştır.

7 Beyit vezne uygun şekilde tamir edilmiştir. Yetîm kelimesinden evvel gelen ne ifadesi yetimden sonra getirilmiş ve ola ile birleştirilerek okunmuştur.

[07] Dürer dişüŋe birez beŋzedügi-y-içün anı
Nicesi baġrına basdı vü besledi aṣdāf

[51a] [08] Ne jeng ṭut[ar-]ıdı sensüz giceler āhumdan
Ger olmasadı güneş gözgüsine çarḫ ġılāf

[09] Dişüŋ cevāhiri şöyle bula mıdı ḳıymet
Ger olmasa-y-ıdı Dehhānī laʿlüŋe ṣarrāf

72

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Gelüŋ iy ehl-i naẓar sāġar-ı mey nūş idelüm
Bu cihān ġuṣṣaların cümle ferāmūş idelüm

[02] Vaḳtümüz ḫoş görelüm çünki cihān ḫurremdür
Sāʿat-i vaḳtümüzi cām-ıla ber-cūş idelüm

[03] Gül ṣıfātını çü sūsen dilümüzi uzadup
Şöyle şerḥ eyleyelüm bülbüli ḫāmūş idelüm

[04] Niçe bu ḥasret-ile olısaruz düni güni
Gel ki bir senüŋ ile dest der-āġūş idelüm

[05] Bī-nevā niçe dutasın bizi iy devr-i ḳamer
Bülbül ü ḳumrı nevāsına bu dem gūş idelüm

[06] Ele ayaġ aluban ayaġuŋa şīşe gibi
Dem-be-dem secde [idüp] servi ḳabā-pūş idelüm

[07] ʿIşḳa çün ʿaḳl-durur māniʿuŋ iy Dehhānī
ʿAḳlı bir cürʿa-y-ile vālih ü bī-hūş idelüm

73

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Gider niḳābı yüzüŋden ki büt-perest olalum
Müdām mest gözüŋden ḫarāb u mest olalum

[02] Egerçi kibr idüp indürmezüz başı felege
Ayaġuŋa yüz uruban çü ḫāk pest olalum

[51b] [03] Cihānda himmet-ile gerçi kim zeber-destüz
İtüŋ ayaġınuŋ altında zīr-dest olalum

[04] Beni şu ġamzeŋ oḳı zaḫmı-la ḳılupdur nīst
Tebessüm eyle ki laʿl-i lebüŋle hest olalum

[05] Şikest itdügi yitmez midi bizi ġurbet
Ki himmetüŋ aŋadur kim daḫı şikest olalum

[06] Beŋüŋ saçuŋ anuŋ içün-durur çü dāne vü dām
Ki dāneyi görüben dām u pāy-best olalum

[07] Ayıḳ oyuḳ diyü dirler mes̱elde Dehhānī
İç ol meyi ki yine ser-ḫoş-ı elest olalum

74

mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[01] Şāhā beni fürḳat odına niçe yaḳasın
Ya bilişüŋi yād idüben ya da yaḳasın

[02] Ayrulıḳ odı-y-ıla beni ṭopraḳ idüben
Yil bigi geçüp şu gibi ayruġa aḳasın

[03] Uṣlu mıdur ol kişi ki saŋa vire göŋlin
Kim ḫalḳ arasında adını delü daḳasın

[04] Bir gün daḫı ḫalvetde senüŋ ḳulluġuŋa rāz
Diyem mi ki daşra varasın ḫalḳa çaḳasın

[05] Suçlu ḳuluŋam gel beni öldür ya baġışla
Bir suçumı biŋ kez başıma niçe ḳaḳasın

[06] Dehhāniye iy ḳan dökici ḳıyma göz-ile[8]
Niçe tenini ḳıyma idüp ḳıya baḳasın

8 Metinde bu mısra *Dehhānīye ḳıyma ḳan dökici ḳıyma göz-ile* şeklindedir. Bu haliyle vezin bozulduğundan *ḳıyma* yerine *iy* konuldu.

75

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[52a] [01] Diler ki yār irişe bize rūzgār ḳomaz
Ne rūzgār ki aġyār-ı nā-bekār ḳomaz

[02] Kime şikāyet ideyin ki ol yegāne-i ʿaṣr
Benümle birligi vardur velī düçār ḳomaz

[03] Ḥabīb elin nice öpem ki müddeʿī gözler
Gül etegin nicesi ṭutayum ki ḫār ḳomaz

[04] Bu ʿışḳa tevbe ḳılup sıduġum şuŋa beŋzer
Ki ḫamra ʿahd iderem ben velī ḫumār ḳomaz

[05] Gerek ki terk idem anuŋ yolında nāmūsı
Velī ki şād ola direm ʿadūyı ʿār ḳomaz

[06] ʿAdū n'idebile Dehhānī kim ele girmez
Anı ki ḳulına ṭāliʿde Kirdigār ḳomaz

76

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Yārī ḳıl iy Çalap yine bī-yār ḳalmışam
Yārumdan ayru bī-kes ü ġam-ḫᵛār ḳalmışam

[02] Cāndan ʿazīz iki gözüm nūrı gideli
Bir ölü ḳuru gevde bigi ḫᵛār ḳalmışam

[03] Ger cānuma irişdüm-ise hīç ġam degül
Bu ġuṣṣadan ki bī-dil ü bī-kār ḳalmışam

[04] Āh u fiġān u zārlıġım yirden göge
İrişse her gice yiridür zār ḳalmışam

[05] Derd ü firāḳı kār idelden içüme uş
Kārumda ʿāciz oldum u bī-kār ḳalmışam

[06] Bu dāġ-ı ḥasret-ile ki dağları eridür
Tīmār kim ide baŋa ki bīmār ḳalmışam

[52b] [07] Ne gidebilürem ne daḫı ṭurabilürem
Dehhānī bigi şöyle giriftār ḳalmışam

77

mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün

[01] Ḫacil olsa yüzüŋden gül ʿaceb mi
Ḳul olsa sözüŋe bülbül ʿaceb mi

[02] Tenüŋden sīm-i ḫām utansa ṭaŋ mı
Boyuŋa serv olursa ḳul ʿaceb mi

[03] Ne var nergis gözüŋden esrür olsa
Saçuŋa beŋzese sünbül ʿaceb mi

[04] Leṭāfet görüben laʿlīn lebüŋde
Utanup ḳızarursa mül ʿaceb mi

[05] Çü ḥüsnüŋ güline ḳarşu Dehānī
Ḳılursa nāle vü ġulġul ʿaceb mi

78

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Her dem ki zülfine ura ol dil-sitān girih
ʿUşşāḳınuŋ işine düşer bī-kerān girih

[02] Ben bir ḳılına cān virüben yuḳı yumazam
İster ṣabā saçından aça rāygān girih

[03] Her ḥalḳayı ki zülfi ḳılur āşikāre gör
Cān ḥulḳına ne resme bıraġur nihān girih

[04] Heyhāt anuŋ ʿitābına nicesi ḳatlanam
Çünki_ola ḳaşları arasından ʿıyān girih

[05] Ben yār cevrini çekemezem revā mı kim
Her bārı üstime ura devr-i zamān girih

[53a] [06] Düşmen dili bu ḥāle bıraḳdı beni n'ola
Düşmen diline ursa ecel nā-gehān girih

[07] Dehhānī işine niçe zülfüŋ girih ṣala
Bir gün aça işinden anuŋ ġayb-dān girih

79

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Seḥer ki gül etegin bād-ı müşk-bār dutar
Ḥakīm bade-y-ile sūy-ı cūybār dutar

[02] Nevāda bülbül işit kim ne zīr ü bam düzedür
Nemāda baḳ aġaca kim ne berg ü bār dutar

[03] Güler çıḳup yazıya ġonca ḫalvetinden gül
Ol al çadır üzere ki ṣadr-bār dutar

[04] Güli görübeni sūsen ki dilini uzadur
Diler ki vaṣf ide_idemez dilini bār dutar

[05] Gel ey nigār göŋül ṣāfī ḳıl ki mey içelüm
Kişi midür ki göŋülde bu dem ġubār dutar

[06] Gelür gül ü güler ü ʿāḳıbet ṣolar u gider
Kişi ki ʿāḳıl ola gülden iʿtibār dutar

[07] Bu al aṭlas-ıla gül anuŋ-içün ṭonanur
Ki ḫār ile özini şöyle bürd ü bār dutar

[08] Aç iki nergisüŋi ʿibret eyleyü baḳ kim
Benefşe gök geyüben mātem-i kibār dutar

[09] Dağıtma sünbül-i sīrābuŋı gül üzre ki ben
Ki Rūm ilin ṣanuram ḫayl-i Zengibār dutar

[10] Nicesi tevbe ḳıla gül çağında Dehhānī
Egerçi şeyḫ elini hezār bār dutar

80

fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[53b] [01] ʿAḳl-ı kül kim ol bilür her cüzʾ ü kül keyfiyyetin
Māh dir yüzüŋe vü is̱bāt ider māhiyyetin

[02] Şāh-ı seyyāre ki ḥüsniyle ʿalemdür her ṣabāḥ
Ser-nigūn ḳılur yüzüŋ nūrın göricek rāyetin

[03] Ḥüsn bābında yüzüŋe her kişi [kim meyl ider]
Aḥsenü'l-vech ol ki bilmez hīç kimse ġāyetin

[04] Ḥaṣra gelmez zülf ü ḫālüŋ vaṣfı ʿaḳl evṣāfına
Bīş ü kem nicesi disün bilmedin kemmiyyetin

[05] Ger lebüŋ tefrīḥ-i rūḥ itse ʿaceb midür çü rāḥ
Laʿldür nicesi iẓhār itmesün ḫāṣıyyetin

[06] Gül yudı küllī gülistan içre daʿvīden varaḳ
Çün ḳalem yazdı cemālüŋ ṣuḥfına ḥüsn āyetin

[07] Niyyeti Dehhānīnüŋ bu kim saçuŋ bigi ḳuça
Boyuŋı başdan ayaġa gör perīşān niyyetin

81

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] İrdi bahār oldı yine āşikār gül
Göster yaŋaḳlaruŋ kim ola şermsār gül

[02] Ger dileseŋ ki revnaḳı gide gülüŋ bugün
Aç ġonca bigi aġzuŋı iy gül-ʿiẕār gül

[03] Kirpügüŋ oḳı yüregüme yaralar urur
Bülbül yüregine nitekim zaḫm-ı ḫār gül

[04] Ḥüsnüŋe ġarra olubanın yıkma göŋlümi
Ḥüsnüŋ baġında ḳalmayısar pāyidār gül

[54a] [05] Dünyī ḳarār yiri degüldür anuŋ içün
Bu ḥüsn ü luṭf-ıla bulımadı ḳarār gül

[06] Dehhāniye gelüp mey-i gül-gūndan iy nigār
Ṣun bir ḳadeḥ ki bāġı ḳılur zer-nigār gül

82

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Meclis kim anda şāhid ü şemʿ ü şarāb ola
Bādām u nuḳl ü muṭrib ü çeng ü rebāb ola

[02] Bir ḫūnī gözlü sāḳī ḳadeḥ ṣuna dem-be-dem
Ḫoş būstān u gülşen ü ḥavż-ı pür-āb ola

[03] Ḫalvet maḳāmı_ola içeler yār-ıla müdām
Su yirine şarāba ḳatılan gülāb ola

[04] Şaṭranc u nerd ola vü güzeller ırın düze
Her ne ki itseler ne ḫaṭā kim s̱evāb ola

[05] Ḳavl ü ġazel terāneler-ile_idile laṭīf
Şīrīn su'āl idene nāzük cevāb ola

[06] Her kim içerse bunda pey-ā-pey ḳadeḥleri
Ḥāşā ki anlara ṣoru yāḫud ḥisāb ola

[07] Ger bir ḳadeḥ ṣunar-ısa Dehhānīye nigār
Öpüp elini içe vü mest ü ḫarāb ola

83

mefāʿīlün/feʿilātün/mefāʿīlün/feʿilün

[01] Çalap virürse baŋa yāra irmege tevfīḳ
Ḳılam bu cānumı şükrāneye ʿalet-taḥḳīḳ

[02] Nicesi cemʿ olısar ḫāṭırum bu teferruḳdan
Civārumuza bıraḳdı cihān-ı dūn tefrīḳ

[54b] [03] Nesīm-i vaṣlı virür göŋlüme ṣafā-yı behişt
Firāḳı odı ider cānuma ʿaẕāb-ı ḥarīḳ

[04] Ḳurutmasaydı gözüm yaşını bu āhum odı
Bu ḫāk cismüm olaydı gözüm yaşına ġarīḳ

[05] Şular ki noḳṭayı dirler ki münḳasim olmaz
Gelicek aġzını açsun kim ideler taṣdīḳ

[06] Eŋeginüŋ çuḳurınuŋ ʿacīb melāḥati var
Ki künhine irimez ṣad hezār fikr-i ʿamīḳ

[07] Niçe bu vādī-i fürḳatde ḳala Dehhānī
Ḳanı kişi ki aŋa göstere viṣāle ṭarīḳ

84

müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

[01] Müşgīn ṣaçuŋı dir ḳoma kim ol cemāle düşmesün
Yaʿnī ḳamer ṭolunuban güneş zevāle düşmesün

[02] Göz ḳara ider ḳanuma ḳara beŋüŋ hey di aŋa
Kim ben ġarībüŋ ḳanını döküp vebāle düşmesün

[03] Vaṣluŋ senüŋ sīmurġ-ıla hem kīmyādur [˘āşıḳa]
Bulmayısardur vaṣluŋı fikr-i muḥāle düşmesün

[04] Saçuŋ kimesne eline girmez meger kim şānenüŋ
Sevdā-yı ḫām idene diŋ uzun ḫayāle düşmesün

[05] Ger meyli düşse dem-be-dem laʿlüŋe cānumuŋ ne ṭaŋ
Siŋek [mükerrer] nicesi ḳand-ile bala düşmesün

[06] ʿAḳl ol ki sözde ḳıl yarar bir ḳıl dir-ise bilüŋe
İnce naẓar ḳılmış kişi anuŋla ḳāle düşmesün

[07] Dehhānī laʿlüŋ vaṣfına dür dökdi gelsün Aḥmedī
Alsun cevābın şiʿrinüŋ ayruḳ suʾāle düşmesün

85

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[55a] [01] Ṣubḥ-dem bād-ı ṣabā çün dem-i müşgīn urdı
Gül çemen mesnedine sikke-i temkīn urdı

[02] Pādişāh-ı çemen oldı ṣanasın nergis kim
Serine bād-ı ṣabā efser-i zerrīn urdı

[03] İrmesün bülbül eli gül etegine diyü şāh
Gör dikenden nice çevresine perçīn urdı

[04] Ḫāṭırına ne ġubār oldı ṣuyuŋ yilden kim
Kim açuḳ yüzlü-y-iken yüzine yüz çīn urdı

[05] Sözüŋüŋ naḳdi bugün oldı revān Dehhānī
Ki aŋa şāh-ı cihān sikke-i taḥsīn urdı

86

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Niçe ki cevr iderse bize yār yiridür
Ya ser-zeniş ḳılur-ısa aġyār yiridür

[02] ʿIşḳı odı yüzüm ṣuyını yillere virüp
Topraḳ bigi ḳılursa beni ḫᵛār yiridür

[03] Gözüm elinden işbu göŋül közlere düşüp
Oldı kebāb yansa daḫı zār yiridür

[04] Her kim ṣunarsa saḳlamadın elini güle
Mecrūḥ ider-ise elini ḫār yiridür

[05] Bir kez ṣınayuban iki kez ʿāşıḳ olanuŋ
Dök ḳanını ḳara yire zinhār yiridür

[06] Göŋlüm ḳuşı çü dāne görüp düşdi zülfine
Ḳaldı olursa dāma giriftār yiridür

[55b] [07] Dehhānī çünkim ol büt-i tersāya göŋlini
Virdi ḳuşansa biline zünnār yiridür

87

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] ʿĀşıḳ gerek ki cevr ü cefā ḳıymetin bile
Lā diye rāḥata vü belā ḳıymetin bile

[02] Ḥaḳdan belā ʿaṭā vü keremdür bilenlere
Bul bu bilür eri ki ʿaṭā ḳıymetin bile

[03] Meydan-ı ʿışḳ içinde bugün ġāzī ol-durur
Kim nefsin öldürüp bu ġazā ḳıymetin bile

[04] Hem-derd olmaġa bize bir ʿışḳ eri gerek
Kim derd ḳadrini vü devā ḳıymetin bile

[05] Dehhānī ḳul yazıl aŋa kim göŋli Kaʿbesin
İde ṭavāf ehl-i ṣafā ḳıymetin bile

88

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Yāruŋ bugün benüm-ile yavlaḳ ṣafāsı var
Kim bir cefā ḳılursa yüz anca vefāsı var

[02] Yalŋuz benem mi ʿışḳı-y-ıla mübtelā anuŋ
Her ḳūşede benüm bigi biŋ mübtelāsı var

[03] Ben baş uramazam ayaġı izi tozına
Devletlü ol ki anuŋ-ıla merḥabāsı var

[04] Niçün bu derd ü ḥasretümüŋ intihāsı yoḳ
Her nesnenüŋ çü ʿāḳıbet ü intihāsı var

[05] Çün ben yolına cān u cihān ḳılmışam fidī
Ṣoruŋ benüm-ile daḫı ne māceràsı var

[56a] [06] Dehhānī yār içün çekegör ḳahrını ilüŋ
Kim ḳanda genc var-ısa bir ejdehāsı var

89

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Yār ayrulıġı cānuma niçe cezā vire
Ḥaḳ yārı benden ayırana biŋ belā vire

[02] Aġyār raġmına dilerem bir ṣafālu yār
Ki_ol küslü yār-ıla baŋa ṣulḥ u ṣafā vire

[03] Geçdi dirīġ ʿömrüm ü bir daḫı ḳanı ʿömr
Kim beni ṣabra irüre andan vefā vire

[04] Niçün ḳanumı dökmege iver gele güni
Kim rūzgār öldi falān dip ṣalā vire

[05] Bu derd-ile ölür-isem ayruġa varmayam
Ol kim bu derdi baŋa virüpdür devā vire

[06] Nice ayaḳdan düşüp isteyevem anı
Ola ki baḫtum elin aluban ala vire

[07] Dehhānī ṣabr idegör ü ivme ki Kirdigār
Ṭāliʿde ne ki var-ısa anı saŋa vire

90

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] İy ʿāḳıl olma ġāfil olup yārı ḫūblaruŋ
Kim bī-vefālıġ oldı bugün kārı ḫūblaruŋ

[02] Var künc-i ʿāfiyetde otur genc-i ṣabr-ile
Kim yol urur bu ṭurra-i ṭarrārı ḫūblaruŋ

[03] ʿÖmrüŋ niçe yile vire topraġa döke ḫᵛār
Yüzüŋ suyını āteş-i ruḫsārı ḫūblaruŋ

[56b] [04] ʿCān virüben ṣatun alagör ʿışḳı sen müdām
Zīrā ki tīz geçer ḳamu bāzārı ḫūblaruŋ

[05] Ḳul olduġuŋa niçe ki iḳrār ḳılasın
Artar yüz anca ḥaḳḳuŋa inkārı ḫūblaruŋ

[06] Nāz u ʿitāb u cevr ü cefā vü ölüm-durur
Āyīn ü resm ü ʿādet-i kirdārı ḫūblaruŋ

[07] Āzād-iken Dehāni saḳın ḳayda düşmegil
Var bunda olma ḳalma giriftarı ḫūblaruŋ

[08] Hey hey bu söz ḫaṭā didüŋ estaġfirullāh id
Olsun Çalap hemīşe nigehdārı ḫūblaruŋ

91

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Göster yüzüŋi olma muḳayyed niḳāba hīç
Lāyıḳ degül niḳāb şehā āfitāba hīç

[02] Dür bigi der düzüleli yüzüŋe utanup
Oldı gül āb ḳalmadı ḳıymet gülāba hīç

[03] Baġrum kebāb oldı vü bu ṭurfa kim gözi
Esridi ḳan içer naẓar itmez kebāba hīç

[04] Sen yār vaʿdesine inanmaġıl iy göŋül
Aldanma teşne bigi ıraḳdan serāba hīç

[05] Dehhānī dürlü vaʿdelere ḳatlanur velī
İllā firāḳa kim döyemez bu ʿaẕāba hīç

92

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Yine urdum yüzümi ġurbete nā-gāh dirīġ
Yārı aġyāra ḳoyuban giderem āh dirīġ

[57a] [02] Fikr ü endīşe ḳulavuz ġam u ḥasret hem azuḳ
Hem-demüm āh u fiġān derd-ile hem-rāh dirīġ

[03] Ḳan yudaram susasam su yirine her dem āh
Ġuṣṣa yirem yiyesi yirine her gāh dirīġ

[04] Gitdügümce uzanur fikrüm ü endīşelerüm
Līk olmaz bu uzak yol baŋa kūtāh dirīġ

[05] Aġlayu giderem arduma baḳuban direm
Yine ayırdı beni yārdan Allāh dirīġ

[06] Yüz uraydum ayaġı tozına gitdükde velī
Gitdügümi aŋa kılmadılar āgāh dirīġ

[07] Bāri Dehhānīyi vaḳtā ṭapusında aŋuŋuz
Bilürem ḳulını aŋmayısar ol şāh dirīġ

93

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Eger irürse seni baŋa Kirdigār bugün
Saʿādet olay-ıdı ḳul u baẖt yār bugün

[02] Sen iẖtiyār-ıla bir dem bir araya gelmek
Gel iy nigāre ki yavlaḳdur iẖtiyār bugün

[03] Çevürme yüzüŋi benden bu rūzgār bigi
Ola ki yār ola benümle rūzgār bugün

[04] Ḳarār u göŋlümi alduŋ ne ḳaldı bir ḳuru cān
Anı daẖı ḳıluram yoluŋa nis̱ār bugün

[05] Senüŋ-ile yüze yüz içdügüm şarāb-ı ġurūr
Bilür-idüm ki idiser beni ẖumār bugün

[06] Gözüm deŋize dönüpdür şehā firāḳuŋdan
İnanmasaŋ gel ü gör kim ḳanın aḳar bugün

[57b] [07] Didüŋ viṣālümi Dehhānī bulısar bir gün
Bu baẖt-ı devleti Ḥaḳdan göŋül umar bugün

94

mefʿūlü/fāʿilātü/mefāʿīlü/fāʿilün

[01] Ol cādū gözlü cengine her kim esīr ola
İşi [anuŋ müdām] fiġān u nefīr ola

[02] Zāhid baŋa bu bunca naṣīḥat neden ḳılur
Āẖir göŋül ḳanı ki naṣīḥat-pezīr ola

[03] Şarṭ itdüm-idi ʿışḳa göŋül virmeyem velī
Baġlar ḳażā gözin niçenüŋ kim baṣīr ola

[04] Cān tuḥfe virürem ḳılagörsün ḳabūl kim
Tuḥfe ḳabūl olur niçeme kim ḥaḳīr ola

[05] Çīn itmesün ḳaşını ẖaṭā didigüm didi
Çīnde saçı ḳoḳusına beŋzer ʿabīr ola

[06] Beŋzer-idi ḳaşına hilāl olsadı ḳara
Beŋzer tamām yüzine bedr-i münīr ola

[07] İki cihān ḥasūdum olursa düçārdan
Ne ġam çü yār göŋli benüm-ile bir ola

[08] Vaḳtüŋ faḳīr oldısa Dehhānī ġam yime
Sulṭān daḫı ṭapusına irse faḳīr ola

95

mefāʿilün/feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

[01] Ne gördi yār ki bizden iŋen uṣanmışdur
Meger yalanına düşmenlerüŋ inanmışdur

[02] Lebinden ayru olımaz ḳara beŋi her dem
Bu zāġı gör ki niçe şekkere ṭaṭanmışdur

[58a] [03] Ḳara ḳaşıyla ala gözi ḳanumuzı döker
Ḳaşına cādū gözi_anuŋ meger ki ṭanmışdur

[04] Güle güle ṭonanuban ḳaçan ki bāġa gelür
Ḫacil ḳılur güli kim bāġda ṭonanmışdur

[05] Nice ki micmer odına yanarsa ʿūd u ʿabīr
Dehānī hecri odına şu resme yanmışdur

96

feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

[01] Yār benden ḳaçup aġyāra baḳarsın ne-y-içün
Ġayret odı-y-ıla cānumı yakarsın ne-y-içün

[02] Beni odlara yaḳup topraġumı bāda virüp
Düşmenüŋ yolına su gibi akarsın ne-y-içün

[03] Zülfüŋi özgelerüŋ boynına zencīr urup
Göricek benüm adum delü daḳarsın ne-y-içün

[04] İy gözüm yiri-durur ḳanuŋı ger yire dökem
Rāzumı aġlayuban ḫalḳa çaḳarsın ne-y-içün

[05] Merḥamet gözi-y-ile özgelere baḳubanın
Vāy ki Dehhānīyi ḳahr-ıla yakarsın ne-y-içün

97

mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün

[01] Eger ḳorḳar-ısaŋ ol ṣoŋ nefesden
Var elüŋ yu bu nefsānī hevesden

[02] Nefes ṭut nefsüŋüŋ boynını urġıl
Ki ʿĪsī ölü dirildür nefesden

[03] Bu ḳuşca cānuŋa anca inanma
Ki nā-geh uçısardur bu ḳafesden

[58b] [04] Bu dünyā bāġına maġrūr olma
Ki gülin dirimezsin ḫār u ḫesden

[05] Piyāde eyledi niçe şehi māt
Ruḫ urup bu bisāṭ üzre feresden

[06] Ḳul ol ol şāha kim īmīn olasın
Uzun gün şaḥneden gice ʿasesden

[07] Dirīġā kārbān geçdi vü göçdi
Uyanmaduŋ bu ġavġā-yı ceresden

[08] Ne menzile iresin kim bu ġaflet
Yoluŋı baġlamışdur pīş ü pesden

[09] Eger Dehhānī ṭāvūs-ı melāyik
Olursaŋ kem gör özüŋ bir megesden

Divanda Olmayan Daha Önce Yayınlanmış Gazelleri

98[9]

mef ʿū lü / me fā ʿī lü / me fā ʿī lü / fe ʿū lün

[1] Ṣabr eyle göñül derdüŋe dermān ire umma
Cān atma oda bīhude cānān ire umma

[2] Gözüŋ ṣadefinden nice dürdāne dökersin
Şol dişi güher dudağı mercān ire umma

[3] Gül vaṣlı dilerseŋ ḳo bu feryādı i bülbül
Gül ġonca lebi aġzı gülistān ire umma

[4] İnceldise hecr ile ḳarınca gibi bilüŋ
Firḳat nice bir ola Süleymān ire umma

[5] Yaʿḳūb bigi ḥüzn ile ḳatlan bir iki gün
Bir gün ḫaber-i Yūsuf-ı Kenʿan ire umma

[6] Feryād u fiġān itme i bülbül daḫı aġzuŋ
Yum ġonca gibi yine gülistān ire umma

[7] Maḳṣūd etegi kim ele düşvār irişür
Yırtma yaḳaŋı elüŋe āsān ire umma

[8] Aġyār elinden saŋa şol yār irimez
Āşkār ola bir gün …pinhān ire umma

[9] Bu resme ki Dehhānī-durur şemʿ gibi zār
Başdan ayaġa hem yana pāyān ire umma

9 Gazel, Köprülü'nün özel kitaplığında bulunan bir şiir mecmuasında yer almaktadır. Köprülü, yazıda mecmuanın Hicrî 8-9. asır şairlerinin eserlerini ihtiva ettiğini belirtmiş, hakkında başkaca bir bilgi vermemiştir. Köprülüzâde 1926: 5.

99[10]

me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün

[1] Boyuŋ cennetde Ṭūbīye eger ṣalmaz-ısa sāye
Kim anı cennet ehlinden naẓarda bir çöpe ṣaya

[2] Egerçi kim muṭavveldür saçuŋuŋ hīç ucı yoḳdur
Sor āhir ḳıl-be-ḳıl disün nesīm-i ġāliye-sāya

[3] Dişüŋ dürlerine lālā olursa lüʾlüʾ-i lālā
Bu manṣıb çoḳ degül midür bugün lüʾlüʾ-i lālāya

[4] H̱aṭ u ḫāl u saçuŋ görüp göŋül sevdāsına düşmiş
Zī miskīn göz ḳara idüp ne düşdi bunca sevdāya

[5] Cemālüŋle bir araya gelür olsa muḳābil ay
Cemālüŋ ittiṣālinden düşer biŋ iḥtirāḳ aya

[6] Göŋül virdüm belā aldum ḳad-i bālāŋı çün gördüm
Göŋül virmek belāyimiş bilimedüm bu bālāya

[7] Ḳalem yazdı bu sevdāyı başuma ger ḳalem bigi
Başum gitse yiter baŋa bu sevdā sūd u sermāye

[8] Bu sevdāŋ odıdur dün gün yanar içümde pinhānī
Sirāyet idüben birgün dutışısar süveydāya

[9] Söziyle gerçi Dehhānī güher ḳanı-durur illā
Zer oldı işi çün virdi göŋül sen sīm-sīmāya

10 Ömer Bin Mezîd, *Mecmûatü'n-Nezâ'ir*, Haz. Mustafa Canpolat, TDK Yayınları, Ankara 1982, s.42.

100[11]

me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / fe ʿū lün

[1] ʿAceb bu derdümüŋ dermānı yoḳ mı
Yā bu ṣabr itmegüŋ oranı yoḳ mı

[2] Yanaram mūmlayın başdan ayaġa
Nedür bu yanmaġuŋ pāyānı yoḳ mı

[3] Güler düşmen benüm aġladuġuma
ʿAceb şol kāfirüŋ īmānı yoḳ mı

[4] Delüpdür cigerümi ġamzeŋ oḳı
Ara yürekde gör peykānı yoḳ mı

[5] Ṣu gibi ḳanumı topraġa ḳarduŋ
Ne ṣanursın ġarībüŋ ḳanı yoḳ mı

[6] Cemāl-i ḥüsnüne maġrūr olursın
Kemāl-i ḥüsnüŋüŋ noḳṣānı yoḳ mı

[7] Begüm Dehhānīye ölmezden öŋdin
Ṭapuŋa irmegüŋ imkānı yoḳ mı

101[12]

me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün

[1] Zihī devlet ki gözlerüm yüzüŋden oldı nūrānī
Viṣālüŋ luṭf idüp ṣavdı başumdan girü hicrānı

[2] Severem seni cān bigi ḫaṭā didüm maʿāẕallāh
Ne miḳdārı ola cānuŋ ki beŋzedem saŋa cānı

[3] Yüce boyuŋ ḳılur bende çemende serv-i āzādı
Yüzüŋ mihri ider tābān felekde māh-ı tābānı

11 Mustafa Canpolat, *age*, s.133-134. Dehhânî'nin bu şiirine Ahmedî ve Ömer nazire söylemişlerdir. Ahmedî'nin naziresinin matlaı: "'*Aceb bu miḥnetüŋ pāyānı yoḳ mı / Baŋa bir rāḥatuŋ imkānı yoḳ mı*". s.34; Ömer'in nazîresinin matlaı: "*Lebüŋi ṣormaġuŋ imkānı yoḳ mı / Gedāya şehlerüŋ iḥsānı yoḳ mı*" s. 34-35.

12 Mustafa Canpolat, *age*, s.32-33.

[4] Eger emse-y-idi senüŋ leb-i laʿlüŋden İskender
Niderdi isteyüp bunca cihānda āb-ı ḥayvānı

[5] Egerçi cemʿe şemˇ iseŋ begüm her cemʿ arasında
Perīşān ḳılma saçuŋı esirge ben perīşānı

[6] Bugün çün ḥüsn devrānı senüŋdür ay u adıyla
Süre gör devr-i ḥüsnüŋi ki geçer ḥüsn devrānı

[7] Cemālüŋ iy büt-i Çīnī cihānı dutdı ser-tā-ser
Nitekim Rūm ilin şiʿriyle bugün dutdı Dehhānī

102[13]

me fā ʿi lün / fe ʿi lā tün / me fā ʿi lün / fe ʿi lün

[1] Bahār irişdi vü ḳıldı cihānı nūrānī
Gelüŋ teferrüc idelüm gül ü gülistānı

[2] ʿAceb ne siḥr oḳıyup seḥer yili ürdi
Ki cennet itdi gül-i terle bāġ u būstānı

[3] Cemāl-i ṭalʿatı Leylī güle mi virdi ʿaceb
Ki itdi ʿāşıḳ-ı Mecnūn hezār-destānı

[4] Eger gül urmadısa bülbülüŋ yüregine oḳ
Niçün bulaşdı ḳızıl ḳana şöyle peykānı

[5] Ḳadeḥ elümde vü sāḳī nedīm ü ḳarşuma gül
Disün ḥasūd görüben zī ʿayş-ı sulṭānī

[6] Geçürme furṣatı boynuŋ egüp benefşe bigi
Ki gül bigi geçer uş tīz ʿömr devrānı

[7] Süci yirüŋ ḳanıdur yir yutmadın sen iç
Bu gül deminde ki Ḳārūn-ı muhteşem ḳanı

[8] Çü ʿömr bāḳī degüldür gül ü şarāb ile ḫoş
Bu bāḳī ʿömrüni sür tā ki ʿömrdür fānī

13 Yasemin Ertek Morkoç, *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiu'n-Nezâir'i*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nezahat Öztekin, İzmir 2003, C.3, s.2280. Gazel ayrıca Köprülü tarafından da tanıtılmıştır. Köprülüzâde 1926: 5.

[9] Nice nedīm ü nice dost didi ḳumrı bigi
Yārinden ayru düşelden bu resme Dehhānī

103[14]

me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün / me fā ʿī lün

[1] Zihī gevher ki_arulıḳda güher-veşdür dişi lūlū
Yüzin görüp urur yire özin her dem gül-i ḫod-rū

[2] Yüzi güldür saçı sünbül boyı serv ü lebi şekker
Melek-sīret Ḥasen-ṣūret ḳaşı fettān gözi cāẕū

[3] Bilüsüzlik idüp bu kim muḳābil oldı yüzine
Ḳamuya rūşen oldı kim ḳatı yüzlü-y-imiş gözgü

[4] Yiridür ṭaġlara düşsem bugün Ferhād-veş andan
Ki şīrīn sözleri vardur şekerden hem daḫı ṭatlu

[5] Nice gözleyem ol ḳaşı ki ḫışmı yasını ḳurmuş
Atar kirpükler oḫını pey-ā-pey gözüme ḳarşu

[6] Bilinden kimsene hergiz ḫaber virmeye bir ḳılca
Kemer ger ḳıl yaranlara ḫaber vermez ise gizlü

[7] Degül mümkin ki göŋülden ögütle çıḳaram anı
Aġarmaz hīç Dehhānī yuyuban ṣūret-i Hindū

104[15]

mef ʿū lü / me fā ʿī lü / me fā ʿī lü / fe ʿū lün

[1] Luṭf itse vefā ḳılsa bize yār nolaydı
Kör olsa işitse anı aġyār nolaydı

[2] Biŋ dürlü ḳavil eyler ise birine ṭurmaz
Ḫūblarda bütün olsa bu iḳrār nolaydı

14 Mustafa Canpolat, *age*, s.54-55. *Ahmedî'nin "Ne ġamzeŋ oḫı kim atsaŋ nişāna irer iy meh-rū / Yavuz göz görmesün sini eyā Türk-i kemān-ebrū*" matlalı gazeline naziredir.

15 Günay Kut, "Yazmalar Arasında II" *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul 1988, s.183. (181-198).

[3] Yār bilse nice sevdügümi cān u göŋülden
Derdüme eger eylese tīmār nolaydı

[4] Yā bellü vefā itse yā göŋülümi virse
Yā ḳılsa beni zülfine berdār nolaydı

[5] Dehhānī müdām olsa bu maʿşūḳ muḥibbi
Yanup yaḳılup eylemese zār nolaydı

Kaynaklar

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C.2, Mektebetü'l-Kudsî, H. 1351 Kahire.

Akalın, Mehmet (2001), "Ahmedî'nin Dili" *Dil Yazıları*, Haz. Recep Toparlı, Ankara: Atatürk Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 163-365.

Akdoğan, Yaşar (1988), *Ahmedî Divanından Seçmeler*, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Akdoğan, Yaşar (tarihsiz), *Ahmedî Divanı*,

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0

Akün, Ömer Faruk (1994), *XII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri* (12-16 Eylül 1994), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Alparslan, Ali (2002), "Kıta", *DİA*, C.25, s. 505-506.

Bilgin, Orhan (2013) "Yazma", *DİA*, C.43, s. 369-373.

Canpolat, Mustafa (1982), *Ömer Bin Mezîd Mecmûatu'n-Neza'ir*, Ankara: TDK Yayınları.

Derdiyok, İ. Çetin (1994), "Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış" *Yedi İklim*, S.55, s.59-63.

Ersen Ersoy, Ümran Ay, "Hoca Dehhânî Hakkında Yeni Bilgiler" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.15, İstanbul 2015, s. 1-26.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1960), *Hatiboğlu-Bahru'l-Hakâyık*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Hoca Dehhânî, *Divan*, Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, No:251/811.

İlaydın, Hikmet (1974), "Anadolu'da Klasik Türk Şiirinin Başlangıcı", *Türk Dili Dergisi*, S.275, s. 765-774.

İlaydın, Hikmet (1978), "Dehhânî'nin Şiirleri",*Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Yazı Kurulu: Mustafa Canpolat, Semih Tezcan, Mustafa Şerif Onaran, TDK Yayınları, s.137-176.

İpekten, Haluk (1989), *Aruz Ölçüsü*, Erzurum: Erzurum Üniversitesi Yayınları.

İsen, Mustafa, Cemal Kurnaz (1990), *Şeyhî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Köksal, Mehmet Fatih (2006), "Nazire -Türk Edebiyatı kısmı-", *DİA*, C.32, s. 456-58.

Köprülüzâde, Fuad (1926), "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri Hâce Dehhânî", *Hayat Mecmuası*, S.1, s.4-5.

Köprülüzâde, Fuad (1928), "Selçukîler Devri Edebiyatı Hakkında Bazı Notlar", *Hayat Mecmuası*, S.103, s.4.

Köprülü, Fuad (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kut, Günay (1988), "Yazmalar Arasında II", *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul, s.182-198.

Kut, Günay (2004), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C.IV*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 304-564.

Mansuroğlu, Mecdut (1947), *Anadolu Türkçesi (XIII. asır) Dehhânî ve Manzûmeleri*, İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası.

Morkoç, Yasemin Ertek (2003), *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiu'n-Nezâir'i*, III Cilt, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Nezahat Öztekin, İzmir.

Sevinçli, Veysi (2007), *Hatiboğlu Letâyifnâme*, İstanbul: Töre Yayın Grubu.

Sümer, Faruk (2001), "Karamanoğulları", *DİA*, C.24, s.454-460.

Şarlı, Mahmut (2001), "Medine-i Münevvere'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesinde Bulunan Edebiyatla İlgili Türkçe Yazma Eserler", İlmî *Araştırmalar*, S.11, s.99-112.

Şikârî (2005), *Karamannâme,* Hazırlayanlar: Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu, İstanbul: Karaman Belediyesi Yayını.

Türk, Vahit (2009), *Hatiboğlu-Bahru'l-Hakâyık*, Ankara: TDK Yayınları.

Yavuz, Kemal (1991), *Şeyhoğlu Kenzu'l-Kübera ve Mehekkü'l-Ulema',* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Sözlük

'Abher: Ar. Nergis çiçeği.

'Abîr: Ar. Sandal otu, misk, gülsuyu ve kafurdan yapılan bir tür hoş koku.

Ağ u karası (olmak): Dedikodusu olmak

Ağız ağız sormak: Öpmek, çok yakınına gelerek konuşmak

Al: Hile

'Ale't-tahkîk: Ar. Kesin olarak, kuşksuz, besbelli

Aparmak: Götürmek

'Ar'ar: Ardıç

Ayık oyuk: 1.Bomboş, işsiz güçsüz, 2. Bostan korkuluğu gibi

Baş eylemek: Yara çıkarmak

Baş itmek: Başına kaldırmak, yukarı kaldırmak

Baş: Yara

Benât: Ar. Kızlar

Boş eylemek: Çözmek

Bûryâ: Far. Kamıştan dokunmuş hasır

Bürdbâr: Far. Uysal, ağırbaşlı, sabırlı, tahammüllü (kimse)

Can oynamak: Canını feda etmek

Çakmak: 1.İyice anlatmak, bildirmek, tanıtmak, ifşa etmek. 2. Kovlamak, gamzetmek, jurnal etmek

Çeng: Far. 1. Pençe, 1. Çalgı aletlerinden bir saz çeşidi

Da'vât: Ar. Dualar, niyazlar, çağırışlar

Denemek: Dikkatle bakmak, gözetlemek

Deng: Far. Hayran, sersemlemiş, şaşkın

Döymek: Dayanmak, tahammül etmek

Dûn: Ar. Alçak, aşağı, aşağılık

Dürmek: Katlamak, kapatmak

Dürrâc: Ar. Eti gevrek, keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç kuşu

Düşmek: İnmek

Enek: Çene

Esrimek: 1. Sarhoş olmak, kendinden geçmek, aklını kaybetmek, 2. Çok kızmak, azgınlaşmak, sertleşmek

Evvel bahar: İlk yaz

Feres: Ar. At, kısrak

Garîk: Ar. Boğulmuş, batmış

Garre: Ar. Gafil, gaflette bulunan

Gayb-dân: Ar. Far. Gaybı bilen

Gile: Far. Yanıp yakılma, sızlanma, şikayet

Girih: Far. Düğüm

Göyünmek: İçin için yanmak

Göz dutmak: 1. Gözü tutmak, beğenmek, 2. Nazara gelmek

Gözden bırakmak: Gözden düşürmek

Gözgü: Ayna

Guş itmek: Far. Tr. Kulak kesilmek, iyi dinlemek

Güle gitmek: Gülerek gitmek

Gül-i sūrī: Far. Kırmızı reyhan çiçeği

Hamâyil: Ar. Tılsım, muska

Har u hes: Far. Çer çöp, çalı

Harîk: Ar. Yangın

Harf dutmak: Far. Tr. Birisinin aleyhinde konuşmak

Hasra gelmek: Ar. Tr. Tahayyül ve tasavvur etmek

Hayl: Ar. Topluluk, grup

Ho: ey, hey, işte

İntikam itmek: Ar. Tr. Öç almak

İrin düzmek: Dudak oynatmak, şarkı söylemek, konuşmak

İrte geçe: Sabaha kadar

İşitmeze urmak: Kulak ardı etmek, duymazlıktan gelmek

Kâh: Far. Saman, saman çöpü

Kan kaşınmak: Kan işemek

Kara nâme: Amel defteri

Kej: Far. Eğri

Kesâd: Ar. 1. Alışveriş, pazar durgunluğu

Kıya bakmak: Öldüresiye, kıyasıya bakmak

Kıyma göz: Çekik göz, yan bakış, koyu ela göz

Kirişme: Far. 1. Yan bakış, 2. Cilve yaparak göz kırpmak, cilve ile kaş göz işareti yapmak, 2. Sihir, büyü

Kitap tutmak: Kuran çarpmak

Koçmak: Kucaklamak, sarılmak

Komak: Bırakmak

Kuz: Ar. Bardak, kadeh, tas, çanak

Künhüne irmek: Bir şeyin aslını, özünü anlamak

Küslü: Gücenmiş, darılmış

Mâ-fât: Ar. Kaybolan, elden çıkan şey

Masaf: Ar. Savaş, muharebe

Matar: Ar. Yağmur

Mehd: Ar. Beşik

Merhaba kılmak: Ar. Tr. Kadeh sunmak

Merîd: Ar. İnatçı, söz dinlemeyen, dik başlı

Meşreb: Ar. İçecek şey

Mis: Far. Bakır

Mişkât: Ar. 1. Duvarda açılmış kandil hücresi, lambalık

Mugaylan: Ar. Çöl dikeni, deve dikeni

Murvârî: Far. İnci

Müdām: Ar. Daima, sürekli, devamlı

Mühre atmak: Far. Tr. Taşlarla göz bağcılık etmek

Nazzaralık: Ar. Bakmaklık, bakışlık

Nemâ: Ar. 1. Artma, çoğalma, 2. Büyüme, uzanma

Nebât: Ar. Toprakta yetişen, biten her çeşit bitki

Nefehât: Ar. Hoş kokulu esintiler

Pârsâ: Far. Günahlarından tövbe etmiş, temizlenmiş kimse

Rah: Ar. Şarap

Râyet: Ar. Sancak, bayrak

Râygân: Far. Bedava, karşılıksız

Semen: Ar. Paha, değer, kıymet

Semen: Far. Üç yada beş yapraklı Van gülü, Mısır gülü, Sakız gülü, Peygamber çiçeği tabir olunan güldür

Senek: Ağaçtan veya topraktan yapılmış su kabı, testi

Serbâr: Far. Engel, zahmet

Serheng: Far. Komutan

Sevinmek: Sevindirmek

Sûd: Far. Fayda, kazanç

Susak: Tahta kova, maşrapa, su kabı, çomça

Şebâb: Ar. Gençlik, tazelik

Tanlacak: Sabah vakti

Tanmak: Danışmak, istişare etmek

Tapunı istemek: Hizmetini görmeyi istemek

Tarrâr: Ar. Yankesici

dudaş olmak (dutaş,tudaş, tutaş): 1. Karşılaşmak, rastlamak, yaklaşmak 2. Meşgul olmak, çalışmak

Teferruk: Ar. Ayrılma, dağılma

Turfa: Ar. Yepyeni, görülmedik şey

Tütün: Duman

Ugru: Hırsız

Ulu'l-ebsâr: Ar. İdrak sahipleri, anlayış sahipleri, her şeye dikkat ederek ibret gözüyle bakanlar

Uzağ olmak: Uzayıp gitmek

Vâlih: Ar. Şaşırmış, hayrette kalmış, hayret içinde

Yalguz: Yalnız, sadece

Yanar: Kibrit, fener

Yari kılmak: Far. Tr. Yardım etmek

Yaşınmak: Yaşmak örtünmek, yüzünü gizlemek

Yavlak: Pek, çok, gayet

Yazı: Düzlük, ova

Yeng: Far. Tarz, usûl, biçim, şekil

Yile gitmek: 1. Koşarak gitmek, 2. Boşuna gitmek, 3. Atmak, değer vermemek

Yilek: Okun yay kirişine takılan kısmındaki tüy

Yire depmek: Tekmelemek, yere çalmak

Yiyesi: Yiyecek

Yiyüvarmak: Yiyip bitirmek

Yoluna baş oynamak: Canını feda etmek

Yorınmak: 1. Heveslenmek, 2. hayal etmek

Zebâna virmek: Far. Tr. Dile getirmek, dillendirmek

Zîr u bem: Far. Tar, ud gibi aletlerden çıkan en ince ve en kalın sesler

Matlalar Dizini

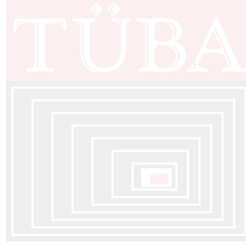
Daha Önce Bilinen Gazellerin Dizini

G100 ʿAceb bu derdümüŋ dermānı yoḳ mı / Yā bu ṣabr itmegüŋ oranı yoḳ mı

G101 Zihī devlet ki gözlerüm yüzüŋden oldı nūrānī / Viṣālüŋ luṭf idüp ṣavdı başumdan girü hicranı

G102 Bahār irişdi vü ḳıldı cihānı nūrānī / Gelüŋ teferrüc idelüm gül ü gülistānı

G104 Luṭf itse vefā ḳılsa bize yār nolaydı / Kör olsa işitse anı aġyār nolaydı

Dizin

(Dizin TürkSözDiz programıyla yapılmıştır. Kasideler K kısaltmasıyla gösterilmiştir.)

beŋzet -
b.- digüm 07/05
b.- ene 63/02
b.- eyüm 26/04
b.- ür 10/06
b.- ürsem 26/05

ber
b. 72/02

be-rāh
b. itdüm 43/03

berāt
b. virdi 03/13

berdār
b. 104/04

berekāt
b. 03/10

berg
b. 79/02

beri
b. olur 26/04

berk
b. ṭut 28/06

berü
b. 33/01

besle -
b.- di 71/07
b.- mese K1/10

beşer
b.+ durur K2/08

beter
b. 65/06

beze -
b.- mişdür K1/01
b.- mişsin K1/16
b.- nmişdür K1/06
b.- sün K1/21

bezen -
b.- ür K1/20

bezm
b.-i şehenşehdür K1/12

bıŋar
b. ḳıl 46/03

bıraḳ -
b.- dı 78/06, 83/02
gözden b.- dı 11/02
b.- ur 78/03

bıraḳmaḳ -
b.- uban K1/16

bī-bāl
b. 04/05

bī-başar
b. 26/05

bī-başarlıġ
b. 71/03

bī-cān
ṣūret-i b. 18/03

bī-çāralıḳ
b. 70/02
b.+ da 70/02

bī-çāre
b. 16/01, 19/03, 62/07
b.+ den 48/02

bī-dil
b. 76/03

bigi
b. 01/01, 01/03, 01/06, 01/08, 02/02, 03/21, 06/06, 09/05, 10/06, 101/02, 102/06, 102/09, K1/08, K1/13, K1/16, K1/20, K2/19, 11/04, 11/07, 12/02, 16/06, 18/03, 19/02, 19/04, 27/05, 30/05, 44/02, 47/03, 53/03, 58/03, 61/05, 74/02, 76/02, 76/07, 80/07, 81/02, 86/02, 88/02, 91/02, 91/04, 93/03, 99/07

biḥamdillāh
b. K1/17

bī-hude
b. 98/01

bī-hūş
b. 72/07

ḫādim
ḫ.+ idür 09/02

ḥadīs̱
ḥ.+ üm 69/02

ḥaērā-pūş
ḥ. 03/12

ḫāk
ḫ. K2/04, 83/04, 73/02
ḫ.+ dür 17/04

ḥaḳ
ḥ. K1/23, K2/05, 35/03, 35/04, 40/03, 54/04, 60/01, 89/01
ḥ.+ dan 87/02, 93/07
ḥ.+ ıyiçün 59/03

ḥaḳīḳat
ḥ. 44/02

ḥakīm
ḥ. 79/01

ḥaḳīr
ḥ. ola 94/04

ḥaḳḳ
ḥ.-ı nemek dutmayısar 12/03
ḥ.+ ı 41/03
ḥ.+ ınca 02/03
ḥ.+ umda K1/25
ḥ.+ ūŋa 90/05

ḥāl
ḥ.+ e 78/06
ḥ.+ üme 14/04
ḥ.+ ümi 14/02, 41/05

ḫāl
ḫ. 99/04
ḫ.+ üŋ 80/04

ḫāliṣ
ḫ. olasın 52/02
ḫ. olupdur 41/04

ḫalḳ
ḫ. 74/03
ḫ.+ a 04/06
ḫ.+ uŋ 17/06
ḫ. çaḳasın 74/04
ḫ. çaḳarsın 96/04

ḥalḳa
ḥ. 09/05, 65/03
ḥ.-i belāya düşer 64/02
ḥ.+ sına 63/04
ḥ.+ yı 78/03
ḥ.+ a urur 64/02

ḫalvet
ḫ. 82/03
ḫ.+ ce 07/03
ḫ.+ de 52/05, 74/04
ḫ.+ inden 79/03

ḫām
ḫ. 08/06
ʿanber-i ḫ. 07/04
sevdā-yı ḫ. 84/04
sīm-i ḫ. 77/02
ḫ. itdi 49/04

ḥamāyil
ḥ.+ dür 28/01
ḥ.+ e 53/03

ḥamīde
ḥ. 15/05

ḫamr
ḫ.+ a 75/04

ḫamūş
ḫ. 10/03

ḫāmūş
ḫ. 72/03

ḫançer
ḫ. 39/05
ḫ. çeküp 68/04

ḥandān
ḥ.+ durur 02/05

ḫār
ḫ. 75/03, 79/07, 86/04, 97/04
zaḫm-ı ḫ. 81/03
ḫ.-ı cefā K2/03
ḫ. ḳılur 11/04

ḫar
ḫ.+ durur 58/04

tevbe ḳ.- a 03/22, 79/10
ḳ.- agörsün 94/04
ʿarża ḳ.- alı 01/03
naẓar ḳ.- alı 17/03
ḳ.- am 83/01
ḳurbān ḳ.- am 05/04
türāb ḳ.- am 59/02
yaġma ḳ.- an 39/01
cefā ḳ.- asın 44/01
devā ḳ.- asın 44/01
iḳrār ḳ.- asın 90/05
naẓarı ḳ.- asın 34/03
ḳ.- dı 01/01
ʿayān ḳ.- dı 27/03
delü ḳ.- dı 49/02
kemān ḳ.- dı 27/05
kesād ḳ.- dı 32/04
naẓar ḳ.- dı 03/02
nūrānī ḳ.- dı 102/01
sefer ḳ.- dı 19/01
yeksān ḳ.- dı 23/02
zaʿferāni ḳ.- dı 06/03
zer ḳ.- dı K2/20
daʿvī ḳ.- duġısa 53/02
ṣaru ḳ.- dum 56/03
sefer ḳ.- dum K1/22
puḫte ḳ.- dumısa 49/04
ḳ.- duŋ K1/25
hilāl ḳ.- duŋ 47/06
ʿayb ḳ.- duŋuz 61/02
ḫaṭā ḳ.- ma K2/10
perīşān ḳ.- ma 101/05
dermān ḳ.- madı 23/06
ḳara ḳ.- madı K2/13
āgāh ḳ.- madılar 92/06
dermānı ḳ.- maduŋ 58/05
vefā ḳ.- masa 45/07
meyl ḳ.- maz 46/03
vefā ḳ.- maz 57/05
naẓar ḳ.- mış 84/06
fidī ḳ.- mışam 88/05
ḳ.- sa 104/04
dermān ḳ.- sa 05/01
ḫᵛār ḳ.- ursa 86/02
vefā ḳ.- sa 104/01
ʿaṭā ḳ.- saŋ 44/04
naẓarı ḳ.- saŋ 34/03
ḳ.- uban 66/05
ḳara ḳ.- up 11/07, 16/06
tevbe ḳ.- up 75/04
nīst ḳ.- updur 73/04
ḳ.- ur 101/03, 11/08, 81/06
āşikāre ḳ.- ur 78/03
cilve ḳ.- ur 03/14
cüdā ḳ.- ur 29/01
dermān ḳ.- ur 16/07
devā ḳ.- ur 29/03
diri ḳ.- ur 63/05
ḫacil ḳ.- ur 04/04, 95/04
ḫār ḳ.- ur 11/04
ḫaṭā ḳ.- ur 29/02
ḫudā ḳ.- ur 29/01
kebāb ḳ.- ur 59/01
kerem ḳ.- ur 29/05
merḥabā ḳ.- ur 29/05
mübtelā ḳ.- ur 29/04
nāle ḳ.- ur 01/01
naṣīḥat ḳ.- ur 94/02
nigūn ḳ.- ur 80/02
nis̱ār ḳ.- ur 01/12
secde ḳ.- ur K1/15
yaġma ḳ.- ur 32/03
nis̱ār ḳ.- uram 93/04
ḳ.- ursa K1/03
cefā ḳ.- ursa 88/01
nāle ḳ.- ursa 77/05
serzeniş ḳ.- urısa 86/01

ḳıl
ḳ. 84/06, 99/02
ḳ. disün 99/02
ḳ.+ ına 78/02
ḳ. yaranlara 103/06
ḳ. yarar 84/06

ḳılca
ḳ. 103/06

ḳılıc
ḳ. 65/05

ḳılmaḳ
naẓar ḳ. 40/01

ḳına -
ḳ.- r 46/05

ḳıṣṣa
ḳ.+ ma 37/05

ḳıy -
cānuŋa ḳ.- ar 46/01

nacaḳ
n. 01/06
n. urasın 48/06

nā-gāh
n. 92/01

nā-geh
n. 48/05, 97/03

nā-gehān
n. 78/06

naḳd
n.+ i 85/05

naḳḳāş
n. 03/20

naḳş
n. 01/09
n.+ ı 03/20
n.+ ını 03/19

nāle
n. K2/02, 21/02
n. ḳılur 01/01
n. ḳılursa 77/05

namāz
n. 49/03

nāme
n. 21/04
n.-i tābān 03/17
n.+ de 21/04
n.+ mi 15/04
n.+ sin K2/13

nāmūs
n.+ ı 75/05

nār
n.+ ına 37/03

naṣīb
n. ola 52/05

naṣīḥat
n. 94/02
n. ḳılur 94/02
n. virmeŋüz 37/06

nāz
n. 90/06

naẓar
n. 43/01
ehl-i n. 69/03, 72/01
tīr-i n. 65/03
n.-ı ṣafā 44/02
n.+ da 99/01
n.+ ı 22/01
n.+ ı ḳılasın 34/03
n.+ ı ḳılsaŋ 34/03
n. itmez 91/03
n. ḳıl 22/03
n. ḳılalı 17/03
n. ḳıldı 03/02
n. ḳılmaḳ 40/01
n. ḳılmış 84/06
n. ursaydı 67/06

nazar
n.+ ı K2/20
n.+ um K2/01

naẓm
dür-i n.+ uŋa 09/05

nāzük
n. 82/05

naẓẓāralıḳ
n. 70/04

nağme
n.-i dāvūd K1/03

ne
n. 01/07, 02/05, 03/02, 03/12, 08/05, 100/05, 101/02, 102/02, K1/25, K2/16, 13/05, 14/04, 14/06, 16/02, 17/02, 17/06, 19/04, 22/06, 24/04, 24/05, 24/06, 26/05, 28/02, 28/03, 28/04, 34/05, 34/06, 37/07, 46/02, 46/05, 46/06, 46/07, 47/04, 48/01, 48/03, 48/04, 49/06, 50/03, 50/05, 51/03, 53/02, 53/05, 56/01, 56/04, 58/02, 59/05, 62/03, 66/01, 66/06, 67/02, 67/04, 67/07, 69/05, 69/06, 70/03, 71/01, 71/05, 71/08, 75/01, 76/07, 77/03, 78/03, 79/02, 82/04, 84/05, 85/04, 88/05, 89/07, 93/04, 94/07, 95/01, 97/08, 99/04
n.+ dür 05/04, 100/02, 45/03, 48/01
n. eyledi 18/06
n.+ ler 40/05, 65/05

Tıpkıbasım

Şeyhülislam Arif Hikmet Bey Kütüphanesi,
Mecmua-ı Devâvîn, 251/811, vr. 28a-58b

TÜBA

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

خشنگ باغده بو شیشی مقابل اولدی | صنبن تمغلد بو آبره پروانه گل

زلف دلار خنیزی برم خاطرم گرلمش در | بره اوکت دون صنوبر کوکلمی آلدی در

کندوکه وارا کوردکی بو رای زاهدم دین | تو را دریکسن اتلنگ یا زوسی چون دلده در

کم سو دکز الدی بن سوجک حطام در | گفتن یم آتین کیم یا ... زنده در

صورت نقش کزین کاو زبت پرست در | عاشق وصادق و ... اوطربله در

شیخی بهار گکری منفعت موج اولدک | کنکر شهیده ... دوغلده در

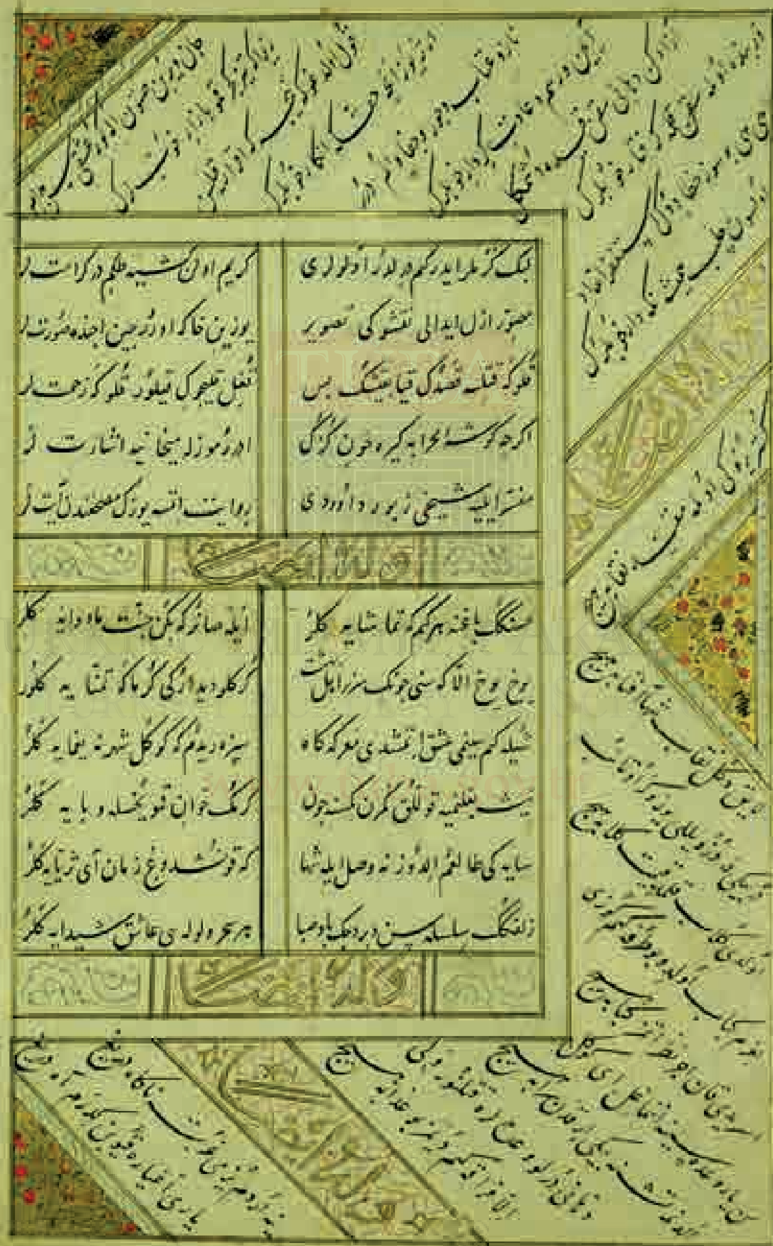
بار ای سرو چمن سیرانت کیم سیران وقتدر | سوزه گل بلبل کبی گل کیم گلستان وقتدر

سیم وزر ... نثار آیا عکا صحرا و باغ | دیجه قل بردم قدم لطفک احسان وقتدر

آیت رحمت ... جان لذتی | اولو دیر ... آب حیوان وقتدر

روزگارک صورتی جنت ... گستره | اهل معنی ... نور و غلمان وقتدر

لاله یکی خرم اول نرگسله ... | گل یوزی خندان ... زمان وقتدر

[illegible]

توزکی او خسته دل دلدی که اولدی بو — زخمن تحمل ایده مز شمدی جان جکر
سن منقایه ارمکا ای آفتاب حسن — جانم جهاندن اولدی جور جهان جکر
شیخ بو دیو دهر جهاسن تحمل ایت — بر قصه در بو غصه که بو آتش جان جکر

وله ایضا

نه دم اول بت رخسار بزه همدم اولور — هر نفس بو که کلدن فراق اودی کم اولور
[illegible]

وله ایضا

[illegible]

سکندن کذه چلدقده ای باد | حذر قل کیم سلیمان منزلیدر
پری زلفم سراغیاری تپکدن | ملک پیری شیطان منزلیدر
ملک اجره جان ور دوک سینی | مقامی یعنی جانان منزلیدر

[illegible]

آب روان چاغ که آیینه دار در | ابر بهار ایاغنه گوهر نثار در
نطلی نقش دسته جاروب زلفنک | صحن چمن بساطکون رهگذار در
خدنگ چراغ شو قیله لاله هر کجب | بیضه گوینه فلکی چو پروانه دار در
گل لعلنک اکه عجب شمال آیدور شمال | بر پنده کوکسن غنچه دهن کوشوار در
صحن سرایی بردوغی دم بدم گرم | یعنی خیالک آیینه رهگذار در
طاوس انسی چمنی جانده بر چنک | یه شاهباز قدس فرشته شکار در
طلعا کرکل قنده صرزدوغی نرکنک | صاحب نظر دو دیده اغی شرمسار در
صوفی تو کنج صومعه کاو فتح باب | وصل نگار کزده که فصل بهار در
جان گلستانده شیخی نه در عندلیب | اغیار و مدعی کزنه خار و خار در

محبت تو للری جان بچکری در — کوکلر شاهی طبل علم در
قرایا دوشمش باشومه خنجک — نه تغییر اوله چون جفّ القلم در
بنه جادو کزنک نه ظلم ایدرده — یوکن دودلی پر جور و ستم در
ایا کنکل عظم غمدن قله حرم — چه کر یوزوم سو نیندن خرم در
دمادم شیخی اکسک جفادن — مبارک لطف و قتلو قدم در

یوکلده بیله کم کرم آب روانه در — کلمزنگاره سرو روانک روانه در
اندن بروکه دانه و دام ولدر زلف و خال — اول آستانه جان کوشه آشیانه در
اوزکی دهنک خیال جهان ظرفدر کوزه — کوزه لعل قند بله دانه دانه در
یوزیل بزسیل یکی یوکلده ثمین — قلدی سپیده علیه عشق سه اندر
لیلی بجده بیلیب دشمین کشی — مجنون اتشین تابه که عاقبا نه در
کوکلم اوی ثرا کوینه کزاره نه کل — نوربله روشن اید که خوش باخانه در
شیخی اوزنی قصه عالمده سر اکش — مقصود حسن شرح طلانی بهانه در

[illegible]

جام جهان نما گرك گوكلڭ گر تو عالی — گنج عارفی گوكلڭ گنج خراب ایچنده در

[illegible] — [illegible] حقیقتی اتم كتاب ایچنده در

تا بو گوكلك بر نیك سرّ وحدتن اولمشدر — [illegible] اولمشدر

لطف [illegible] حسن صورتده معنی — [illegible] حسن [illegible] اولمشدر

هر دم گوكلك یاشی [illegible] — چاره [illegible] اولمشدر

[illegible] — جان [illegible] چشم [illegible] اولمشدر

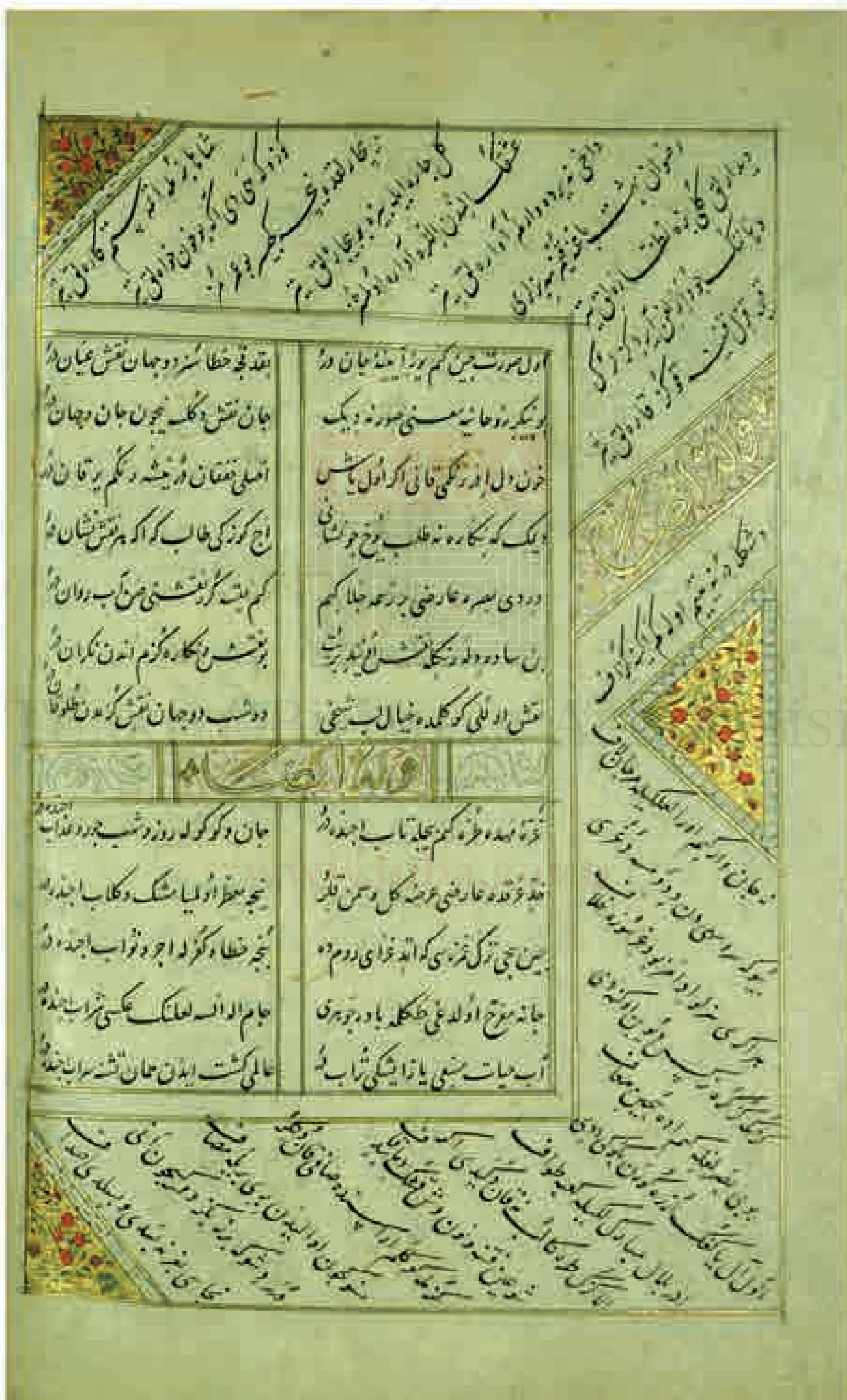
[illegible] — بن [illegible] اولمشدر

[illegible] — [illegible] اولمشدر

[illegible] شرح ایله [illegible] — [illegible] لطف حسینی [illegible] اولمشدر

صوفی [illegible] پرده در — [illegible] پرده در

[illegible] عاشق [illegible] — واعظك [illegible]

49a

بو دم ادم آه و یاشم سیلی کوکه ایتک | شول دم ایدی سیر اثر کیم قلمیا بندن اثر

وله ایضا

حسرتکدن صنما بغرم زه قان دکلر | شمع کبی نوح آفت ایچره طوفان دکلر

غم و حسرت کزمده آه تمام اولدیلر | کوزلرمدن یره کیم جیحون باران دکلر

حسرتیله آرنگ یوزنی رنگ ایلدی | کرد کیم کیمی کونکه زلف پریشان دکلر

بشمک کبی نیستی یوزنی سرکون | حکمدن اللر ذره کرد واله و حیران دکلر

تشنه دل اولسه خضر آب حیاته عجب | دم عیسی نیجون چشمه حیوان دکلر

ایلدکی غنچه سی کل یوزده شبنم طولی | غنچه زنبقل قبا کل ز خندان دکلر

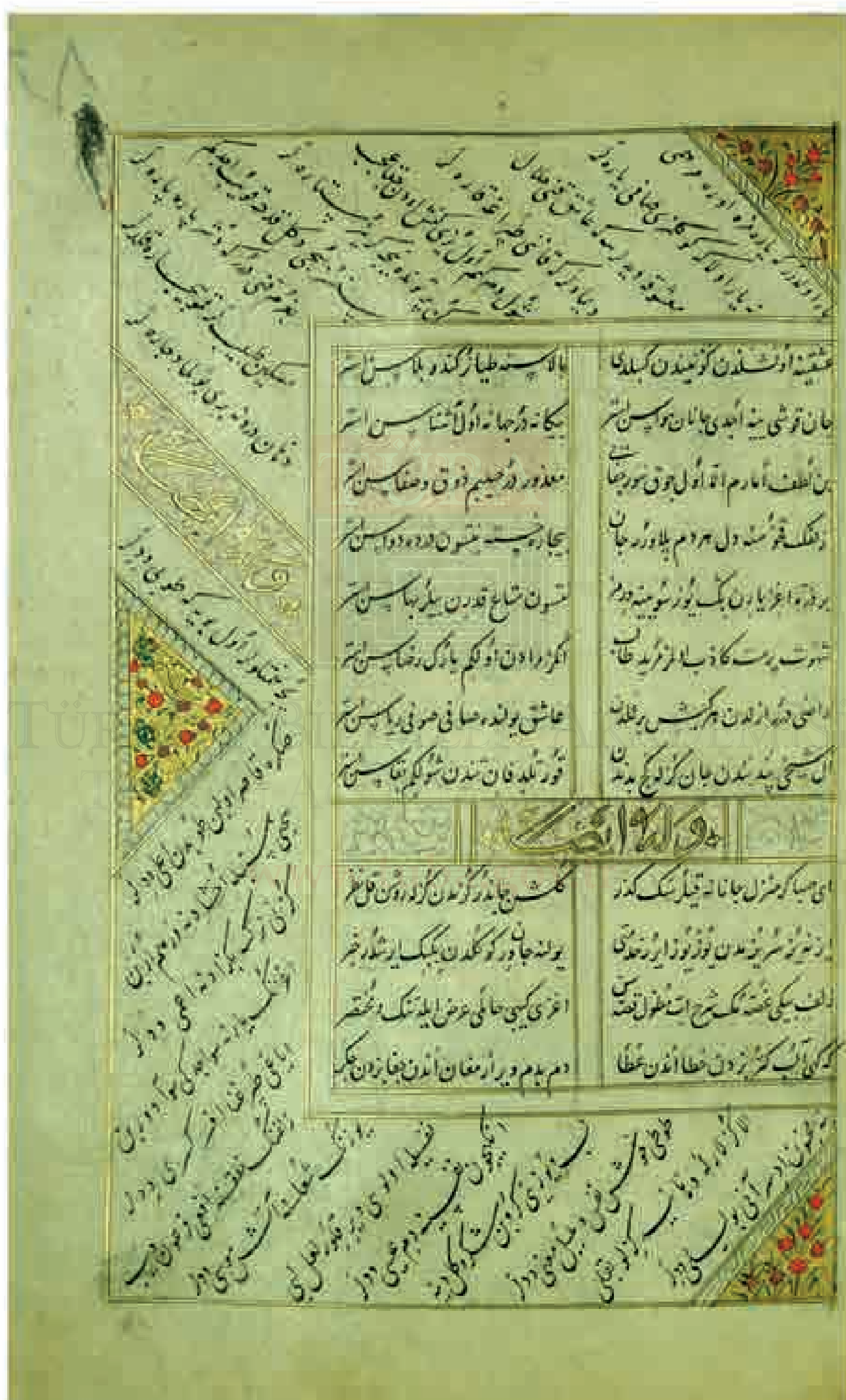
ولد احسان اده سن صلوکی نحیف شها | کوزلرمدن چون انک چهره کلکون دکلر

وله ایضا

کل یزنک پیوسته پسندن نحیف کیم دفتر دور | ورقی اوراقی ییلاجون نسخه حسن آتر دور

جو بهر تدن توز نک اسناد صباغ صبا | لاله لعلی کلنه فرسته تاج زر دور

دی ندجانک باز ... سند و بنکک کیم ذلکی | کاه اولور مشکین ... کیم عنبرین پرده دور

جان توشی کرفلکده اوجرسه ملک شال | شهباز روش بوجنک اجه زلفک ایردیر

زر دُنجه ساکه سوزه درون پنک یعنی آه | کنک اولمامغون خبری انک تیردیر

سودای عشق حکم قضا صلدی باشمه | بو شور و شوقنک سببی اول تقدیردیر

هردم که صحبت ایده خیالنکله شیشه | قلو یشی شراب و کباب جگردیر

گیتیک که جانک قرنیده نظری وار | هرکز نظری یوخ گشته درسه تری وار

گرآدم سبه که اوله دیوانه ورشته | جنوکه جهنک سلسلی مشتری وار

اول دُرج جواهرم یه دُردن صدف بو | یاخذ العلی که ظلوکل شکری وار

نه یوزده یوزده یوز اولا گل پرکیله | یا لاله یکا غمنک اکبی نه جگری وار

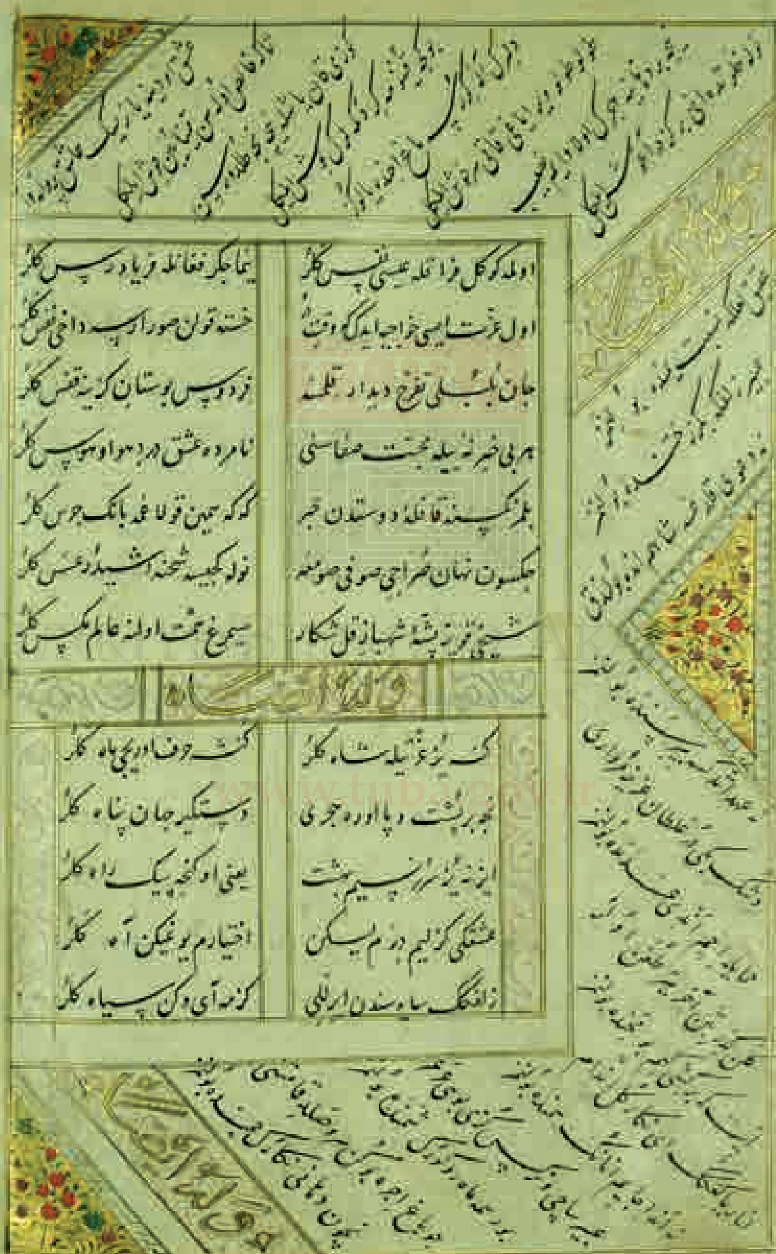
سرو و یوکنک آزاده بوز پیسلده باشنک | اکری اوزره الاکه ظلور خبری وار

سرکیله خواب انده کو گل ملکیتی | بوجادو کوزونک دنی نه شور و شری وار

رحم ایدیدک شیشه کرونک الدن | قلو جگرنه بلینک گل بغری وار

اولدی کوکل وزاغله عیسی نفس گلر
یمانکر فغانله فریادرس گلر

اول غزت ایسی خواجه ایدکو وقت
خسته توان صورارپه داخی نفس گلر

جان بلبلی تفرج دیدار تلمه
زدوپس بوستان کرینه قفس گلر

هر بی خبر نه بیله محبت صفاسنی
نامرده عشق درد هوا و هوس گلر

بلمز نکپسنه قافله دوستدان خبر
کرکه همین تولا عه بانک جرس گلر

جکسون نهان خراجی صوفی صومعه
تولد کجه شحنه اشیدوب عس گلر

شیر نزتیشه شهباز قل شکار
سیمرغ همت اولنه عالم مکس گلر

کک ... شاه گلر
کک حرف اوزره پاده گلر

... پاور ... جوری
دستکیر جان پناه گلر

... نسیم بهشت
یعنی او کجه بیک راه گلر

عشقکی کزلیم درم لیکن
اختیارم یوغیکن آه گلر

زلفنک سایه سندن ارتلی
کزه آی وکن سپاه گلر

45a

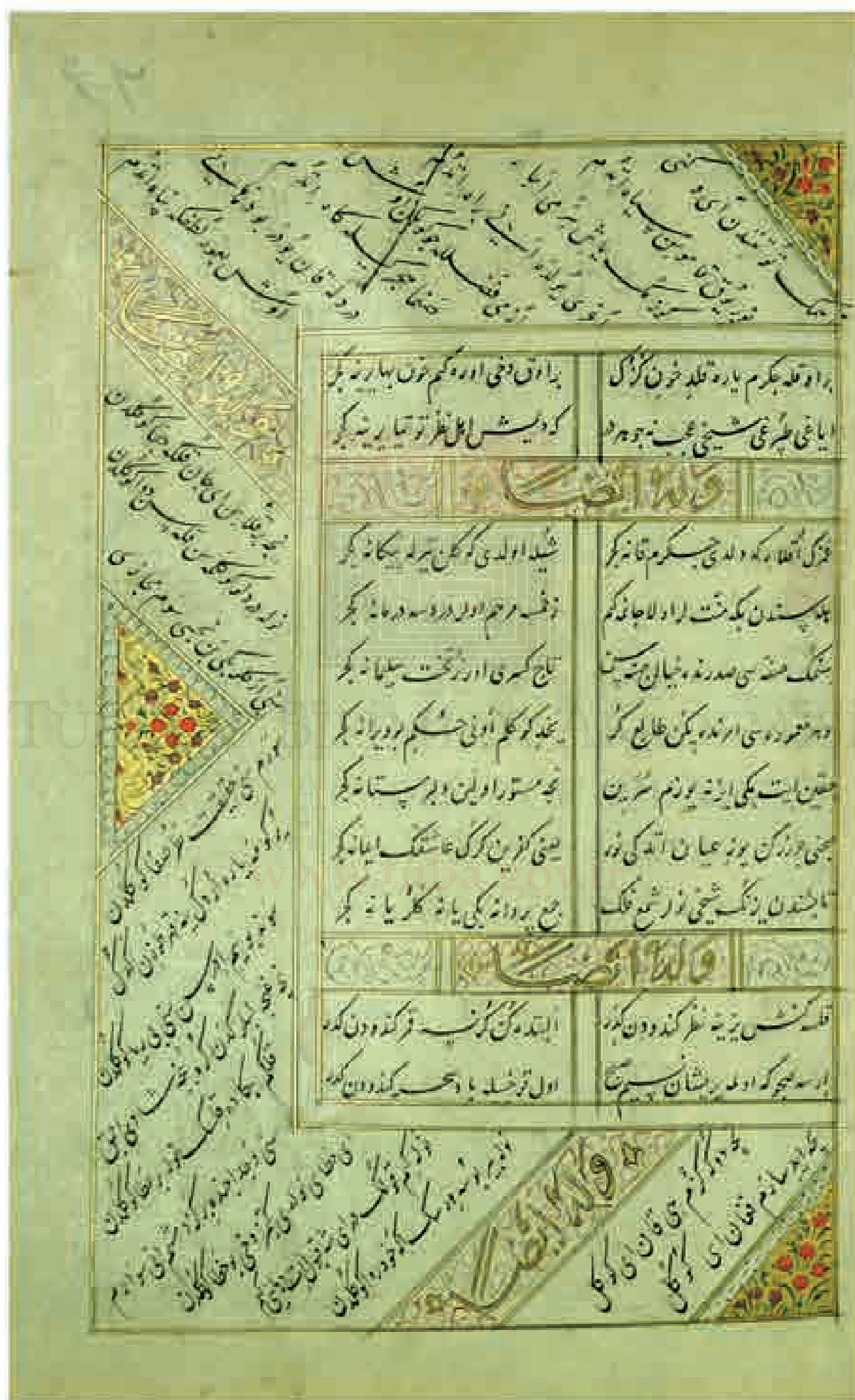

گر عارضوڭه تو تنو معارض بولنسه سو — گر یاسمن ایسه بوکه دوکر گلندەدن گیده
حاجت دگل گه فلک بی کهر کی طاقنه — هر دم هوا کی گل تر گلندەدن گیده
تنها کو تلنه گل بی اول مدعی دگل — شبنم قطره دوکر گلندەدن گیده
ایدك کرزومه تو شورش آتشون دمش — بیدم گر کیجك آب جگر گلندەدن گیده
شیخی اشکدن سو دور اول شهر یار ایکن — گر کلم نچاکه اگه سفر گلندەدن گیده

وله ایضا

گرچه حباب اگلک ادمه هردم بولگ گیده — هر دم حبیب بحر بگه دردهم بولگ گیده
حسنگ کلیند بکر برآی بیدر جون — بدر دم کمال ور قلعی کم گلك گیده
کی گل لر اول سوا بنه دو شتلر اغلوب — گر زمین بکت ابر بوم کله گیده
گو گلم بوده بهر تیر بله زار قوف کم — عالمده رنگ دید فرح و غم گلك گیده
گرگ ایتمسن ایستین احسان ول — جون قالور آدم وسیلع و آدم گلك گیده
عاشق گرگ که صدق تله ثابت قدم — بخش بزار بو عالم گلك گیده
شیخی قرار قلزمش بنده آدمی — دوتلو اولکه عالمه نوم گلر گیده

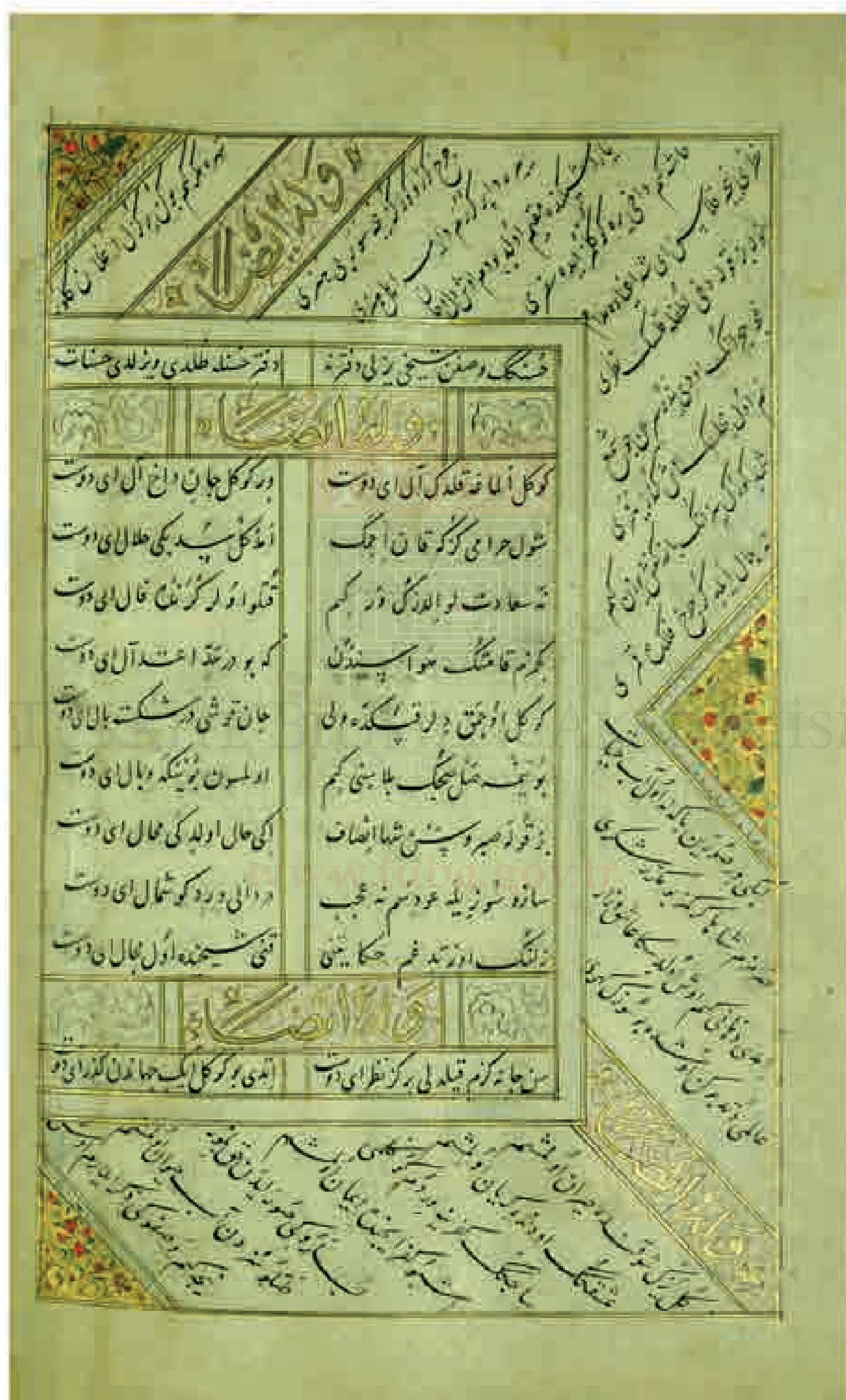

42a

40b

39a

یارب بو ظلم و فتنه زمانندن الامان | آیین ادن بو دوره بلادن امین اولا

دنیا دنی‌در اگر دانا ظریف | باد اکلین بو خاک زمینی پاک دین اولا

دتدی جهان زرقی دریا عافیت بلن | میخانه گوشه‌سی سنده کی خلوت نشین اولا

شیخی تو خانقاه خرابانه قل گذر | گر اصحاب ذوق و شوقله صد رنگ نشین اولا

وقتدر بلبل که گلشن بزمنه خوش خوان اولا | گر آچلب گل زنفس جان و گر گل خندان اولا

عاقبت زلفن بنفشه صحبت عنبر بجه | ساجنی سنبل جرب مشک و عبیر افشان اولا

غنچه سندن رنگ عشق گل مست اولا | شور سندن لاله تک جان و جگر قان اولا

بلبل و گل قتنه‌بش صلا و غنچه شاخ | نخجه اردم بسته دل ریحان کرک حیران اولا

عالمی حیران اودر زلفک حوا اسینه صبا | حکم سودا دبلین گر رنگ سرگردان اولا

گل گل ای جان و جهان چون یکت باغ جهان | جان و ربت عیش آئین جانانلن یا اولا

سبزه و بار بری باغ اولسه جام می و دم | آب حیوان ایچسین آدم و گل حیوان اولا

خوش کرک گل زحیتن چون و هر لوناتو | خاصه بر صحبت که صاحب صلا دین سلطان اولا

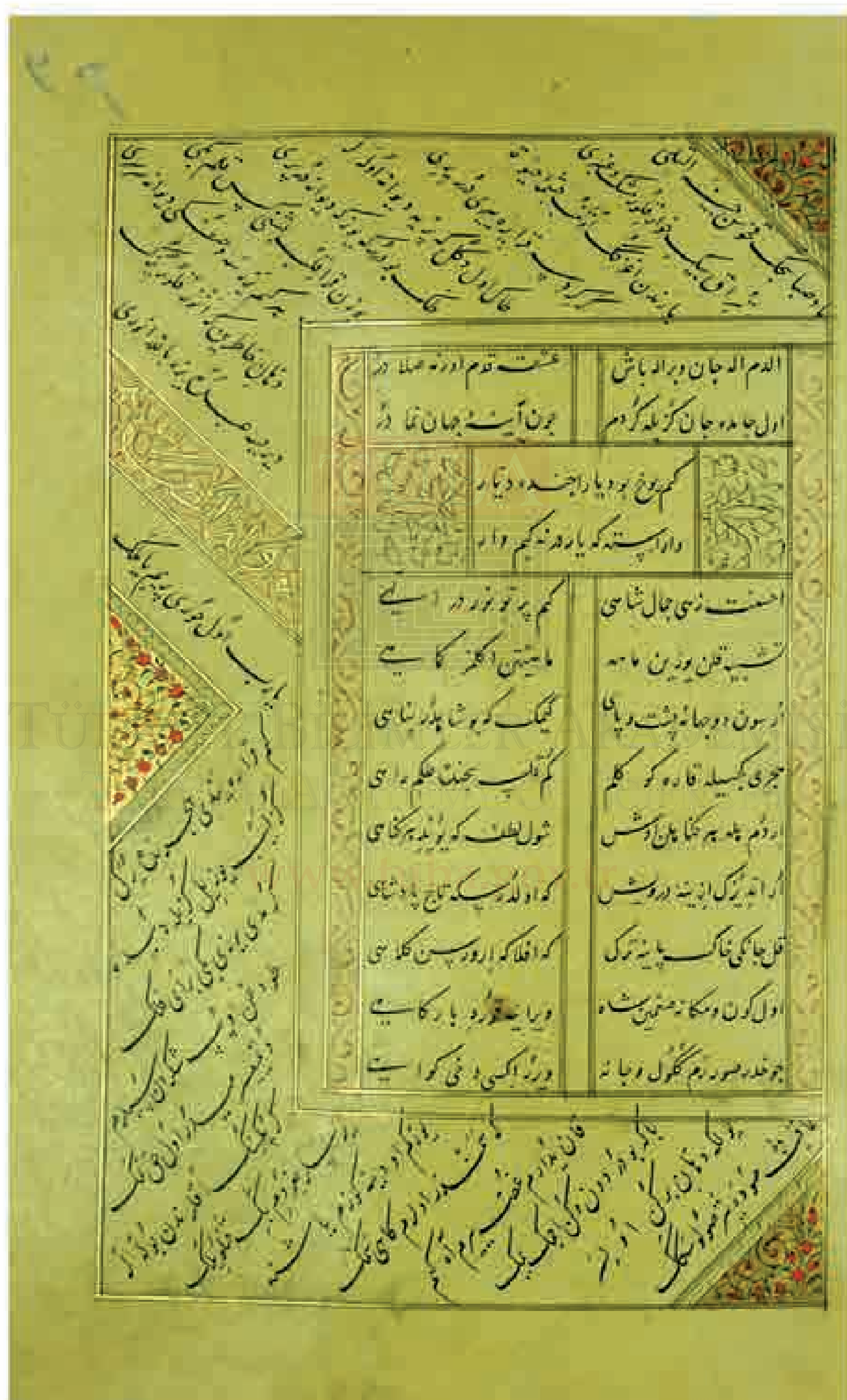

36a

سلطان کرمیان غربا دولت دریغ
شاه جهانیان فقرا نعمتی دریغ

یا رب بو نه جانه آشنادر	کیم ایکی جهانه روشنادر
نه شاه و وزیر که مونکیندر	سلطان فقر کیم گدادر
نه ماه بو زرکه پرتو [illegible]	خورشید جهان نما نهادر
نه جام صفا که جرعه سینک	هر قطره سی چشمه بقادر
نه عزت اول که فرق افلاک	خاک قدمینه کیم بهادر
هر ذره غبار جو [illegible]	بو ذره گزینه توتیادر
هر عقده حبی گره لرنک	جان عقده سینه گره گشادر

جود و کرم محلّی حاتم تیره ده در | عدل و حکم سرآینه نوشیروان قنی
اول شه قنی که ایدردی دولت کی | کو کلم الم برابر بحریله کان قنی
انعام عام نعمتی منت ایلین | سیم و زری نثار قلن رایکان قنی
جمع اولدی طابو پایه دیوان ارکانی | جنگاکه لطف خوانی دونلو خان قنی
مجمعی ابن کیب که ایدیله باش اون | قاموسی قوردو کوده دردرتا ده جان قنی
شهید یا نیالدی اول تغیر و نا | دولت دو دکلری دکلیه لیان قنی
حقا که بو فراقه کره نادقلدی | انصاف بو مصیبته کوره فغان قنی

سلطان کریمان غریبا دولت دریغ
شاه جهانیان فقرا اولتی دریغ

کیدی کجه بو ماتم چون جبهٔ سیاه | اردیلکو که بویدی طوتین صبح کاه
نالیله الدی اکنه نیلی قبای چرخ | زرد اولدی آفتاب یوزی طالدی ماه
غرق اولدی قنادی باشته شام و دمشق | بحر آجدی و بر بشنه بچید خاک راه
زیراکه جمله عالم انعام عامدی | البته واجب اولدی قوبه عزای شاه

32a

ایلر حروف زرین مسجع قوافی　　تجسیم ایلیه هر ذره رقص جولانی

فلکده جرق فلک چرخ کرد صوفی وار　　قمر بودر قلاکب اتد سال وجدانی

زمین بزاد ز حدن زرد زرین زرشته　　زمانی دوزتد بو پیروزه رنگ ایوانی

جگر الدال الالعل سیم ورد اقداح　　ملک شراب گلابی گیبی ریحانی

دوت اتد ساغر زرین کم اوله ترک　　بنفشه بیک کرنه غم وپریشانی

نقاب بودم عمر باقی اکلیب کرم　　وفا کلیب قلزم زمانه قانیه

سو قطره قطر لالی اورنم یراکندن　　اناره وار اجلم قانی اول جگر قانی

مدام اولا نسکه شاها بجوشش وجام مدام　　هزار بگلین ورطیوکم اورز انینه

اوغل اوغل رنگ اوغل اوغلانه اکن　　وبخت پایه کرمایه کمه پایانی

بوزرده که بنی فلک مالکن شیشی　　تجویه ولان ادر ذوکه افشانی

نجانکه قرزه جولان اده عروس فلک　　سوزا ایلیه آیینه شکل میدانی

بو عرس و عشرت و عیش ابده دایم اول تایم
شرف ایلیه جانکلدن ایل دورانی

چو عدل و داد اگر انی اولدی عالمه معیار — زمینه یاری و معموره قلدی ویرانی

سعادتنده انک قوللری دورر شهلر — که اولدی هر بری دین و دولتک خانی

علی الخصوص بو بکلربکی که انک بصر — که ذات اکرم در جوهر کرم کانی

عتیق صدق و عمر عدل و مصطفی سیرت — علی قوتت و حیدنده حمزه ثانی

وفا و خلقی بلیدر هوای نوروزی — صفی و لطف صویدر زلال نیسانی

لطافتی تری قلب زمیره اثر — گل و بنفشه بتوره دم زمستانی

سخاوت ذکر ندن هوایه ارسه سخا — نسیم کرم کبی ایلایه ارپارانی

عمارت ایدرکن قدر قصرتی قادر — چهار صفه سپهر آتش برجادارکانی

سعادت ازل و دولت ابد بلدی — زهی عطای الهی و فضل ربانی

اوش اول سعادتک آثار که دایم اولا — بو عیش و نوش و نشاطیله عیش دورانی

نه طوی دیرکه طویردی انثوسی نفتنک — پری و جن و ملک وحش و طیر انسانی

یعلنه نقل و نعم کامه حیله کو یی — اتوسه شربت و شیره طشره عمانی

سپهر سفره سی اجره بو خوانه حاضری — کلیجه آی و گنش اوزره بریانی

29a

ول نیجه شرح اده بودی کی اوله جمیع — ایثار لطف ایلدی چون عید پر نعم

نقش تحفه سنه قلدی عالمده بر عمل — برج حمل ده اولدی فلک شاه چون علم

عالی نجه اردو طبیعت حکیم — کورب نظم ستاره سی چون چرخ اوکم

بر دنیا ر عالمه ویردی وجود نو — آدم کبی بهشت الینه اولا بودم عدم

معدن زمین برند نبات نباتاته — گل طفل گلدی گرد جو بلبل کزنده تم

گلدن الاره گلدی کی صنی جنگ قو — سلطان دراول کنجه قلانی حشم خدم

اسپند تیغ خنجر و سنبلده تیر تیز — نرگسده تاج قیصر و نسرینده جام جم

گل مجلسنده بلبلی سرمست دی پرست — هر لاله بر پیاله و هر بر سمن صنم

سنبلی صوفی غنچه بود نکو — گم ...

28a

3a

2a

